

دادگاه در سایه / دادگاه در تبعید!

وجدان منفصل مسئول

سند پیشنهادی برای تأسیس نظام شبه قضایی

اپوزیسیون دموکراتیک ایران

مهدی سالم؛ ریچموند هیل

پیش نویس نسخه ی ۹۰۰ — برای بحث نخبگانی

۳۰ بهمن ۱۴۰۴

این سند محرمانه نیست. بازتولید با ذکر منبع آزاد است.

Creative Commons BY-SA 4.0

فهرست مطالب

۱	خلاصه‌ی اجرایی
۵	۱ تشریح مسئله و جدیت نیاز
۵	۱.۱ خلأ نهادی در جنبش گذارخواهی ایران
۵	۱.۱.۱ دسته‌ی اول: تصمیم‌های با آثار کیفری-حقوقی
۵	۲.۱.۱ دسته‌ی دوم: تصمیم‌های با آثار سیاسی-اجتماعی
۶	۳.۱.۱ دسته‌ی سوم: تصمیم‌های گفتمانی و مرزگذاری
۶	۲.۱ چرا وضعیت «اضطراری» است؟
۷	۳.۱ جمهوری اسلامی و جنگ روانی ساختارمند
۷	۱.۳.۱ تحلیل هر لایه و پاسخ نهادی
۷	۴.۱ ابعاد حقوق بشری و مبانی حقوقی
۸	۱.۴.۱ اسناد بین‌المللی پشتیبان
۸	۲.۴.۱ مبنای نظری: «وجدان منفصل مسئول» چیست؟
۹	۵.۱ جمع‌بندی فصل اول
۱۱	۲ انتظارات مثبت و شرایط کمک‌کننده
۱۱	۱.۲ دستاوردهای قابل انتظار
۱۱	۱.۱.۲ دستاوردهای کوتاه‌مدت (۰ تا ۱۲ ماه)
۱۱	۲.۱.۲ دستاوردهای میان‌مدت (۱ تا ۳ سال)
۱۲	۳.۱.۲ دستاوردهای بلندمدت (پس از گذار)

۲.۲	شرایط کمک‌کننده برای موفقیت	۱۲
۳.۲	سناریوهای مثبت	۱۲
۴.۲	جمع‌بندی فصل دوم	۱۴
۳	آسیب‌شناسی و احتیاط‌های لازم	۱۵
۱.۳	آسیب‌شناسی ساختاری	۱۵
۱.۱.۳	خطر ۱: مصادره‌ی سیاسی	۱۵
۲.۱.۳	خطر ۲: بی‌اعتباری ناشی از فقدان ضمانت اجرا	۱۵
۳.۱.۳	خطر ۳: نفوذ جمهوری اسلامی	۱۶
۴.۱.۳	خطر ۴: تبدیل شدن به ابزار فشار بر بی‌گناهان	۱۶
۵.۱.۳	خطر ۵: انتظارات نامعقول	۱۶
۲.۳	آسیب‌شناسی اخلاقی	۱۷
۱.۲.۳	خطر ۶: ادعای مشروعیتی که وجود ندارد	۱۷
۲.۲.۳	خطر ۷: خطای قضاوت	۱۷
۳.۳	ماتریس ریسک — خلاصه	۱۷
۴.۳	جمع‌بندی فصل سوم	۱۸
	خلاصه‌ی اجرایی	۱۹
۴	دغدغه‌های سازماندهی و تکثر دیدگاهی	۱
۱.۴	ساختار پیشنهادی نهاد	۱
۱.۱.۴	شورای ناظران بیرونی	۲
۲.۱.۴	هیئت عالی داوران	۲
۳.۱.۴	شعبات سه‌گانه‌ی تخصصی	۳
۴.۱.۴	دفتر وکیل تسخیری (دوست دادگاه)	۳
۲.۴	مدیریت تکثر دیدگاهی	۳
۱.۲.۴	اصل بنیادین: تکثر در ورودی، وحدت در فرایند	۳
۲.۲.۴	سازوکارهای عملی مدیریت تکثر	۴

۴	مسئله‌ی زبان	۳.۲.۴
۴	جمع‌بندی فصل چهارم	۳.۴
۵	رویه‌های اجرایی و قضایی معتبر	۵
۵	طبقه‌بندی پرونده‌ها	۱.۵
۶	رویه‌ی پرونده‌های نوع الف: مستندسازی جرایم	۲.۵
۶	مرحله‌ی ۱: ارجاع	۱.۲.۵
۶	مرحله‌ی ۲: تحقیقات مقدماتی	۲.۲.۵
۷	مرحله‌ی ۳: کیفرخواست سایه	۳.۲.۵
۷	مرحله‌ی ۴: انتشار و پیگیری	۴.۲.۵
۷	رویه‌ی پرونده‌های نوع ب: داوری تصمیم سیاسی	۳.۵
۸	فرایند داوری تصمیم سیاسی	۱.۳.۵
۸	رویه‌ی پرونده‌های نوع ج: تحلیل گفتمانی	۴.۵
۹	رویه‌ی پرونده‌های نوع د: اظهارنظر فوری	۵.۵
۹	استانداردهای شواهد	۶.۵
۱۰	حفاظت از شاهدان و قربانیان	۷.۵
۱۰	جمع‌بندی فصل پنجم	۸.۵
۱۱	مباحث مالی و هزینه‌ای	۶
۱۱	اصول مالی حاکم	۱.۶
۱۱	برآورد بودجه‌ی سالانه	۲.۶
۱۲	منابع تأمین مالی	۳.۶
۱۳	سازوکارهای نظارت مالی	۴.۶
۱۳	جمع‌بندی فصل ششم	۵.۶
۱۵	ارتباط با مراجع قضایی بین‌المللی و کشورهای حامی	۷
۱۵	نقشه‌ی نهادهای بین‌المللی مرتبط	۱.۷
۱۵	دیوان کیفری بین‌المللی	۲.۷

۱۶	وضعیت حقوقی ایران	۱.۲.۷
۱۶	نقش دادگاه در سایه	۲.۲.۷
۱۶	صلاحیت جهانی	۳.۷
۱۶	کشورهای دارای سابقه‌ی اعمال صلاحیت جهانی	۱.۳.۷
۱۷	نقش دادگاه در سایه در تقویت پرونده‌های صلاحیت جهانی	۲.۳.۷
۱۷	هیئت حقیقت‌یاب بین‌المللی ایران	۴.۷
۱۸	گزارشگر ویژه‌ی حقوق بشر ایران	۵.۷
۱۸	سازمان‌های حقوق بشری بین‌المللی	۶.۷
۱۹	دولت‌های حامی: چارچوب تعامل	۷.۷
۱۹	کشور میزبان: ملاحظات حقوقی	۸.۷
۲۰	جمع‌بندی فصل هفتم	۹.۷

۲۱	نمونه‌های مشابه و مطالعه‌ی موردی	۸
۲۱	نمونه‌ی ۱: دادگاه راسل (<i>Russell Tribunal</i>)	۱.۸
۲۱	معرفی	۱.۱.۸
۲۱	درس‌های مثبت	۲.۱.۸
۲۲	درس‌های منفی و محدودیت‌ها	۳.۱.۸
۲۲	میزان شباهت به دادگاه در سایه	۴.۱.۸
۲۲	نمونه‌ی ۲: دادگاه ایران (<i>Iran Tribunal</i> , ۲۰۱۲)	۲.۸
۲۲	معرفی	۱.۲.۸
۲۳	درس‌های مثبت	۲.۲.۸
۲۳	درس‌های منفی و محدودیت‌ها	۳.۲.۸
۲۳	نمونه‌ی ۳: دادگاه اویغورها (<i>Uyghur Tribunal</i> , ۲۰۲۱)	۳.۸
۲۳	معرفی	۱.۳.۸
۲۴	درس‌های مثبت	۲.۳.۸
۲۴	درس‌های منفی و محدودیت‌ها	۳.۳.۸

۲۴	نمونه‌ی ۴: کمیسیون حقیقت و آشتی آفریقای جنوبی (TRC، ۱۹۹۶)	۴.۸
۲۴	معرفی	۱.۴.۸
۲۴	درس‌های مثبت	۲.۴.۸
۲۵	درس‌های منفی و محدودیت‌ها	۳.۴.۸
۲۵	نمونه‌ی ۵: فرانسه‌ی آزاد (Free France، ۱۹۴۰-۱۹۴۴)	۵.۸
۲۵	معرفی	۱.۵.۸
۲۵	درس‌های مثبت	۲.۵.۸
۲۶	درس‌های منفی — هشدار بسیار مهم	۳.۵.۸
۲۶	نمونه‌ی ۶: کنگره‌ی ملی آفریقا (ANC) — ساختارهای سایه	۶.۸
۲۶	معرفی	۱.۶.۸
۲۶	درس‌ها	۲.۶.۸
۲۶	نمونه‌ی ۷: دادگاه خلق‌ها (Permanent Peoples' Tribunal)	۷.۸
۲۷	معرفی	۱.۷.۸
۲۷	درس‌های مثبت	۲.۷.۸
۲۷	خلاصه‌ی تطبیقی نمونه‌ها	۸.۸
۲۹	جمع‌بندی فصل هشتم	۹.۸
۳۱	هضم و ادغام در نظام قضایی پس از گذار	۹
۳۱	سه مرحله‌ی گذار	۱.۹
۳۱	مرحله‌ی ۱: پیش از گذار (وضعیت فعلی)	۲.۹
۳۲	مرحله‌ی ۲: دوره‌ی گذار (بحرانی‌ترین مرحله)	۳.۹
۳۲	نقش دادگاه در سایه در دوره‌ی گذار	۱.۳.۹
۳۳	چارچوب عفو مشروط پیشنهادی	۲.۳.۹
۳۳	مرحله‌ی ۳: پس از تثبیت نظام جدید	۴.۹
۳۳	سناریوهای ادغام و انحلال	۱.۴.۹
۳۴	حفاظت از آرشیو	۲.۴.۹

۳۴	۵.۹	جمع‌بندی فصل نهم
۳۵	۱۰	افراد پیشنهادی
۳۵	۱.۱۰	دسته‌ی اول: حقوق‌دانان و متخصصان حقوق بین‌الملل
۳۶	۲.۱۰	دسته‌ی دوم: متخصصان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل
۳۷	۳.۱۰	دسته‌ی سوم: جامعه‌شناسان، فیلسوفان و روشنفکران
۳۸	۴.۱۰	دسته‌ی چهارم: اعضای پیشنهادی شورای ناظران بیرونی (غیرایرانی)
۳۹	۵.۱۰	دسته‌ی پنجم: نمایندگان اقلیت‌ها و جامعه‌ی مدنی
۴۰	۶.۱۰	نمودار ترکیب پیشنهادی
۴۰	۷.۱۰	جمع‌بندی فصل دهم
۴۱	۱۱	جمع‌بندی نهایی و نتیجه‌گیری
۴۱	۱.۱۱	مرور مسئله
۴۱	۲.۱۱	خلاصه‌ی فصل‌ها
۴۲	۳.۱۱	ده اصل بنیادین — مرام‌نامه‌ی پیشنهادی
۴۲	۴.۱۱	نقشه‌ی راه اجرایی
۴۳	۵.۱۱	فراخوان مشارکت
۴۳	۶.۱۱	کلام آخر
۴۵	آ	واژه‌نامه‌ی تخصصی
۴۷	ب	فهرست اسناد بین‌المللی مرجع
۴۹	پ	نمونه‌ی فرم ارجاع پرونده
۵۱	ت	نمونه‌ی کیفرخواست سایه
۵۵	ث	نمونه‌ی رأی مشورتی
۵۷	ج	استراتژی ارتباطی و رسانه‌ای

۵۷	۱.ج	اهداف ارتباطی
۵۷	۲.ج	مخاطبان و پیام‌های کلیدی
۵۸	۳.ج	پاسخ به حملات تبلیغاتی پیش‌بینی شده
۵۹	۴.ج	تقویم ارتباطی پیشنهادی
۶۱	چ	زیرساخت فنی و امنیت دیجیتال
۶۱	۱.چ	معماری فنی پیشنهادی
۶۲	۲.چ	الزامات امنیتی
۶۲	۳.چ	ابزارهای پیشنهادی
۶۳	ح	کتاب‌نامه و منابع
۶۳	۱.ح	کتاب‌ها
۶۴	۲.ح	مقالات و گزارش‌ها
۶۴	۳.ح	وبسایت‌های مرجع
۶۵	خ	پرسش‌های متداول
۶۷	د	نقشه‌ی راه اجرایی مفصل
۶۹	ذ	فهرست جامع موضوعات قابل طرح، بررسی و داوری
۶۹	۱.ذ	حوزه‌ی اول: تحریم‌ها
۶۹	۱.۱.ذ	موضوع ۱.۱: تحریم‌های اقتصادی جامع
۷۰	۲.۱.ذ	موضوع ۲.۱: تحریم‌های هدفمند (فردی و نهادی)
۷۱	۳.۱.ذ	موضوع ۳.۱: تحریم‌های ورزشی
۷۲	۴.۱.ذ	موضوع ۴.۱: تحریم‌های فرهنگی و هنری
۷۳	۵.۱.ذ	موضوع ۵.۱: تحریم‌های علمی و دانشگاهی
۷۴	۶.۱.ذ	موضوع ۶.۱: تحریم‌های دیپلماتیک
۷۴	۲.ذ	حوزه‌ی دوم: مستندسازی جرایم حکومتی
۷۴	۱.۲.ذ	موضوع ۱.۲: کشتارهای جمعی

۷۵	موضوع ۲.۲: شکنجه‌ی سیستماتیک	۲.۲.ذ
۷۵	موضوع ۳.۲: اعدام‌های خودسرانه	۳.۲.ذ
۷۶	حوزه‌ی سوم: موضوعات سیاسی-اخلاقی	۳.ذ
۷۶	موضوع ۱.۳: مداخله‌ی بشردوستانه	۱.۳.ذ
۷۶	موضوع ۲.۳: برخورد با وابستگان حکومتی در خارج	۲.۳.ذ
۷۷	موضوع ۳.۳: خشونت در جنبش	۳.۳.ذ
۷۷	جمع‌بندی	۴.ذ
۷۸	حوزه‌ی سوم: مداخله‌ی بشردوستانه و R2P	۵.ذ
۷۸	موضوع ۱.۳: ارزیابی شرایط R2P	۱.۵.ذ
۷۹	موضوع ۲.۳: درخواست ایجاد مناطق پرواز ممنوع و کریدور بشردوستانه	۲.۵.ذ
۸۰	موضوع ۳.۳: درخواست ارجاع وضعیت ایران به دیوان کیفری بین‌المللی	۳.۵.ذ
۸۰	موضوع ۴.۳: درخواست تأسیس دادگاه ویژه یا تشکیل ساختار هیبریدی	۴.۵.ذ
۸۲	حوزه‌ی چهارم: تحریم‌ها — طبقه‌بندی، ارزیابی و پیشنهاد	۶.ذ
۸۲	موضوع ۱.۴: تحریم‌های هدفمند فردی (Targeted / Smart Sanctions)	۱.۶.ذ
۸۳	موضوع ۲.۴: تحریم‌های بخشی (Sectoral Sanctions)	۲.۶.ذ
۸۴	موضوع ۳.۴: تحریم‌های ثانویه و فراسرزمینی (Secondary / Extraterritorial Sanctions)	۳.۶.ذ
۸۴	موضوع ۴.۴: ارزیابی شدت و تناسب تحریم‌ها	۴.۶.ذ
۸۵	حوزه‌ی پنجم: عوامل، نفوذی‌ها و دست‌نشانندگان رژیم	۷.ذ
۸۵	موضوع ۱.۵: تعریف و طبقه‌بندی	۱.۷.ذ
۸۵	موضوع ۲.۵: معیارهای ادله و دادرسی	۲.۷.ذ
۸۶	موضوع ۳.۵: سازوکارهای مواجهه و نتایج	۳.۷.ذ
۸۷	حوزه‌ی ششم: وابستگان و فرزندان سران نظام	۸.ذ
۸۷	موضوع ۱.۶: تعریف «سران» و «وابستگان»	۱.۸.ذ
۸۸	موضوع ۲.۶: اقدامات پیشنهادی	۲.۸.ذ
۸۹	حوزه‌ی هفتم: همکاری با ساختارهای حقوق بشری بین‌المللی	۹.ذ
۸۹	موضوع ۱.۷: همکاری با نماینده‌ی ویژه‌ی سازمان ملل	۱.۹.ذ

۹۰	موضوع ۲.۷: همکاری با سازوکار مستندسازی مستقل ایران (IIMM)	ذ.۲.۹
۹۱	موضوع ۳.۷: مشارکت در تدوین قطعنامه‌های بین‌المللی	ذ.۳.۹
۹۱	حوزه‌ی هشتم: افشا، مستندسازی و بایگانی جنایات	ذ.۱۰
۹۲	موضوع ۱.۸: مستندسازی نظام‌مند نقض حقوق بشر	ذ.۱.۱۰
۹۵	موضوع ۲.۸: شناسایی مسببین، عاملین و مباشران	ذ.۲.۱۰
۹۶	موضوع ۳.۸: حفاظت از شهود و قربانیان	ذ.۳.۱۰
۹۶	حوزه‌ی نهم: صلاحیت جهانی و تعقیب در دادگاه‌های ملی	ذ.۱۱
۹۶	موضوع ۱.۹: شناسایی فرصت‌های صلاحیت جهانی	ذ.۱.۱۱
۹۷	موضوع ۲.۹: شکایت به دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ)	ذ.۲.۱۱
۹۸	حوزه‌ی دهم: موضوعات ویژه و نوآورانه	ذ.۱۲
۹۸	موضوع ۱.۱۰: اکوساید و جرایم زیست‌محیطی	ذ.۱.۱۲
۹۹	موضوع ۲.۱۰: جرایم سایبری دولتی و قطع اینترنت	ذ.۲.۱۲
۹۹	موضوع ۳.۱۰: فساد سیستماتیک و غارت ثروت ملی	ذ.۳.۱۲
۱۰۰	موضوع ۴.۱۰: نقض حقوق اقلیت‌های جنسی و جنسیتی (LGBTQ+)	ذ.۴.۱۲
۱۰۰	موضوع ۵.۱۰: گروگان‌گیری دولتی (State Hostage-Taking)	ذ.۵.۱۲
۱۰۱	موضوع ۶.۱۰: نقض حقوق آموزشی و آکادمیک	ذ.۶.۱۲
۱۰۱	حوزه‌ی یازدهم: جدول تطبیقی — درس‌هایی از تجربه‌های تاریخی	ذ.۱۳
۱۰۶	حوزه‌ی دوازدهم: موضوعات تکمیلی الهام‌گرفته از تجربه‌های جهانی	ذ.۱۴
۱۰۶	موضوع ۱.۱۲: رسانه‌ی نفرت‌پراکن و مسئولیت کیفری	ذ.۱.۱۴
۱۰۷	موضوع ۲.۱۲: سربرداری و بسیج کودکان	ذ.۲.۱۴
۱۰۷	موضوع ۳.۱۲: تخریب و غارت میراث فرهنگی	ذ.۳.۱۴
۱۰۷	موضوع ۴.۱۲: نقض حقوق بین‌المللی بشردوستانه در مخاصمات خارجی	ذ.۴.۱۴
۱۰۸	موضوع ۵.۱۲: عدالت جنسیتی و خشونت جنسی سیستماتیک	ذ.۵.۱۴
۱۰۹	موضوع ۶.۱۲: حق تعیین سرنوشت و حقوق اقوام	ذ.۶.۱۴
۱۰۹	موضوع ۷.۱۲: نقض آزادی مذهبی و عقیده	ذ.۷.۱۴
۱۱۰	جمع‌بندی نهایی پیوست ک	ذ.۱۵

۱۱۲	حوزه‌ی اول: مواجهه با وابستگان مقام‌ها	۱۶.ذ
۱۱۲	موضوع ۱.۱: اخراج فرزندان و بستگان سران	ذ.۱۶.۱
۱۱۳	موضوع ۲.۱: عوامل، نفوذی‌ها و دست‌نشانندگان	ذ.۱۶.۲
۱۱۴	حوزه‌ی دوم: «خاکستری‌ها» — جایگاه افراد بینابینی	۱۷.ذ
۱۱۴	موضوع ۱.۲: تعریف و شناخت «خاکستری‌ها»	ذ.۱۷.۱
۱۱۵	موضوع ۲.۲: «نردبان خاکستری» — طبقه‌بندی پنج‌پله‌ای	ذ.۱۷.۲
۱۱۶	موضوع ۳.۲: «خروج از خاکستری» — معیارها و مشوق‌ها	ذ.۱۷.۳
۱۱۷	موضوع ۴.۲: نمونه‌های تاریخی مرتبط	ذ.۱۷.۴
۱۱۸	موضوع ۵.۲: ملاحظات اخلاقی و خطوط قرمز	ذ.۱۷.۵
۱۲۰	جمع‌بندی: ماتریس کلان موضوعات قابل بررسی	۱۸.ذ
۱۲۴	نقشه‌ی راه زمانی: اولویت‌بندی موضوعات	۱۹.ذ

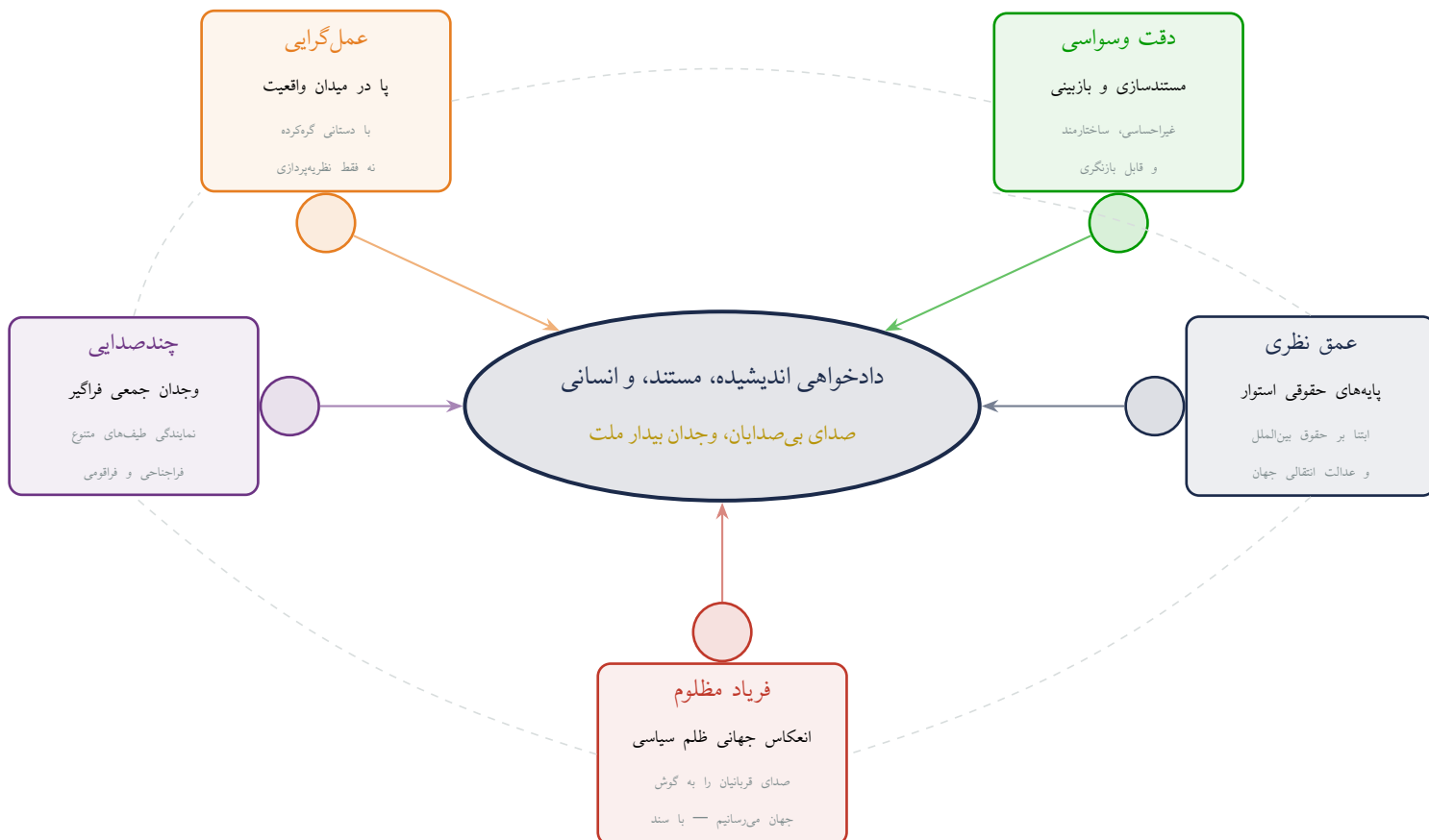
خلاصه‌ی اجرایی

گزاره‌ی محوری

جنبش گذارخواهی ایران در مقطع کنونی با خلأ مشروعیت‌بخشی حقوقی مواجه است: تصمیم‌هایی با ابعاد قضایی — از حمایت از تحریم‌ها تا مستندسازی جرایم حکومتی — بدون هیچ فرایند دادرسی ساختارمند اتخاذ می‌شوند. نبود چنین فرایندی هم اپوزیسیون را در برابر جنگ روانی جمهوری اسلامی آسیب‌پذیر می‌کند و هم ظرفیت گفت‌وگوی سازنده‌ی درون‌جنبشی را تضعیف می‌نماید.

پیشنهاد: تأسیس یک نهاد شبه‌قضایی سایه (*Shadow Quasi-Judicial Body*) با عنوان «دادگاه در سایه — وجدان منفصل مسئول» که وظایف زیر را بر عهده گیرد:

۱. مستندسازی نظام‌مند جرایم رژیم بر پایه‌ی معیارهای حقوق بین‌الملل؛
۲. داوری و تنظیم‌بخشی تصمیم‌های حساس جنبش بر اساس «پاسخ مشروع و متناسب»؛
۳. فراهم‌سازی بستر گفت‌وگوی نخبگانی برای مسائل پرمناقشه (تحریم، مداخله‌ی بشردوستانه، اخراج یا تعقیب وابستگان حکومتی و...)
۴. ثبت و بایگانی آراء و دلایل برای بازنگری پس از گذار.

«ما نه از سر خشم، که از سر خرد دادخواهی می‌کنیم.
نه برای انتقام، که برای ثبت حقیقت.
نه به نمایندگی یک جناح، که به وکالت از وجدان ملت.»

شکل ۱: پنج ستون راهنمای عمل دادگاه در سایه

«ما نه از سر خشم، که از سر خرد دادخواهی می‌کنیم. نه برای انتقام، که برای ثبت حقیقت. نه به نمایندگی یک جناح، که به وکالت از وجدان ملت.»

چرا «دادگاه در سایه»؟

جنبش‌های گذارخواه در سراسر تاریخ معاصر — از *Free French* تا *ANC* آفریقای جنوبی — با ضرورت اتخاذ تصمیم‌هایی مواجه بوده‌اند که ماهیت قضایی دارند اما پیش از دست‌یابی به قدرت سیاسی صورت می‌گیرند. وقتی یک جنبش از تحریم فلان نهاد ورزشی حمایت می‌کند، عملاً حکمی صادر کرده که بر زندگی حرفه‌ای هزاران ورزشکار اثر می‌گذارد. وقتی خواستار اخراج فرزندان مقام‌های حکومتی از کشور ثالث می‌شود، مجازاتی اعمال کرده که بدون دادرسی است.

نبود دادرسی به معنای نبود هر سه عنصر زیر است:

- مبنای حقوقی: چرا این اقدام مجاز است؟
- تناسب: آیا هزینه‌ی وارد بر بی‌گناهان، از فایده‌ی مورد انتظار کمتر است؟
- مستندسازی: آیا استدلال‌ها و مخالفت‌ها ثبت شده‌اند تا در آینده قابل بازنگری باشند؟

خلاصه موجود و بهره‌برداری جمهوری اسلامی

جمهوری اسلامی به صورت سازمان‌یافته از نبود فرایند بهره‌برداری تبلیغاتی می‌کند:

- «اپوزیسیون بدون هیچ محاکمه‌ای، مردم را تحریم می‌کند.»
- «گذارخواهان از جنگ و مداخله‌ی خارجی استقبال می‌کنند.»
- «آن‌ها حتی به ورزشکاران و هنرمندان رحم نمی‌کنند.»

وجود یک نهاد معتبر شبه‌قضایی با آراء مستدل و مستند و ثبت نظرات موافق و مخالف، قوی‌ترین دفاعیه در برابر این جنگ رسانه‌ای است.

مخاطبان اصلی سند

- فعالان سیاسی گذارخواه و براندازانه‌ی ایرانی — برای درک ضرورت ساختارمندسازی؛
- حقوق‌دانان و پژوهشگران ایرانی و بین‌المللی — برای مشارکت در طراحی؛
- نهادهای بین‌المللی حقوق بشر — برای همکاری فنی و اعتباربخشی؛
- افکار عمومی ایرانی — برای اطمینان از وجود نظارت اخلاقی بر تصمیم‌های سخت.

ساختار سند

این سند شامل ۱۱ فصل اصلی و ۱۱ پیوست است:

بخش	موضوع
خلاصه‌ی اجرایی	همین بخش
فصل ۱	تشریح مسئله و جدیت نیاز
فصل ۲	انتظارات مثبت و شرایط کمک‌کننده
فصل ۳	آسیب‌شناسی و احتیاط‌های لازم
فصل ۴	دغدغه‌های سازماندهی و تکثر دیدگاهی
فصل ۵	رویه‌های اجرایی و قضایی معتبر
فصل ۶	مباحث مالی و هزینه‌ای
فصل ۷	ارتباط با مراجع بین‌المللی
فصل ۸	نمونه‌های مشابه و مطالعه‌ی موردی
فصل ۹	هضم و ادغام در نظام قضایی پس از گذار
فصل ۱۰	افراد پیشنهادی
فصل ۱۱	جمع‌بندی نهایی و نتیجه‌گیری
پیوست الف	واژه‌نامه‌ی تخصصی

بخش	موضوع
پیوست ب	فهرست اسناد بین المللی مرجع
پیوست ج	نمونه‌ی فرم ارجاع پرونده
پیوست د	نمونه‌ی کیفرخواست سایه
پیوست هـ	نمونه‌ی رأی مشورتی
پیوست و	استراتژی ارتباطی و رسانه‌ای
پیوست ز	زیرساخت فنی و امنیت دیجیتال
پیوست ح	کتاب‌نامه و منابع
پیوست ط	پرسش‌های متداول
پیوست ی	نقشه‌ی راه اجرایی مفصل
پیوست ک	فهرست جامع موضوعات قابل طرح، بررسی و داوری

فصل ۱

تشریح مسئله و جدیت نیاز

۱.۱ خلأ نهادی در جنبش گذارخواهی ایران

از جنبش سبز ۱۳۸۸ تا خیزش ژینا ۱۴۰۱ و ادامه‌ی آن، به خصوص جنبش دی ماه ۱۴۰۴ که با سرکوب شدید و وحشیانه‌ی حاکمیت فزاینده‌ی هر گونه‌ی تصویری نزد جامعه صورت گرفت. جنبش مردمی ایران با رشد کمی و کیفی چشمگیری همراه بوده، اما یک عنصر ساختاری همچنان غایب است: سازوکار تصمیم‌گیری حقوقی-اخلاقی برای مسائلی که ماهیت قضایی دارند و گرفتار هیجان انقلابی و ضرورت‌های تصمیم‌های سیاسی می‌شوند. این مسائل را می‌توان در سه دسته طبقه‌بندی کرد:

۱.۱.۱ دسته‌ی اول: تصمیم‌های با آثار کیفری-حقوقی

- مستندسازی جرایم جنگی و جرایم علیه بشریت (کشتار آبان ۹۸، سرکوب ژینا ۱۴۰۱، قتل و عام ۱۴۰۴، شکنجه‌ی زندانیان سیاسی)؛
- اعلام جرم علیه اشخاص حقیقی (فرماندهان سپاه، قضات، بازجویان)؛
- اعلام جرم علیه اشخاص حقوقی (نهادهای حکومتی، شرکت‌های وابسته به سپاه)؛
- درخواست صدور حکم دستگیری بین‌المللی از طریق *Universal Jurisdiction* در کشورهای ثالث.

نمونه‌ی واقعی

پرونده‌ی حمید نوری در سوئد نشان داد که تعقیب قضایی مقام‌های جمهوری اسلامی در خارج از کشور عملی است، اما فقدان یک نهاد هماهنگ‌کننده سبب شد تا رسیدن به این نقطه بیش از سه دهه طول بکشد. دادگاه در سایه می‌تواند این فرایند را نظام‌مند و تسریع کند.

۲.۱.۱ دسته‌ی دوم: تصمیم‌های با آثار سیاسی-اجتماعی

این‌ها تصمیم‌هایی هستند که مستقیماً کیفری نیستند اما بر زندگی میلیون‌ها نفر اثر می‌گذارند و نیازمند توجیه حقوقی-اخلاقی هستند:

ردیف	نوع تصمیم	گروه متأثر
۱	حمایت از تحریم‌های اقتصادی	مردم عادی، طبقه‌ی متوسط، بیماران نیازمند دارو
۲	حمایت از تحریم‌های ورزشی و فرهنگی	ورزشکاران، هنرمندان، دانشگاهیان بدون دغدغه‌ی سیاسی
۳	درخواست اخراج وابستگان مقام‌ها از کشورهای ثالث	خانواده‌ها شامل افراد بی‌تقصیر احتمالی
۴	حمایت از مداخله‌ی بشردوستانه	کل جمعیت ایران، امنیت منطقه‌ای
۵	فراخوان اعتصاب عمومی	کارگران، کسبه‌ی خُرد، معلمان
۶	فراخوان نافرمانی مدنی خاص	شهروندانی که ریسک بازداشت را متحمل می‌شوند

مسئله‌ی کلیدی

هر یک از این تصمیم‌ها بدون فرایند دادرسی، صرفاً یک اعلام موضع سیاسی است. با فرایند دادرسی، به یک توصیه‌ی مستدل حقوقی-اخلاقی تبدیل می‌شود که هم اعتبار بیشتری دارد و هم در برابر بهره‌برداری تبلیغاتی مقاوم‌تر است.

۳.۱.۱ دسته‌ی سوم: تصمیم‌های گفتمانی و مرزگذاری

این دسته شامل مباحثی است که اگرچه مستقیماً «تصمیم» به معنای رایج نیستند، اما مرزهای گفتمانی جنبش را تعیین می‌کنند و بدون داوری ساختارمند، به شکاف‌های فلج‌کننده تبدیل می‌شوند:

- آیا همکاری با دولت‌های خارجی خاص (ایالات متحده، اسرائیل، عربستان) مجاز، مطلوب، یا ممنوع است؟
- مرز «خاکستری‌ها» کجاست؟ کسانی که نه کاملاً حکومتی‌اند و نه کاملاً اپوزیسیون — ورزشکارانی که پرچم جمهوری اسلامی را حمل می‌کنند اما شعار سیاسی نمی‌دهند.
- آیا عدالت انتقالی باید شامل عفو مشروط هم باشد؟ اگر آری، با چه سازوکاری؟
- دفاع مشروع (*legitimate defense*) تا کجا می‌تواند شامل خشونت قهری شود؟

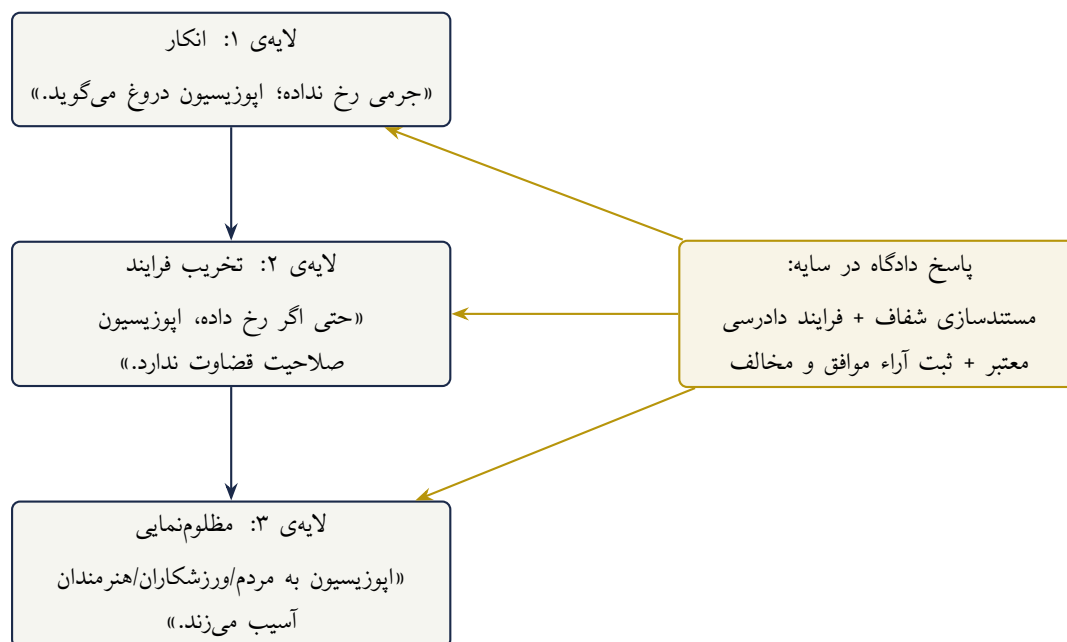
۲.۱ چرا وضعیت «اضطراری» است؟

پنج فاکتور فوریت

۱. شتاب رویدادها: فاصله‌ی بین خیزش‌های مردمی در حال کاهش است (۱۳۸۸ ۱۳۹۶ ۱۳۹۸ ۱۴۰۱). پنجره‌ی فرصت برای ساختارسازی نهادی ممکن است کوتاه باشد.
۲. بهره‌برداری حکومت از خلأ: جمهوری اسلامی دستگاه عظیم رسانه‌ای و سایبری خود را صرف نشان دادن اپوزیسیون به عنوان «فاقد مشروعیت و ساختار» می‌کند. هر روز تأخیر، یک روز بیشتر فرصت برای این بهره‌برداری است.
۳. فرسودگی مستندسازی: شاهدان دارند پیر می‌شوند، مدارک از بین می‌روند، خاطره‌ها کم‌رنگ می‌شوند. مستندسازی ساختارمند جرایم یک مسئله‌ی زمان حساس است.
۴. تصمیم‌های برگشت‌ناپذیر: برخی تصمیم‌ها — مثل حمایت از یک مداخله‌ی نظامی — اگر اشتباه گرفته شوند، قابل جبران نیستند. فرایند دادرسی سدّ حفاظتی در برابر شتاب‌زدگی است.
۵. اعتبار بین‌المللی: دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی تمایل بیشتری به تعامل با اپوزیسیونی دارند که ساختار نهادی شفاف داشته باشد.

۳.۱ جمهوری اسلامی و جنگ روانی ساختارمند

برای درک ضرورت این نهاد، باید مدل جنگ رسانه‌ای جمهوری اسلامی را شناخت. حکومت در مواجهه با هر اقدام اپوزیسیون از یک ماتریس واکنش سه‌لایه‌ای استفاده می‌کند:

شکل ۱.۱: ماتریس واکنش سه‌لایه‌ای جمهوری اسلامی و پاسخ نهاد پیشنهادی

۱.۳.۱ تحلیل هر لایه و پاسخ نهادی

لایه ۱: انکار: جمهوری اسلامی به صورت نظام‌مند وقوع جرایم خود را انکار می‌کند — از تیراندازی مستقیم به معترضان آبان ۹۸ گرفته تا مسمومیت دانش آموزان. دادگاه در سایه با ایجاد بانک شواهد ساختارمند شامل شهادت‌نامه‌های تأییدشده، تصاویر ماهواره‌ای، گزارش‌های پزشکی قانونی، و تحلیل منابع باز (OSINT)، لایه ۱: انکار را نه از طریق شعار بلکه از طریق فرایند حقوقی استاندارد خنثی می‌کند.

لایه ۲: تخریب فرایند: مؤثرترین ابزار جمهوری اسلامی، زیر سؤال بردن صلاحیت اپوزیسیون برای هرگونه قضاوت است. این لایه فقط با ساختار نهادی معتبر قابل پاسخ‌گویی است: هیئت‌داوران مستقل، آیین دادرسی شفاف، حق دفاع (حتی برای متهمان غایب)، و انتشار آراء با نظرات اقلیت.

لایه ۳: مظلوم‌نمایی: وقتی جنبش بدون فرایند از تحریم ورزشی حمایت می‌کند، حکومت ورزشکاران آسیب‌دیده را ابزار تبلیغاتی می‌کند. اگر همین تصمیم از مسیر دادرسی عبور کند — با بررسی هزینه‌فایده، ثبت نظرات مخالف، و ارائه راهکارهای جایگزین — بهره‌برداری تبلیغاتی به شدت دشوارتر می‌شود.

۴.۱ ابعاد حقوق بشری و مبانی حقوقی

۱.۴.۱ اسناد بین‌المللی پشتیبان

نهاد پیشنهادی بر مبنای اسناد حقوقی بین‌المللی زیر طراحی شده و مشروعیت خود را از آن‌ها وام می‌گیرد:

ردیف	سند	ارتباط با نهاد پیشنهادی
۱	اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)	مواد ۸، ۱۰ و ۱۱: حق دادرسی عادلانه — حتی نهاد سایه باید این حق را محترم بشمارد.
۲	میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR)	مواد ۱۴ و ۱۹: دادرسی منصفانه و آزادی بیان — مبنای آیین دادرسی نهاد.
۳	اساسنامه‌ی رم (۱۹۹۸)	تعاریف جرایم علیه بشریت و جرایم جنگی — چارچوب طبقه‌بندی جرایم مستند شده.
۴	اصول بنیادین نورنبرگ (۱۹۵۰)	مسئولیت فردی فرماندهان — مبنای اعلام جرم علیه اشخاص.
۵	قطعنامه‌های شورای حقوق بشر سازمان ملل درباره‌ی ایران	به‌ویژه گزارش‌های گزارشگر ویژه — منابع مکمل شواهد.
۶	اصول مسئولیت حمایت (R2P, ۲۰۰۵)	چارچوب بررسی مجاز بودن مداخله‌ی بشردوستانه.
۷	اصول ژوئنه/اورنتلیشر (عدالت انتقالی)	حق قربانیان برای دانستن حقیقت، عدالت، جبران خسارت، و تضمین عدم تکرار.

۲.۴.۱ مبنای نظری: «وجدان منفصل مسئول» چیست؟

عنوان فرعی این سند — وجدان منفصل مسئول — ناظر به مفهومی است که باید به‌دقت تبیین شود:

تعریف

وجدان منفصل مسئول (*Responsible Detached Conscience*) به نهادی اطلاق می‌شود که:

- منفصل است: مستقل از فشار سیاسی جناح‌ها و احساسات عمومی تصمیم می‌گیرد — مانند قاضی مستقل در یک نظام قضایی سالم؛
- وجدان است: نقش داوری اخلاقی دارد، نه صرفاً حقوقی تکنیکال — دغدغه‌ی کرامت انسانی و عدالت را مرکز کار قرار می‌دهد؛
- مسئول است: آراء و توصیه‌هایش ثبت، منتشر و قابل بازنگری‌اند — در برابر تاریخ و مردم پاسخ‌گوست.

این مفهوم از سنت فلسفی هانا آرنت (درباره‌ی قضاوت و مسئولیت در شرایط بحران) و سنت حقوقی دوست دادگاه (*amicus curiae*) الهام گرفته و با شرایط خاص جنبش ایران تطبیق داده شده است.

۵.۱ جمع‌بندی فصل اول

خلاصه‌ی استدلال فصل ۱

۱. جنبش گذارخواهی ایران تصمیم‌هایی با ماهیت قضایی اتخاذ می‌کند بدون داشتن سازوکار قضایی.
۲. این خلأ هم به اعتبار جنبش آسیب می‌زند و هم ابزار تبلیغاتی به جمهوری اسلامی می‌دهد.
۳. مستندسازی جرایم بدون ساختار نهادی، ناقص و فرسایشی خواهد بود.
۴. فوریت مسئله ناشی از شتاب رویدادها، فرسودگی شواهد، و ضرورت اعتبار بین‌المللی است.
۵. مبانی حقوقی بین‌المللی کافی برای تأسیس چنین نهادی وجود دارد.

فصل ۲

انتظارات مثبت و شرایط کمک کننده

۱.۲ دستاوردهای قابل انتظار

تأسیس دادگاه در سایه، در صورت اجرای صحیح، می تواند دستاوردهای زیر را به ارمغان بیاورد:

۱.۱.۲ دستاوردهای کوتاه مدت (۰ تا ۱۲ ماه)

- آ. مرجع واحد مستندسازی: ایجاد یک بانک اطلاعاتی یکپارچه از جرایم حکومتی با استانداردهای حقوق بین الملل، قابل ارائه به دادگاه های ملی و بین المللی.
- ب. اعتبار رسانه ای: وقتی یک نهاد ساختارمند با اعضای شناخته شده ی آکادمیک «رأی» صادر می کند، بازتاب رسانه ای آن چندین برابر یک بیانیه ی سیاسی معمول است.
- ج. کاهش فرسایش درون جنبشی: بسیاری از مناقشات داخلی اپوزیسیون (مثلاً درباره ی تحریم ها) ناشی از نبود یک مرجع داوری معتبر است. داشتن یک نهاد مشورتی مستقل می تواند سطح تنش را کاهش دهد.
- د. سپر دفاعی در برابر جنگ روانی: هر توصیه ی نهاد، با مستندات و آراء مخالف منتشر می شود. این شفافیت، اصلی ترین سلاح در برابر تبلیغات حکومتی است.

۲.۱.۲ دستاوردهای میان مدت (۱ تا ۳ سال)

- آ. انباشت حقوقی: مجموعه ای از «آراء مشورتی» شکل می گیرد که رویه ی قضایی سایه (*Shadow Case Law*) را بنیان می گذارد — قابل استفاده در دوره ی گذار.
- ب. تقویت پرونده های بین المللی: مستندات نهاد می تواند به عنوان *amicus curiae* یا مدرک تکمیلی در پرونده های صلاحیت جهانی مورد استفاده قرار گیرد.
- ج. جذب اعتماد بین المللی: دولت ها و نهادهای بین المللی تمایل بیشتری به تعامل با اپوزیسیونی ساختارمند دارند. وجود یک نهاد شبه قضایی معتبر، سرمایه ی اعتماد (*trust capital*) تولید می کند.
- د. تربیت نسل جدید حقوقی: مشارکت حقوق دانان جوان ایرانی در فرایندهای نهاد، بستر آموزشی ارزشمندی برای دوره ی پس از گذار فراهم می کند.

ه. مدیریت منطقه‌ی خاکستری: ایجاد چارچوبی برای برخورد با افراد و نهادهای «خاکستری» — کسانی که نه کاملاً حکومتی اند و نه کاملاً اپوزیسیون — از طریق معیارهای شفاف و قابل دفاع.

۳.۱.۲ دستاوردهای بلندمدت (پس از گذار)

- آ. تسهیل عدالت انتقالی: مستندات و آراء نهاد، پایه‌ی ارزشمندی برای کمیسیون حقیقت‌یاب و دادگاه‌های انتقالی خواهد بود.
- ب. الگوی نهادسازی: تجربه‌ی این نهاد می‌تواند الگویی برای ساختن نظام قضایی مستقل در ایران آینده باشد.
- ج. حافظه‌ی تاریخی: آرشیو کامل آراء، مباحثات، و شواهد، یک حافظه‌ی نهادی (*institutional memory*) بی‌بدیل برای نسل‌های آینده خواهد بود.
- د. پیشگیری از عدالت انتقامی: یکی از بزرگ‌ترین خطرات پس از سقوط هر نظام استبدادی، «عدالت خیابانی» و انتقام‌جویی بدون فرایند است. وجود سوابق دادرسی مستند، احتمال این خطر را کاهش می‌دهد.

۲.۲ شرایط کمک‌کننده برای موفقیت

پیش‌شرط‌های ضروری

- I. استقلال واقعی: نهاد نباید وابسته به هیچ حزب، جناح سیاسی، یا دولت خارجی باشد. بودجه باید از منابع متنوع و شفاف تأمین شود.
- II. تخصص بالا: اعضای هیئت‌دوران باید دارای سوابق آکادمیک و حرفه‌ای قابل تأیید در حوزه‌ی حقوق بین‌الملل، حقوق بشر، یا حقوق کیفری باشند.
- III. شفافیت بی‌قید و شرط: تمام آراء، مذاکرات، منابع مالی، و تعارض منافع باید به‌صورت عمومی قابل دسترسی باشند.
- IV. تکثرگرایی: ترکیب نهاد باید بازتاب‌دهنده‌ی تنوع قومی، جنسیتی، نسلی، و فکری ایران باشد.
- V. فروتنی نهادی: نهاد باید همواره تأکید کند که مرجع مشورتی است و جایگزین نظام قضایی رسمی آینده نیست.
- VI. همکاری بین‌المللی: ارتباط فعال با نهادهای بین‌المللی حقوقی و حقوق بشری.

۳.۲ سناریوهای مثبت

برای ملموس‌تر کردن دستاوردها، سه سناریوی فرضی ارائه می‌شود:

سناریوی ۱: تحریم ورزشی

- فرض کنید جریانی در اپوزیسیون خواستار تعلیق عضویت جمهوری اسلامی در فیفا شود. بدون دادگاه در سایه: بیانیه‌ای سیاسی منتشر می‌شود. حکومت فوراً ورزشکاران آسیب‌دیده را جلوی دوربین می‌آورد. افکار عمومی دوپاره می‌شود. برخی از چهره‌های اپوزیسیون مجبور به عقب‌نشینی می‌شوند. با دادگاه در سایه: درخواست به نهاد ارجاع می‌شود. هیئت‌دوران بررسی می‌کند:
- آیا تعلیق ورزشی بر اساس سابقه‌ی فیفا (تعلیق آفریقای جنوبی، روسیه) توجیه‌پذیر است؟
 - هزینه‌ی ورزشکاران بی‌تقصیر چقدر است؟

- آیا جایگزین‌های کم‌هزینه‌تر (مثلاً تحریم مقام‌های ورزشی حکومتی بدون تعلیق کامل) بررسی شده‌اند؟
- نظرات موافق و مخالف اعضا چیست؟

نتیجه: رأی مستدل صادر می‌شود — مثلاً «تعلیق کامل در حال حاضر نامتناسب است، اما تحریم هدفمند مقام‌های ورزشی توصیه می‌شود.» این رأی هم قابل دفاع است و هم فضای مانور تبلیغاتی حکومت را به حداقل می‌رساند.

سناریوی ۲: اخراج وابستگان مقام‌ها از کشور ثالث

فرض کنید کمپینی خواستار اخراج فرزندان یک مقام ارشد سپاه از کانادا شود.

بدون دادگاه در سایه: کمپین رسانه‌ای پُرسروصدا اما بدون مبنای حقوقی روشن. حکومت فوراً روایت «ظلم به خانواده‌های بی‌گناه» را تولید می‌کند. دولت کانادا از نبود فرایند حقوقی شاکی می‌شود.

با دادگاه در سایه:

- هیئت داوران ابتدا نقش فردی هر شخص را بررسی می‌کند: آیا خود فرزندان در فعالیت‌های حکومتی نقش دارند؟ آیا از ثروت‌های حاصل از فساد بهره‌مند شده‌اند؟
 - بر اساس اصل مسئولیت فردی تفکیک می‌کند بین کسانی که ذی‌نفع فعال هستند و کسانی که صرفاً رابطه‌ی خویشاوندی دارند.
 - رأی صادره ممکن است شامل توصیه‌های متفاوت برای اعضای مختلف یک خانواده باشد.
 - مبنای حقوقی روشن (مثلاً قانون مگنیتسکی) در رأی ذکر می‌شود.
- نتیجه: دولت کانادا یک سند حقوقی معتبر دریافت می‌کند، نه صرفاً یک درخواست سیاسی.

سناریوی ۳: مداخله‌ی بشردوستانه

فرض کنید در پی یک سرکوب خونین گسترده، بخشی از اپوزیسیون خواستار مداخله‌ی نظامی بین‌المللی شود.

بدون دادگاه در سایه: بحث شدید درون‌جنبشی. اتهام «وطن‌فروشی» از یک سو و اتهام «همدستی با حکومت» از سوی دیگر. جمهوری اسلامی حداکثر بهره‌برداری تبلیغاتی را می‌کند.

با دادگاه در سایه:

- هیئت ویژه‌ای بر اساس چارچوب *R2P* (سند ۲۰۰۵ اجلاس جهانی سازمان ملل) بررسی می‌کند:
 - آیا چهار شرط مداخله محقق شده‌اند؟
 - i. نسل‌کشی یا پاکسازی قومی در حال وقوع یا قریب‌الوقوع است؟
 - ii. آیا دولت از محافظت از شهروندان ناتوان یا ناخواسته است؟
 - iii. آیا تمام ابزارهای مسالمت‌آمیز امتحان شده‌اند؟
 - iv. آیا مداخله‌ی نظامی بدتر از وضع موجود نخواهد بود؟
 - رأی مستدل با ذکر دقیق شواهد و تحلیل هر شرط صادر می‌شود.
 - نظرات اقلیت به‌صورت کامل ثبت و منتشر می‌شوند.
 - حتی اگر رأی مثبت باشد، قیود و شروط (نوع مداخله، محدوده، مدت، تضمین‌های پس از مداخله) مشخص می‌شوند.
- نتیجه: جنبش به‌جای یک موضع‌گیری احساسی، یک سند تحلیلی چندلایه‌ای دارد که هم برای نخبگان ایرانی و هم برای مخاطبان بین‌المللی قابل فهم و دفاع است.

۴.۲ جمع‌بندی فصل دوم

خلاصه‌ی فصل ۲

دادگاه در سایه صرفاً یک نهاد حقوقی نیست؛ یک زیرساخت استراتژیک برای جنبش گذارخواهی است که:

- اعتبار تولید می‌کند؛
 - تنش درونی را مدیریت می‌کند؛
 - سپر دفاعی در برابر جنگ رسانه‌ای فراهم می‌کند؛
 - حافظه‌ی نهادی برای عدالت انتقالی آینده می‌سازد.
- موفقیت آن مشروط به استقلال، تخصص، شفافیت، وفروتنی نهادی است.

فصل ۳

آسیب‌شناسی و احتیاط‌های لازم

تذکر مقدماتی

هیچ نهادی از خطر مصون نیست. صداقت اقتضا می‌کند که پیش از ترویج ایده، بدترین سناریوها را نیز بررسی کنیم. تنها با شناخت دقیق آسیب‌ها می‌توان سازوکارهای پیش‌گیری طراحی کرد.

۱.۳ آسیب‌شناسی ساختاری

۱.۱.۳ خطر ۱: مصادره‌ی سیاسی

توصیف: یک جناح سیاسی تلاش کند نهاد را ابزار مشروعیت‌بخشی به مواضع خود کند — مثلاً جناح سلطنت‌طلب یا جناح جمهوری‌خواه اکثریت هیئت داوران را به خود اختصاص دهد.

سازوکار پیش‌گیری

- سیستم نامزدی و تأیید دومرحله‌ای: نامزدها توسط کمیته‌ی گزینش مستقل پیشنهاد و توسط شورای ناظران بیرونی (شامل حقوق‌دانان بین‌المللی غیرایرانی) تأیید شوند.
- ممنوعیت عضویت هم‌زمان در هر حزب یا سازمان سیاسی.
- دوره‌ی خدمت محدود (مثلاً ۳ سال بدون تمدید فوری).
- افشای کامل تعارض منافع قبل از هر پرونده.

۲.۱.۳ خطر ۲: بی‌اعتباری ناشی از فقدان ضمانت اجرا

توصیف: چون نهاد «سایه» است و قدرت اجرایی ندارد، ممکن است به‌سرعت به نهادی کاغذی تبدیل شود که کسی به آراء آن واقعی نمی‌گذارد.

سازوکار پیش‌گیری

- از ابتدا صادقانه اعلام شود که نهاد مشورتی است. ارزش آن نه در ضمانت اجرا بلکه در اعتبار اخلاقی و فنی آراء آن است.
- تمرکز بر کیفیت آراء: هر رأی باید آن‌قدر مستدل و مستند باشد که رسانه‌ها، نهادهای بین‌المللی، و فعالان مدنی خودبه‌خود به آن ارجاع دهند.
- ایجاد مکانیزم «پذیرش داوطلبانه» (*voluntary compliance*): جریان‌های سیاسی از پیش متعهد شوند که آراء نهاد را به‌عنوان مرجع مشورتی بپذیرند.
- همکاری با رسانه‌های معتبر برای پوشش گسترده‌ی آراء.

۳.۱.۳ خطر ۳: نفوذ جمهوری اسلامی

توصیف: حکومت تلاش خواهد کرد عوامل خود را در ساختار نهاد نفوذ دهد — چه به‌صورت مستقیم و چه از طریق افراد واسطه.

سازوکار پیش‌گیری

- بررسی امنیتی چندلایه (*multi-layer vetting*) برای تمام اعضا و کارکنان.
- استفاده از امنیت عملیاتی (*OPSEC*) در ارتباطات.
- ممنوعیت سفر به ایران یا تماس با نهادهای حکومتی برای اعضای فعال (مگر با مجوز ویژه).
- سیستم افشاگری محافظت‌شده (*protected whistleblowing*) برای گزارش موارد مشکوک.
- بررسی دوره‌ای مستقل توسط ناظران بیرونی.

۴.۱.۳ خطر ۴: تبدیل شدن به ابزار فشار بر بی‌گناهان

توصیف: ممکن است نهاد به‌جای هدف قرار دادن ناقضان واقعی حقوق بشر، ناخواسته به ابزاری برای تسویه‌حساب‌های شخصی یا فشار بر افراد بی‌تقصیر تبدیل شود.

سازوکار پیش‌گیری

- آزمون تناسب اجباری (*mandatory proportionality test*) در هر پرونده: آیا هزینه‌ی وارد بر افراد ثالث بی‌تقصیر از فایده‌ی عمومی کمتر است؟
- حق دفاع برای هر شخص نام‌برده — حتی غیابی: وکیل تسخیری (*amicus curiae*) موظف است بهترین استدلال ممکن را به نفع طرف مقابل ارائه دهد.
- مرحله‌ی تجدیدنظر اجباری برای تمام آرائی که مستقیماً بر شخص حقیقی اثر می‌گذارد.
- حق اعتراض عمومی: هر شهروند بتواند نسبت به رأی صادره اعتراض مستند ارائه دهد.

۵.۱.۳ خطر ۵: انتظارات نامعقول

توصیف: افکار عمومی ممکن است از نهاد انتظار عملکردی مانند یک دادگاه واقعی داشته باشد و وقتی آراء اجرا نمی‌شوند سرخورده شود.

سازوکار پیش‌گیری

- کمپین ارتباطی شفاف از ابتدا: توضیح دقیق ماهیت مشورتی نهاد و تفاوت آن با دادگاه‌های رسمی.
- استفاده از عنوان‌هایی مانند «رأی مشورتی» و «توصیه‌نامه» به جای «حکم» و «رأی قطعی».
- گزارش‌دهی دوره‌ای درباره‌ی تأثیرات واقعی آراء صادره — چه مثبت و چه محدود.

۲.۳ آسیب‌شناسی اخلاقی

۱.۲.۳ خطر ۶: ادعای مشروعیتی که وجود ندارد

توصیف: نهاد ممکن است به‌مرور ادعای مشروعیتی فراتر از ظرفیت خود داشته باشد — مثلاً ادعای «نماینده‌ی مردم ایران».

قاعده‌ی سخت

نهاد هرگز نباید ادعای نمایندگی مردم ایران کند. مشروعیت آن صرفاً ناشی از:

- تخصص اعضا؛
 - شفافیت فرایند؛
 - کیفیت استدلال؛
 - و پذیرش داوطلبانه‌ی طرف‌ها
- است. نمایندگی مردم تنها از طریق انتخابات آزاد محقق می‌شود.

۲.۲.۳ خطر ۷: خطای قضاوت

توصیف: حتی بهترین قضاوت اشتباه می‌کنند. در شرایط انقلابی و فقدان اطلاعات کامل، احتمال خطا بیشتر نیز هست.

سازوکار پیش‌گیری

- اصل فروتنی معرفتی (*epistemic humility*): هر رأی باید به‌صراحت محدودیت‌های اطلاعاتی خود را ذکر کند.
- بازنگری دوره‌ای: آراء صادره هر ۱۲ ماه یکبار بازبینی شوند. اگر اطلاعات جدیدی در دست باشد، رأی اصلاح شود.
- ثبت نظرات اقلیت: نظر مخالف اعضای اقلیت به‌صورت کامل ثبت شود تا اگر در آینده درست از آب درآمد، قابل بازبینی باشد.
- عذرخواهی نهادی: اگر خطایی اثبات شد، نهاد رسماً عذرخواهی و اصلاح کند.

۳.۳ ماتریس ریسک — خلاصه

ردیف	خطر	احتمال	شدت	اولویت پیش‌گیری
۱	مصادره‌ی سیاسی	بالا	بالا	بحرانی

ردیف	خطر	احتمال	شدت	اولویت پیش‌گیری
۲	بی‌اعتباری	متوسط	بالا	بحرانی
۳	نفوذ حکومت	متوسط	بالا	بحرانی
۴	فشار بر بی‌گناهان	متوسط	بالا	بحرانی
۵	انتظارات نامعقول	بالا	متوسط	مهم
۶	ادعای مشروعیت کاذب	پایین	بالا	مهم
۷	خطای قضاوت	بالا	متوسط	مهم

۴.۳ جمع‌بندی فصل سوم

پیام اصلی

دادگاه در سایه یک ابزار قدرتمند است و مانند هر ابزار قدرتمند، می‌تواند هم سازنده و هم مخرب باشد. تفاوت را طراحی نهادی دقیق و فرهنگ فروتنی رقم می‌زند. این فصل نه برای منصرف کردن از ایده، بلکه برای تضمین طراحی مسئولانه نوشته شده است.

گزاره‌ی محوری

جنبش گذارخواهی ایران در مقطع کنونی با خلأ مشروعیت‌بخشی حقوقی مواجه است: تصمیم‌هایی با ابعاد قضایی — از حمایت از تحریم‌ها تا مستندسازی جرایم حکومتی — بدون هیچ فرایند دادرسی ساختارمند اتخاذ می‌شوند. نبود چنین فرایندی هم اپوزیسیون را در برابر جنگ روانی جمهوری اسلامی آسیب‌پذیر می‌کند و هم ظرفیت گفت‌وگوی سازنده‌ی درون جنبشی را تضعیف می‌نماید.

پیشنهاد: تأسیس یک نهاد شبه‌قضایی سایه (*Shadow Quasi-Judicial Body*) با عنوان «دادگاه در سایه — وجدان منفصل مسئول» که وظایف زیر را بر عهده گیرد:

۱. مستندسازی نظام‌مند جرایم رژیم بر پایه‌ی معیارهای حقوق بین‌الملل؛
۲. داوری و تنظیم‌بخشی تصمیم‌های حساس جنبش بر اساس «پاسخ مشروع و متناسب»؛
۳. فراهم‌سازی بستر گفت‌وگوی نخبگانی برای مسائل پرمناقشه (تحریم، مداخله‌ی بشردوستانه، اخراج یا تعقیب وابستگان حکومتی و...)
۴. ثبت و بایگانی آراء و دلایل برای بازنگری پس از گذار.

چرا «دادگاه در سایه»؟

جنبش‌های گذارخواه در سراسر تاریخ معاصر — از *Free French* تا *ANC* آفریقای جنوبی — با ضرورت اتخاذ تصمیم‌هایی مواجه بوده‌اند که ماهیت قضایی دارند اما پیش از دست‌یابی به قدرت سیاسی صورت می‌گیرند. وقتی یک جنبش از تحریم فلان نهاد ورزشی حمایت می‌کند، عملاً حکمی صادر کرده که بر زندگی حرفه‌ای هزاران ورزشکار اثر می‌گذارد. وقتی خواستار اخراج فرزندان مقام‌های حکومتی از کشور ثالث می‌شود، مجازاتی اعمال کرده که بدون دادرسی است.

نبود دادرسی به معنای نبود هر سه عنصر زیر است:

- مبنای حقوقی: چرا این اقدام مجاز است؟
- تناسب: آیا هزینه‌ی وارد بر بی‌گناهان، از فایده‌ی مورد انتظار کمتر است؟
- مستندسازی: آیا استدلال‌ها و مخالفت‌ها ثبت شده‌اند تا در آینده قابل بازنگری باشند؟

خلأ موجود و بهره‌برداری جمهوری اسلامی

جمهوری اسلامی به‌صورت سازمان‌یافته از نبود فرایند بهره‌برداری تبلیغاتی می‌کند:

- «اپوزیسیون بدون هیچ محاکمه‌ای، مردم را تحریم می‌کند.»
- «گذارخواهان از جنگ و مداخله‌ی خارجی استقبال می‌کنند.»
- «آن‌ها حتی به ورزشکاران و هنرمندان رحم نمی‌کنند.»

وجود یک نهاد معتبر شبه‌قضایی با آراء مستدل و مستند و ثبت نظرات موافق و مخالف، قوی‌ترین دفاعیه در برابر این جنگ رسانه‌ای است.

مخاطبان اصلی سند

- آ. فعالان سیاسی گذارخواه و براندازانه‌ی ایرانی — برای درک ضرورت ساختارمندسازی؛
 ب. حقوق‌دانان و پژوهشگران ایرانی و بین‌المللی — برای مشارکت در طراحی؛
 ج. نهادهای بین‌المللی حقوق بشر — برای همکاری فنی و اعتباربخشی؛
 د. افکار عمومی ایرانی — برای اطمینان از وجود نظارت اخلاقی بر تصمیم‌های سخت.

ساختار سند

فصل	شماره	موضوع
خلاصه‌ی اجرایی	—	همین بخش
فصل ۱	۱	تشریح مسئله و جدیت نیاز
فصل ۲	۲	انتظارات مثبت و شرایط کمک‌کننده
فصل ۳	۳	آسیب‌شناسی و احتیاط‌های لازم
فصل ۴	۴	دغدغه‌های سازماندهی و تکثر دیدگاهی
فصل ۵	۵	رویه‌های اجرایی و قضایی معتبر
فصل ۶	۶	مباحث مالی و هزینه‌ای
فصل ۷	۷	ارتباط با مراجع بین‌المللی
فصل ۸	۸	نمونه‌های مشابه و مطالعه‌ی موردی
فصل ۹	۹	هضم و ادغام در نظام قضایی پس از گذار
فصل ۱۰	۱۰	افراد پیشنهادی
فصل ۱۱	۱۱	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

اصول حاکم بر کل سند

هفت اصل بنیادین

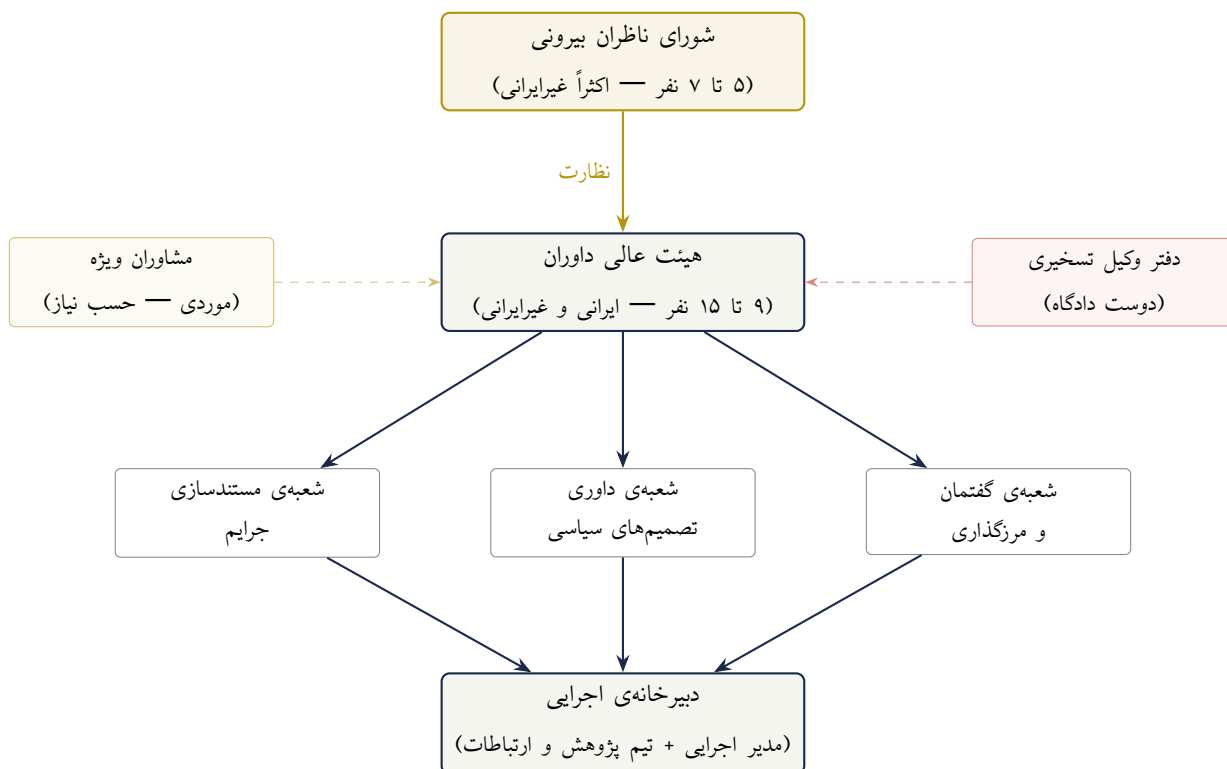
- I. دعوت به اندیشیدن، نه تحمیل حکم: این دادگاه مرجع مشورتی و وجدانی است، نه مقام حاکمیتی.
- II. مجوزدهی دیرانه و با احتیاط: هرگونه توصیه‌ی قهرآمیز تنها پس از بررسی همه‌جانبه صادر می‌شود.
- III. شفافیت مستند: آراء، نظرات اقلیت، و دلایل مخالف به‌صورت کامل ثبت و منتشر می‌شوند.
- IV. تناسب و ضرورت: هر اقدام توصیه‌شده باید هر دو آزمون تناسب (*proportionality*) و ضرورت (*necessity*) را بگذراند.
- V. احترام به کرامت انسانی: حتی وابستگان حکومت از حقوق بنیادین برخوردارند؛ هیچ توصیه‌ای نباید ناقض اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر باشد.
- VI. استقلال از جناح‌بندی‌های سیاسی: اعضا به‌صورت فردی و بر پایه‌ی تخصص خدمت می‌کنند.
- VII. موقتی بودن: این نهاد با تأسیس نظام قضایی رسمی پس از گذار منحل یا ادغام می‌شود.

فصل ۴

دغدغه‌های سازماندهی و تکثر دیدگاهی

۱.۴ ساختار پیشنهادی نهاد

ساختار نهاد باید هم‌زمان چابک و موجه باشد. پیشنهاد زیر مبتنی بر مطالعه‌ی تطبیقی نهادهای مشابه (فصل ۸) طراحی شده است.

شکل ۱.۴: نمودار ساختار سازمانی پیشنهادی دادگاه در سایه

۱.۱.۴ شورای ناظران بیرونی

مشخصات

- ترکیب: ۵ تا ۷ نفر، اکثراً حقوق دانان و قضات بازنشسته‌ی بین‌المللی (ترجیحاً غیرایرانی برای تضمین استقلال).
- وظایف:
 - نظارت بر فرایند انتخاب اعضای هیئت عالی؛
 - بررسی سالانه‌ی عملکرد نهاد؛
 - رسیدگی به شکایات مربوط به تعارض منافع یا سوءرفتار؛
 - تأیید نهایی اصلاحات آیین‌نامه‌ای.
- دوره‌ی خدمت: ۴ سال، حداکثر یک بار تمدید.
- حق‌الزحمه: نمادین (برای تأکید بر استقلال).

۲.۱.۴ هیئت عالی داوران

مشخصات

- ترکیب: ۹ تا ۱۵ نفر شامل:
 - حداقل ۳ متخصص حقوق بین‌الملل کیفری؛
 - حداقل ۲ متخصص حقوق بشر؛
 - حداقل ۱ متخصص علوم سیاسی / روابط بین‌الملل؛
 - حداقل ۱ جامعه‌شناس یا روان‌شناس اجتماعی؛
 - حداقل ۱ نماینده‌ی جامعه‌ی مدنی داخل ایران (با رعایت امنیت)؛
 - حداقل ۲ عضو غیرایرانی.
- شرایط عضویت:
 - مدرک دکتری یا معادل حرفه‌ای در حوزه‌ی مرتبط؛
 - حداقل ۱۰ سال سابقه‌ی حرفه‌ای یا آکادمیک؛
 - عدم عضویت در هیچ حزب سیاسی فعال؛
 - تأیید شورای ناظران بیرونی.
- دوره‌ی خدمت: ۳ سال، بدون تمدید فوری (امکان بازگشت پس از ۲ سال وقفه).

۳.۱.۴ شعبات سه‌گانه‌ی تخصصی

شعبه	حوزه‌ی صلاحیت	نمونه موضوعات
مستندسازی جرایم	اعلام جرم، جمع‌آوری شواهد، طبقه‌بندی بر اساس اساسنامه‌ی رم	کشتار آبان ۹۸، شکنجه‌ی زندانیان سیاسی، اعدام‌های مواد مخدر، سرکوب اقلیت‌های قومی و مذهبی
داوری تصمیم‌های سیاسی	بررسی تناسب و مشروعیت اقدامات پیشنهادی جنبش	تحریم‌های اقتصادی، ورزشی، فرهنگی؛ اخراج وابستگان؛ فراخوان اعتصاب
گفتمان و مرزگذاری	تحلیل مسائل اختلاف‌آفرین و ارائه‌ی چارچوب گفتمانی	مداخله‌ی بشردوستانه، رابطه با دولت‌های خارجی، جایگاه «خاکستری‌ها»، عفو مشروط

۴.۱.۴ دفتر وکیل تسخیری (دوست دادگاه)

یکی از مهم‌ترین نوآوری‌های طرح

در هر پرونده‌ای که نام شخص حقیقی یا حقوقی مطرح شود، دفتر وکیل تسخیری موظف است:

۱. بهترین استدلال ممکن را به نفع طرف مقابل ارائه دهد؛

۲. حقوق بنیادین طرف مقابل را یادآوری کند؛

۳. هرگونه ضعف در شواهد دادستان را برجسته کند.

وجود این دفتر مهم‌ترین تضمین عدالت‌فرایندی و مؤثرترین سپر در برابر اتهام «دادگاه نمایشی» است.

۲.۴ مدیریت تکثر دیدگاهی

اپوزیسیون ایران طیف بسیار گسترده‌ای را شامل می‌شود: سلطنت‌طلبان، جمهوری‌خواهان، فدرالیست‌ها، چپ‌ها، لیبرال‌ها، ملی-مذهبی‌ها، و گروه‌های قومی-زبانی متنوع. مدیریت این تکثر یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های نهاد است.

۱.۲.۴ اصل بنیادین: تکثر در ورودی، وحدت در فرایند

توضیح اصل

- تکثر در ورودی: هر جریان فکری حق دارد نماینده‌ای در فرایند ارائه‌ی دیدگاه داشته باشد. جلسات استماع باید باز و فراگیر باشند.
- وحدت در فرایند: اما فرایند دادرسی یکسان، معیارهای حقوقی یکسان، و استانداردهای شواهد یکسان بر همه اعمال می‌شود.
- تکثر در خروجی: آراء اکثریت و اقلیت هر دو ثبت و منتشر می‌شوند.

۲.۲.۴ سازوکارهای عملی مدیریت تکرار

۱. جلسات استماع عمومی (*Public Hearings*): قبل از صدور هر رأی مهم، جلسه‌ی استماع برگزار شود که نمایندگان دیدگاه‌های مختلف بتوانند شفاهاً و کتباً نظر دهند.
۲. لایحه‌ی دوست دادگاه (*Amicus Brief*): هر شخص حقیقی یا حقوقی بتواند لایحه‌ی مکتوب به نهاد تقدیم کند.
۳. کمیته‌های مشورتی قومی-زبانی: کمیته‌هایی از نمایندگان کُرد، بلوچ، ترک‌آذری، عرب، ترکمن، لُر و سایر اقوام تشکیل شود تا در موضوعات مربوط به حقوق اقلیت‌ها مشاوره دهند.
۴. نشست‌های مشورتی نسلی: ترکیب هیئت باید شامل نمایندگان نسل‌های مختلف باشد — به‌ویژه نسل «ژینا» که بار اصلی جنیش را بر دوش دارد.
۵. مکانیزم اعتراض ساختارمند: هر رأی صادره تا ۳۰ روز پس از انتشار قابل اعتراض مستند باشد. هیئت موظف است اعتراضات مستدل را بررسی و در صورت لزوم رأی را اصلاح کند.

۳.۲.۴ مسئله‌ی زبان

سیاست زبانی پیشنهادی

- زبان رسمی فرایند: فارسی و انگلیسی.
- حق ارائه‌ی لایحه به زبان مادری: هر شخص بتواند لایحه‌ی خود را به هر زبانی (کُردی، ترکی، عربی، بلوچی و ...) ارائه دهد؛ ترجمه‌ی رسمی بر عهده‌ی دبیرخانه خواهد بود.
- آراء نهایی: به فارسی و انگلیسی منتشر و در صورت ارتباط با اقلیتی خاص، به زبان آن اقلیت نیز ترجمه شوند.

۳.۴ جمع‌بندی فصل چهارم

خلاصه‌ی فصل ۴

سازماندهی نهاد باید بر سه اصل استوار باشد:

۱. لایه‌بندی: جداسازی نظارت (شورای ناظران)، داوری (هیئت عالی)، و اجرا (دبیرخانه) برای جلوگیری از تمرکز قدرت.
 ۲. تکثرگرایی ساختاری: تنوع تخصصی، قومی، جنسیتی، نسلی و ملیتی در تمام سطوح.
 ۳. شفافیت بی‌قیدوشرط: تمام فرایندها، منابع مالی، و آراء به‌صورت عمومی در دسترس باشند.
- وکیل تسخیری (دوست دادگاه) مهم‌ترین نوآوری ساختاری طرح است و تضمین‌کننده‌ی عدالت فرایندی.

فصل ۵

رویه‌های اجرایی و قضایی معتبر

اصل راهنما

رویه‌های این نهاد باید هم‌زمان دو شرط متعارض‌نما را برآورده کنند:

- استحکام حقوقی: به اندازه‌ای دقیق باشند که در نگاه حقوق‌دانان بین‌المللی معتبر شمرده شوند؛
- انعطاف عملیاتی: به اندازه‌ای سبک باشند که یک نهاد سایه‌ی بدون بودجه‌ی دولتی بتواند آن‌ها را اجرا کند.

الگوی اصلی: ترکیبی از آیین دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی (برای استحکام) و رویه‌ی دادگاه‌های مردمی (*People's Tri-bunals*) (برای انعطاف).

۱.۵ طبقه‌بندی پرونده‌ها

پرونده‌های قابل رسیدگی در نهاد به چهار دسته تقسیم می‌شوند که هر کدام رویه‌ی متفاوتی دارند:

نوع	موضوع	سطح رسمیت	مدت بررسی	خروجی
نوع الف	مستندسازی حکومتی	جرایم بالا (استاندارد بین‌المللی)	۳ تا ۱۲ ماه	کیفرخواست سایه
نوع ب	داوری تصمیم (تحریم، اخراج و ...)	سیاسی متوسط	۱ تا ۳ ماه	رأی مشورتی
نوع ج	تحلیل گفتمانی (مداخله‌ی نظامی، عفو و ...)	متوسط — تحلیلی	۲ تا ۶ ماه	توصیه‌نامه‌ی تحلیلی
نوع د	اظهارنظر فوری (بحران‌های آنی)	سبک — اضطراری	۲۴ تا ۷۲ ساعت	بیانیه‌ی فوری

۲.۵ رویه‌ی پرونده‌های نوع الف: مستندسازی جرایم

این مهم‌ترین و سنگین‌ترین نوع پرونده است و باید نزدیک‌ترین رویه به استانداردهای بین‌المللی را داشته باشد.

۱.۲.۵ مرحله‌ی ۱: ارجاع

۱. منابع ارجاع مجاز:

- هر عضو هیئت عالی داوران؛
- هر سازمان حقوق بشری شناخته‌شده؛
- هر شهروند ایرانی یا خارجی با ارائه‌ی شواهد اولیه؛
- دبیرخانه‌ی نهاد بر اساس رصد رسانه‌ای و تحقیق مستقل.

۲. فرم ارجاع استاندارد: شامل:

- شرح مختصر وقایع؛
- شواهد اولیه (اسناد، تصاویر، شهادت‌نامه)؛
- طبقه‌بندی اولیه‌ی جرم بر اساس اساسنامه‌ی رم؛
- اشخاص حقیقی و حقوقی مظنون؛
- درخواست مشخص از نهاد.

۳. بررسی اولیه‌ی قابلیت پذیرش: دبیرخانه ظرف ۱۴ روز بررسی می‌کند که آیا ارجاع حداقل‌های لازم را دارد یا خیر. این بررسی صرفاً شکلی است و به ماهیت نمی‌پردازد.

۲.۲.۵ مرحله‌ی ۲: تحقیقات مقدماتی

گام‌های تحقیقات مقدماتی

آ. تشکیل تیم تحقیق: ۲ تا ۴ نفر از پژوهشگران دبیرخانه به همراه حداقل ۱ عضو هیئت داوران به‌عنوان ناظر.

ب. جمع‌آوری شواهد:

- شهادت‌نامه‌های مکتوب و ویدئویی (با رعایت پروتکل حفاظت از شاهد)؛
 - تحلیل منابع باز (OSINT) شامل تصاویر ماهواره‌ای، ویدئوهای شبکه‌های اجتماعی، و اسناد فاش‌شده؛
 - گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی (گزارشگر ویژه‌ی سازمان ملل و ...)
 - تحلیل پزشکی قانونی از راه دور در صورت امکان؛
 - اسناد مالی و تجاری مرتبط (برای اثبات زنجیره‌ی فرماندهی و منفعت).
- ج. احراز هویت و اعتبارسنجی شواهد: هر مدرک باید حداقل از دو منبع مستقل تأیید شود (قاعده‌ی تأیید متقابل). شهادت‌نامه‌ها باید با سوگندنامه‌ی مکتوب همراه باشند.
- د. گزارش مقدماتی: تیم تحقیق گزارشی تهیه می‌کند شامل: خلاصه‌ی شواهد، نقاط قوت و ضعف، طبقه‌بندی حقوقی پیشنهادی، و توصیه درباره‌ی ادامه یا اختتامه‌سازی پرونده.

۳.۲.۵ مرحله ۳: کیفرخواست سایه

۱. تهیه‌ی پیش‌نویس کیفرخواست: بر اساس گزارش مقدماتی، دادستان نهاد پیش‌نویس کیفرخواست را با ساختار مشابه کیفرخواست‌های

بین‌المللی تهیه می‌کند:

- شرح وقایع؛
 - شواهد؛
 - طبقه‌بندی حقوقی (جرم علیه بشریت، جرم جنگی، و ...)
 - شناسایی متهمان و نقش هر یک در زنجیره‌ی فرماندهی؛
 - درخواست مشخص (اعلام مسئولیت، توصیه‌ی تحریم و ...).
۲. فعال‌سازی وکیل تسخیری: دفتر وکیل تسخیری موظف است پاسخ مکتوبی به کیفرخواست تهیه کند شامل:
- نقد شواهد (آیا کافی و موثق هستند؟)؛
 - دفاعیات احتمالی متهم؛
 - ملاحظات حقوق بشری (حتی برای متهمان).

۳. جلسه‌ی رسیدگی: هیئت عالی داوران (یا هیئت منتخب ۵ نفره) هر دو سند را بررسی می‌کنند. جلسه می‌تواند حضوری یا مجازی باشد.

۴. صدور رأی:

- رأی با اکثریت ساده صادر می‌شود؛
- نظر اقلیت به‌صورت کامل ضمیمه می‌شود؛
- رأی شامل یافته‌های واقعی، طبقه‌بندی حقوقی، و توصیه‌های عملی است.

۴.۲.۵ مرحله ۴: انتشار و پیگیری

۱. انتشار عمومی: رأی نهایی به فارسی و انگلیسی منتشر می‌شود.
۲. ارسال به مراجع بین‌المللی: دبیرخانه رأی را به نهادهای بین‌المللی مرتبط و دادگاه‌های ملی با صلاحیت جهانی ارسال می‌کند.
۳. بایگانی: تمام مستندات در آرشیو دیجیتال امن ذخیره می‌شوند.
۴. رصد تأثیر: دبیرخانه هر ۶ ماه گزارشی از وضعیت پیگیری هر کیفرخواست سایه منتشر می‌کند.

۳.۵ رویه‌ی پرونده‌های نوع ب: داوری تصمیم سیاسی

آزمون سه‌مرحله‌ای تناسب

هر تصمیم سیاسی پیشنهادی باید از سه آزمون عبور کند:

آزمون ۱ — مشروعیت:

- آیا هدف اقدام مشروع است؟ (حفاظت از حقوق بشر، فشار بر حکومت ناقض)
- آیا مبنای حقوقی بین‌المللی دارد؟

آزمون ۲ — ضرورت:

- آیا جایگزین کم هزینه تری بررسی شده؟
- آیا اقدام مورد نظر آخرین گزینهی معقول است؟

آزمون ۳ — تناسب:

- آیا هزینه ی وارد بر افراد بی تقصیر از فایده ی مورد انتظار کمتر است؟
- آیا اثرات جانبی قابل کنترل هستند؟
- آیا مکانیزم جبران برای آسیب دیدگان بی تقصیر پیش بینی شده؟

۱.۳.۵ فرایند داوری تصمیم سیاسی

۱. ثبت درخواست: هر جریان سیاسی، سازمان مدنی، یا شهروند می تواند درخواست بررسی یک تصمیم سیاسی را ثبت کند.
۲. تحقیق سریع: تیم پژوهش دبیرخانه ظرف ۲ هفته گزارش مقدماتی شامل بررسی سوابق تطبیقی و تحلیل هزینه-فایده تهیه می کند.
۳. جلسه ی استماع: حداقل ۲ نفر موافق و ۲ نفر مخالف اقدام پیشنهادی دعوت می شوند تا نظرات خود را ارائه دهند.
۴. اجرای آزمون سه مرحله ای: هیئت داوران آزمون فوق را اجرا و نتایج را مستند می کند.
۵. صدور رأی مشورتی: رأی شامل یکی از چهار نتیجه ی ممکن است:

نتیجه	عنوان	معنا
توصیه شده	اقدام هر سه آزمون را با موفقیت گذرانده؛ نهاد اجرای آن را توصیه می کند.	
مجاز با قیود	اقدام در اصل مشروع است اما نیاز به اصلاحاتی دارد؛ قیود مشخص ذکر می شوند.	
تعلیق	شواهد کافی برای قضاوت نیست؛ بررسی به زمان دیگری موکول می شود.	
توصیه نشده	اقدام یک یا چند آزمون را نگذرانده؛ نهاد اجرای آن را توصیه نمی کند.	

۶. مهلت اعتراض: ۲۱ روز برای ارائه ی اعتراض مستند.

۴.۵ رویه ی پرونده های نوع ج: تحلیل گفتمانی

۱. شناسایی موضوع: شعبه ی گفتمان و مرزگذاری، موضوعات اختلافی کلیدی را شناسایی و اولویت بندی می کند.
۲. تشکیل کارگروه تخصصی: برای هر موضوع، کارگروهی از ۳ تا ۵ متخصص (حداقل یک نفر از هر طرف بحث) تشکیل می شود.
۳. تهیه ی سند مبنا: سندی تحلیلی که تمام دیدگاه های موجود را بی طرفانه ترسیم می کند.
۴. نشست مشورتی گسترده: نشستی با حضور ۲۰ تا ۵۰ نفر از نخبگان و فعالان برای بحث ساختارمند.
۵. صدور توصیه نامه: سندی مفصل شامل:

- تحلیل هر دیدگاه با نقاط قوت و ضعف؛
- موضع پیشنهادی نهاد (در صورت رسیدن به اجماع)؛
- گزارش اختلاف نظرها (در صورت عدم اجماع)؛
- چارچوب پیشنهادی برای تصمیم‌گیری آتی.

۵.۵ رویه‌ی پرونده‌های نوع د: اظهارنظر فوری

رویه‌ی اضطراری

در بحران‌های آنی (مثلاً سرکوب خونین ناگهانی، اعدام فوری زندانی سیاسی)، نهاد باید بتواند ظرف ۲۴ تا ۷۲ ساعت واکنش نشان دهد:

۱. فعال‌سازی پروتکل اضطراری: مدیر اجرایی یا هر ۳ عضو هیئت عالی می‌توانند پروتکل اضطراری را فعال کنند.
 ۲. جلسه‌ی فوری: حداقل ۵ عضو هیئت عالی ظرف ۱۲ ساعت جلسه‌ی مجازی تشکیل می‌دهند.
 ۳. بیانیه‌ی فوری: شامل: شرح مختصر وقایع، ارزیابی حقوقی اولیه، و توصیه‌ی فوری (مثلاً توقف اعدام، تحریم فوری شخص خاص).
 ۴. بازنگری: بیانیه‌ی فوری ظرف ۳۰ روز مورد بازنگری کامل قرار می‌گیرد و در صورت لزوم اصلاح یا تکمیل می‌شود.
- قاعده‌ی حفاظتی: بیانیه‌های فوری نمی‌توانند شامل توصیه‌ی اقدام قهری شدید (مانند مداخله‌ی نظامی) باشند. چنین توصیه‌هایی فقط از مسیر رویه‌ی کامل (نوع ب یا ج) مجاز هستند.

۶.۵ استانداردهای شواهد

سه سطح استاندارد

توضیح	کاربرد	استاندارد	سطح
بالاترین سطح اثبات — مشابه دادگاه کیفری	پرونده‌های نوع الف (کیفرخواست سایه)	فراتر از شک معقول	۱
سطح متوسط — مشابه دادگاه مدنی	پرونده‌های نوع ب و ج (داوری و تحلیل)	ترجیح ادله	۲
پایین‌ترین سطح مجاز — فقط برای واکنش اضطراری	پرونده‌های نوع د (اظهارنظر فوری)	دلایل معقول برای باور	۳

۷.۵ حفاظت از شاهدان و قربانیان

پروتکل حفاظت

۱. ناشناس سازی: هویت شاهدان داخل ایران هرگز فاش نمی شود. در آراء منتشرشده از گُدهای ناشناس استفاده می شود.
۲. رمزنگاری: تمام ارتباطات با شاهدان از طریق کانال های رمزنگاری شده سرتاسری صورت می گیرد.
۳. حداقل سازی داده: فقط اطلاعات ضروری از شاهدان جمع آوری می شود.
۴. پشتیبانی روان شناختی: شاهدان و قربانیان به خدمات مشاوره ای روان شناختی (مجازی و رایگان) دسترسی داشته باشند.
۵. هشدار ریسک: قبل از هر مشارکت، ریسک های احتمالی (بازداشت خانواده در ایران و ...) صادقانه توضیح داده شود.

۸.۵ جمع بندی فصل پنجم

خلاصه ی فصل ۵

۱. چهار نوع پرونده با چهار سطح رسمیت تعریف شده اند.
۲. آزمون سه مرحله ای تناسب، ستون فقرات داوری تصمیم های سیاسی است.
۳. وکیل تسخیری در تمام پرونده های نوع الف اجباری است.
۴. سه سطح استاندارد شواهد برای سه نوع خروجی تعریف شده اند.
۵. حفاظت از شاهدان اولویت مطلق دارد.
۶. پروتکل اضطراری اجازه ی واکنش سریع می دهد اما توصیه ی اقدام قهری شدید را ممنوع می کند.

فصل ۶

مباحث مالی و هزینه‌ای

۱.۶ اصول مالی حاکم

چهار اصل مالی

- I. شفافیت کامل: تمام درآمدها و هزینه‌ها به صورت سالانه و عمومی منتشر شوند.
- II. تنوع منابع: هیچ منبع واحد نباید بیش از ۲۵٪ بودجه‌ی سالانه را تأمین کند (برای جلوگیری از وابستگی).
- III. ممنوعیت دریافت از دولت‌ها: نهاد مستقیماً از هیچ دولتی بودجه دریافت نمی‌کند. دریافت از بنیادهای مستقل کشورهای دموکراتیک مجاز است مشروط به عدم اعمال نفوذ بر محتوای آراء.
- IV. صرفه‌جویی ساختاری: نهاد باید با حداقل بوروکراسی و حداکثر استفاده از فناوری‌های دیجیتال اداره شود.

۲.۶ برآورد بودجه‌ی سالانه

تذکر

ارقام زیر برآورد اولیه هستند و بر اساس تجربه‌ی نهادهای مشابه و نرخ‌های بازار تخمین زده شده‌اند. بودجه‌ی واقعی به مقیاس عملیات بستگی دارد.

ردیف	قلم هزینه	حداقل (€)	مطلوب (€)
الف. نیروی انسانی			
۱	مدیر اجرایی (تمام وقت)	۰۰۰'۶۰	۰۰۰'۸۰
۲	هماهنگ‌کننده‌ی پژوهش (تمام وقت)	۰۰۰'۵۰	۰۰۰'۶۵
۳	مسئول ارتباطات و رسانه (تمام وقت)	۰۰۰'۴۵	۰۰۰'۶۰
۴	دستیاران پژوهشی (۲ نفر پاره وقت)	۰۰۰'۳۰	۰۰۰'۵۰

ردیف	قلم هزینه	حداقل (€)	مطلوب (€)
۵	مترجم فارسی-انگلیسی (پاره وقت)	۰۰۰'۱۵	۰۰۰'۲۵
۶	مشاور حقوقی بین المللی (قراردادی)	۰۰۰'۲۰	۰۰۰'۴۰
۷	حق الزحمه‌ی داوران (نمادین، جلسه‌ای)	۰۰۰'۱۵	۰۰۰'۳۰
ب. عملیاتی			
۸	فناوری اطلاعات و امنیت سایبری	۰۰۰'۱۵	۰۰۰'۳۰
۹	میزبانی وب، بانک اطلاعاتی، رمزنگاری	۰۰۰'۵	۰۰۰'۱۰
۱۰	سفر و اقامت (جلسات حضوری، سالی ۲ بار)	۰۰۰'۲۰	۰۰۰'۴۰
۱۱	اجاره‌ی دفتر (مجازی یا مشترک)	۰۰۰'۵	۰۰۰'۱۵
ج. انتشارات و ارتباطات			
۱۲	طراحی و انتشار آراء و گزارش‌ها	۰۰۰'۸	۰۰۰'۱۵
۱۳	رویدادهای عمومی و جلسات استماع	۰۰۰'۱۰	۰۰۰'۲۵
۱۴	تولید محتوای رسانه‌ای (ویدئو، پادکست)	۰۰۰'۵	۰۰۰'۱۵
د. حقوقی و حسابرسی			
۱۵	ثبت قانونی نهاد (در کشور میزبان)	۰۰۰'۵	۰۰۰'۵
۱۶	حسابرسی مالی سالانه‌ی مستقل	۰۰۰'۵	۰۰۰'۱۰
۱۷	بیمه‌ی مسئولیت مدنی	۰۰۰'۳	۰۰۰'۸
ه. ذخیره‌ی احتیاطی			
۱۸	صندوق ذخیره (۱۰٪)	۰۰۰'۳۲	۰۰۰'۵۲
جمع کل سالانه		۰۰۰'۳۴۸	۰۰۰'۵۷۵

۳.۶ منابع تأمین مالی

- بنیادهای بین‌المللی حقوق بشر و دموکراسی:
 - بنیاد ملی دموکراسی آمریکا (NED)
 - بنیادهای جامعه‌ی باز (Open Society Foundations)
 - صندوق سیگرید راوزینگ (Sigrid Rausing Trust)
 - بنیاد اوک (Oak Foundation)
 - بنیاد فورد — بخش حقوق بشر
 - بنیاد هاینریش بل (Heinrich Böll Stiftung)
 - بنیاد فریدریش ناومان (Friedrich Naumann Foundation)
- کمک‌های مردمی:
 - کمپین‌های تأمین مالی جمعی؛
 - عضویت حمایتی ماهانه (مثلاً ۵ تا ۵۰ یورو در ماه)؛

- سقف پذیرش فردی: حداکثر ۰۰۰'۵ یورو در سال از هر شخص حقیقی (برای جلوگیری از نفوذ).
- ۳. درآمد خدماتی:
- انتشار گزارش‌های تحلیلی اشتراکی (برای پژوهشگران و مؤسسات)؛
- برگزاری کارگاه‌های آموزشی (مستندسازی حقوق بشر، حقوق بین‌الملل کیفری)؛
- مشاوره‌ی حقوقی به نهادهای مدنی ایرانی.

۴.۶ سازوکارهای نظارت مالی

نظارت چهارلایه

۱. حسابرسی داخلی: خزانه‌دار نهاد (عضو دبیرخانه) ماهانه گزارش مالی به هیئت عالی ارائه می‌دهد.
۲. حسابرسی خارجی: شرکت حسابرسی مستقل سالانه حساب‌ها را بررسی می‌کند.
۳. نظارت شورای ناظران: شورای ناظران بیرونی حق دسترسی کامل به اسناد مالی دارد.
۴. انتشار عمومی: گزارش مالی سالانه شامل تمام درآمدها (با ذکر منبع) و هزینه‌ها به صورت عمومی منتشر می‌شود.

نکته‌ی کلیدی

فقر مالی بهتر از وابستگی مالی است. اگر نهاد نتواند بودجه‌ی مطلوب را تأمین کند، باید با بودجه‌ی حداقلی و اتکای بیشتر بر کار داوطلبانه فعالیت کند — نه این‌که شرط تنوع منابع را زیر پا بگذارد.

۵.۶ جمع‌بندی فصل ششم

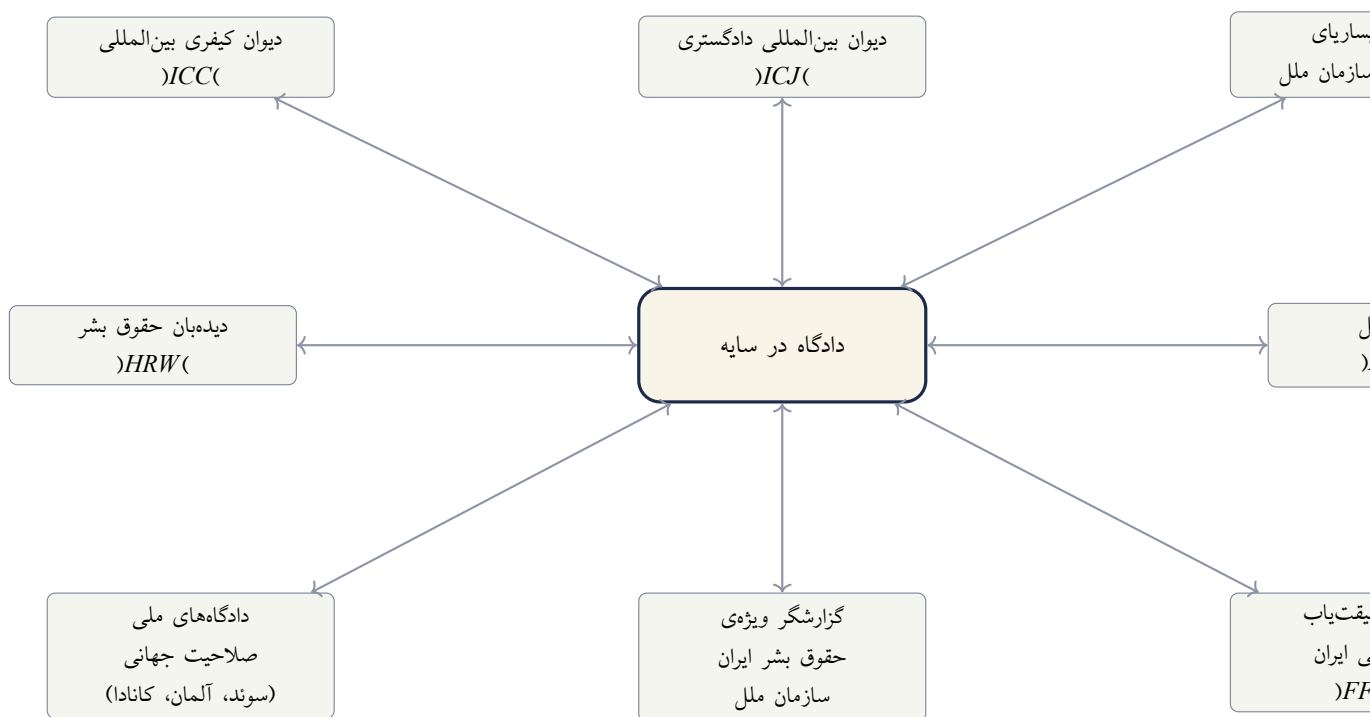
خلاصه‌ی فصل ۶

- بودجه‌ی سالانه‌ی نهاد بین ۳۵۰ تا ۵۷۵ هزار یورو برآورد می‌شود.
- منابع مالی باید متنوع، شفاف، و مستقل از دولت‌ها باشند.
- قاعده‌ی ۲۵٪ (سقف سهم هر منبع) از وابستگی جلوگیری می‌کند.
- نظارت مالی چهارلایه تضمین‌کننده‌ی سلامت مالی است.
- در صورت کمبود بودجه، مقیاس کوچک‌تر ترجیح دارد بر وابستگی مالی.

فصل ۷

ارتباط با مراجع قضایی بین‌المللی و کشورهای حامی

۱.۷ نقشه‌ی نهادهای بین‌المللی مرتبط

شکل ۱.۷: نقشه‌ی ارتباطات نهادی دادگاه در سایه با مراجع بین‌المللی

۲.۷ دیوان کیفری بین‌المللی

۱.۲.۷ وضعیت حقوقی ایران

محدودیت اساسی

- ایران اساسنامه‌ی رم را امضا نکرده و عضو دیوان کیفری بین‌المللی نیست. بنابراین دیوان نمی‌تواند به صورت مستقل پرونده‌ای علیه مقام‌های ایرانی باز کند مگر:
- شورای امنیت سازمان ملل موضوع را به دیوان ارجاع دهد (مشابه ارجاع سودان و لیبی) — که با وتوی احتمالی روسیه و چین بعید است؛
 - جرایم در قلمرو یک کشور عضو دیوان ارتکاب یافته باشند (مانند حمله به هواپیمای اوکراینی — اوکراین صلاحیت دیوان را پذیرفته).

۲.۲.۷ نقش دادگاه در سایه

استراتژی سه‌گانه

۱. آماده‌سازی پرونده: مستندات نهاد می‌توانند پایه‌ی تحقیقات مقدماتی دادستان دیوان قرار گیرند — به‌ویژه در پرونده‌ی هواپیمای اوکراینی (پرواز ۷۵۲).
۲. فشار برای ارجاع شورای امنیت: آراء مستدل نهاد می‌توانند ابزار لابی‌گری حقوقی برای متقاعدسازی اعضای شورای امنیت باشند.
۳. آماده‌سازی برای پس از گذار: اگر ایران پس از گذار به دیوان بپیوندد، مستندات نهاد آماده‌ی ارائه خواهند بود. (سابقه: تأخیر ۲۰ ساله‌ی پرونده‌های کامبوج نشان می‌دهد آماده‌سازی زودهنگام حیاتی است).

۳.۷ صلاحیت جهانی

۱.۳.۷ کشورهای دارای سابقه‌ی اعمال صلاحیت جهانی

ردیف	کشور	سابقه‌ی مرتبط	ظرفیت همکاری
۱	سوئد	پرونده‌ی حمید نوری (محکومیت بالاترین سابقه‌ی مستقیم در پرونده‌ی ایران. واحد جرایم بین‌المللی پلیس سوئد فعال. ۲۰۲۲)	
۲	آلمان	محکومیت انور رسلان (مقام سوری، قوی‌ترین ساختار صلاحیت جهانی در اروپا. دادستانی فدرال آلمان واحد ویژه‌ی جرایم بین‌المللی دارد. ۲۰۲۲)	
۳	کانادا	قانون عدالت برای قربانیان مقام‌های فاسد خارجی (قانون مگنیتسکی) جامعه‌ی بزرگ ایرانی؛ ظرفیت حقوقی مناسب؛ سابقه‌ی تحریم مقام‌های ایرانی.	

ردیف	کشور	سابقه‌ی مرتبط	ظرفیت همکاری
۴	هلند	میزبان دیوان کیفری و دیوان دادگستری بین‌المللی؛ سابقه‌ی پرونده‌ی هواپیمای مالزیایی	محیط حقوقی مساعد؛ دسترسی به نهادهای بین‌المللی.
۵	بریتانیا	سابقه‌ی دادگاه پینوشه (۱۹۹۸)؛ مقررات تحریمی حقوق بشر (۲۰۲۰)	ظرفیت حقوقی بالا؛ جامعه‌ی ایرانی فعال.
۶	آرژانتین	پرونده‌ی جرایم فرانکونیسم اسپانیا؛ بررسی جرایم میانمار	سابقه‌ی نوآورانه در صلاحیت جهانی؛ کمتر در معرض فشار سیاسی.
۷	بلژیک	سابقه‌ی طولانی صلاحیت جهانی (هرچند محدود شده در ۲۰۰۳)	همچنان ظرفیت محدودی برای جرایم بین‌المللی دارد.

۲.۳.۷ نقش دادگاه در سایه در تقویت پرونده‌های صلاحیت جهانی

سه کارکرد

۱. تهیه‌ی بسته‌های حقوقی آماده: برای هر متهم اصلی، بسته‌ای شامل شواهد طبقه‌بندی‌شده، تحلیل حقوقی، و شناسایی شاهدان بالقوه تهیه شود که مستقیماً قابل ارائه به دادستان‌های ملی باشد.
۲. شناسایی حضور متهمان: رصد سفرها و اقامت مقام‌ها و وابستگان آن‌ها در کشورهای دارای صلاحیت جهانی.
۳. هماهنگی حقوقی: ایجاد شبکه‌ای از وکلای داوطلب در هر کشور هدف برای پیگیری شکایات.

۴.۷ هیئت حقیقت‌یاب بین‌المللی ایران

در نوامبر ۲۰۲۲، شورای حقوق بشر سازمان ملل هیئت حقیقت‌یاب بین‌المللی مستقل درباره‌ی ایران را تأسیس کرد.

فرصت همکاری

- دادگاه در سایه می‌تواند شواهد و مستندات خود را به‌صورت رسمی به هیئت حقیقت‌یاب ارائه دهد.
- آراء مشورتی نهاد می‌توانند تحلیل حقوقی مکمل برای یافته‌های هیئت باشند.
- هیئت یک مأموریت موقت سازمان ملل است و ممکن است تمدید نشود. مستندات دادگاه در سایه تداوم کار را فارغ از تصمیمات سیاسی سازمان ملل تضمین می‌کند.
- تفاوت کلیدی: هیئت حقیقت‌یاب فقط حقیقت‌یابی می‌کند و توصیه‌ی سیاستی ارائه نمی‌دهد. دادگاه در سایه هم حقیقت‌یابی می‌کند و هم توصیه‌ی عملیاتی صادر می‌کند (مثلاً توصیه‌ی تحریم شخص خاص). این دو نهاد مکمل یکدیگرند، نه رقیب.

۵.۷ گزارشگر ویژه حقوق بشر ایران

از سال ۲۰۱۱، شورای حقوق بشر سازمان ملل یک گزارشگر ویژه برای وضعیت حقوق بشر در ایران دارد.

ارتباط با گزارشگر ویژه

۱. ارائه منظم مستندات: دبیرخانه‌ی نهاد هر ۶ ماه گزارشی از یافته‌های خود را به دفتر گزارشگر ویژه ارسال کند.
۲. هماهنگی تحقیقات: شناسایی موضوعاتی که گزارشگر ویژه در حال بررسی آنهاست و تأمین شواهد مکمل.
۳. تقویت متقابل: ارجاع به گزارش‌های گزارشگر ویژه در آراء نهاد و بالعکس — ایجاد زنجیره‌ی اعتبار متقابل.
۴. حضور در جلسات شورای حقوق بشر: نماینده‌ی نهاد در جلسات مربوط به ایران به عنوان ناظر سازمان غیردولتی حضور یابد و لوایح حقوقی ارائه دهد.

۶.۷ سازمان‌های حقوق بشری بین‌المللی

ردیف	سازمان	نوع همکاری	ملاحظات
۱	دیده‌بان حقوق بشر	تبادل شواهد، بررسی مشترک، ارجاع متقابل	تیم ایران قوی‌ای دارد. می‌تواند اعتبار بین‌المللی نهاد را تقویت کند.
۲	عفو بین‌الملل	همکاری در مستندسازی، کمپین‌های مشترک	پوشش جهانی گسترده. باید استقلال نهاد حفظ شود.
۳	فدراسیون بین‌المللی حقوق بشر (FIDH)	مشاوره‌ی حقوقی، حمایت از پرونده‌های صلاحیت جهانی	سابقه‌ی طولانی همکاری با جنبش‌های دموکراتیک.
۴	گزارشگران بدون مرز (RSF)	مستندسازی جرایم روزنامه‌نگاران ایرانی	تخصص ویژه در آزادی مطبوعات. مکمل کار شعبه‌ی مستندسازی.
۵	مرکز عدالت و حقوق بین‌الملل (CEJIL)	مشاوره‌ی فنی در طراحی آیین دادرسی	تجربه‌ی بالا در دادخواهی بین‌المللی (آمریکای لاتین).
۶	مرکز بین‌المللی عدالت انتقالی (ICTJ)	مشاوره در عدالت انتقالی و طراحی ساختار پس از گذار	تجربه‌ی جهانی در عدالت انتقالی. بسیار مرتبط با مأموریت بلندمدت نهاد.
۷	مرکز عبدالرحمن برومند (ABC)	تبادل مستندات، بانک اطلاعاتی مشترک	تخصص ویژه در ایران. بانک اطلاعاتی ارزشمند اعدام‌ها. نزدیک‌ترین نهاد موجود به مأموریت مستندسازی دادگاه در سایه.
۸	ایران حقوق بشر (IHR)	تبادل داده‌ها، همکاری در رصد اعدام‌ها	مستقر در نروژ. فعال‌ترین نهاد رصد اعدام در ایران.

۷.۷ دولت‌های حامی: چارچوب تعامل

اصل بنیادین

دادگاه در سایه هرگز از هیچ دولتی مستقیماً بودجه دریافت نمی‌کند و هرگز ابزار سیاست خارجی هیچ کشوری نمی‌شود. با این حال، همکاری با دولت‌ها در چارچوب‌های مشخص ضروری و مجاز است.

سطوح مجاز تعامل با دولت‌ها

قید	مثال	نوع تعامل	سطح
یک طرفه و علنی	ارسال کیفرخواست سایه به وزارت خارجه‌ی کانادا	ارائه‌ی مستندات و آراء به دولت‌ها	۱. مجاز
فقط بر اساس دعوت رسمی	شهادت در کمیته‌ی حقوق بشر پارلمان اروپا	حضور در جلسات پارلمانی به‌عنوان شاهد متخصص	۲. مجاز
فقط فنی، نه سیاسی؛ نهاد حق و توبر لیست نهایی ندارد	کمک به تهیه‌ی فهرست تحریمی مگنیتسکی	مشاوره‌ی فنی به دولت‌ها در طراحی تحریم‌ها	۳. مشروط
ممنوعیت مطلق	—	دریافت بودجه‌ی مستقیم از دولت‌ها	۴. ممنوع
ممنوعیت مطلق	—	هماهنگی عملیاتی با سرویس‌های اطلاعاتی	۵. ممنوع
فقط از مسیر رأی مشورتی رسمی نهاد مجاز است	—	حمایت از اقدام نظامی دولت خاص بدون فرایند داخلی نهاد	۶. ممنوع

۸.۷ کشور میزبان: ملاحظات حقوقی

نهاد باید در یک کشور دموکراتیک به ثبت قانونی برسد. انتخاب کشور میزبان اهمیت استراتژیک بالایی دارد.

ردیف	کشور	مزایا	معایب
۱	هلند	میزبان دیوان کیفری و دیوان دادگستری بین‌المللی؛ فضای حقوقی مساعد؛ دسترسی به نهادهای بین‌المللی؛ سابقه‌ی میزبانی دادگاه‌های ویژه	هزینه‌ی بالای زندگی؛ فاصله‌ی نسبی از دیاسپورای بزرگ ایرانی
۲	بریتانیا	سنت حقوقی قوی؛ جامعه‌ی ایرانی بزرگ؛ رسانه‌های بین‌المللی فعال	پس از برگزیت ارتباط کمتر با نهادهای اروپایی؛ هزینه‌ی بسیار بالا (لندن)

ردیف	کشور	مزایا	معایب
۳	آلمان	قوی‌ترین ساختار صلاحیت جهانی؛ بنیادهای سیاسی متعدد؛ هزینه‌ی متوسط	بوروکراسی سنگین‌تر؛ زبان آلمانی مانعی برای ارتباطات عمومی
۴	سوئد	سابقه‌ی پرونده‌ی نوری؛ سنت حقوق بشری قوی؛ جامعه‌ی ایرانی فعال	جمعیت کمتر؛ نفوذ بین‌المللی محدودتر
۵	کانادا	جامعه‌ی ایرانی بسیار بزرگ؛ قانون مگنیتسکی؛ دوزبانه (انگلیسی/فرانسوی)	فاصله‌ی جغرافیایی از اروپا و نهادهای بین‌المللی

توصیه‌ی اولیه

ثبت اصلی: هلند (لااهه) — به دلیل نزدیکی به دیوان کیفری بین‌المللی، دیوان دادگستری بین‌المللی، و سایر نهادهای بین‌المللی.

دفاتر نمایندگی (مجازی یا فیزیکی): لندن، برلین، تورنتو — برای دسترسی به دیاسپورای ایرانی و نهادهای حقوقی ملی.

فرم حقوقی پیشنهادی: بنیاد هلندی (*Stichting*) — ساده‌ترین و انعطاف‌پذیرترین فرم حقوقی برای سازمان‌های غیرانتفاعی بین‌المللی در هلند.

۹.۷ جمع‌بندی فصل هفتم

خلاصه‌ی فصل ۷

۱. ارتباط با دیوان کیفری بین‌المللی استراتژیک اما بلندمدت است (به دلیل عدم عضویت ایران).
۲. صلاحیت جهانی مؤثرترین مسیر فعلی تعقیب قضایی است — سوئد و آلمان در اولویت.
۳. هیئت حقیقت‌یاب و گزارشگر ویژه‌ی سازمان ملل نزدیک‌ترین شرکای نهادی هستند.
۴. سازمان‌های حقوق بشری (به‌ویژه مرکز برومند و ایران حقوق بشر) مکمل طبیعی دادگاه در سایه هستند.
۵. تعامل با دولت‌ها مجاز اما مشروط به قیود سخت‌گیرانه است.
۶. هلند (لااهه) بهترین گزینه‌ی کشور میزبان است.

فصل ۸

نمونه‌های مشابه و مطالعه‌ی موردی

چرا مطالعه‌ی تطبیقی؟

ایده‌ی «دادگاه در سایه» بی‌سابقه نیست. در تاریخ معاصر، نمونه‌هایی وجود دارند که هر یک درس‌هایی ارزشمند — هم مثبت و هم منفی — به همراه دارند. مطالعه‌ی دقیق این نمونه‌ها ما را از اختراع دوباره‌ی چرخ بی‌نیاز می‌کند.

۱.۸ نمونه‌ی ۱: دادگاه راسل (*Russell Tribunal*)

۱.۱.۸ معرفی

مشخصات

- سال تأسیس: ۱۹۶۶
- بنیان‌گذاران: برتراند راسل و ژان پل سارتر
- موضوع: جنایات جنگی آمریکا در ویتنام
- ماهیت: دادگاه مردمی بدون ضمانت اجرا
- نتیجه: محکومیت اخلاقی آمریکا؛ تأثیر عمیق بر افکار عمومی جهانی

۲.۱.۸ درس‌های مثبت

- آ. اعتبار اخلاقی: حضور چهره‌های شناخته‌شده‌ی جهانی (راسل، سارتر) به نهاد اعتبار بالایی بخشید — حتی بدون ضمانت اجرا.
- ب. مستندسازی ارزشمند: مجموعه شهادت‌ها و مستندات دادگاه راسل هنوز هم یکی از مهم‌ترین منابع تاریخی جنگ ویتنام است.
- ج. تأثیر بر افکار عمومی: این دادگاه نقش مؤثری در تغییر افکار عمومی اروپا و آمریکا درباره‌ی جنگ ویتنام ایفا کرد و فشار

عمومی برای پایان جنگ را تقویت نمود.

د. الگوسازی: دادگاه راسل الگویی شد که بعدها بارها تکرار شد (دادگاه راسل ۲ درباره‌ی آمریکای لاتین، دادگاه راسل درباره‌ی فلسطین، و ...).

۳.۱.۸ درس‌های منفی و محدودیت‌ها

- آ. اتهام جانب‌داری: منتقدان دادگاه راسل را «دادگاه نمایشی چپ‌گرا» خواندند. نبود وکیل مدافع برای طرف آمریکایی این اتهام را تقویت کرد. درس برای ما: وکیل تسخیری (*Amicus Curiae*) ضروری است.
- ب. فقدان فرایند تجدیدنظر: آراء دادگاه راسل قطعی و غیرقابل بازنگری بودند. درس برای ما: مکانیزم بازنگری و اعتراض باید از ابتدا طراحی شود.
- ج. وابستگی به چهره‌ها: پس از درگذشت راسل (۱۹۷۰)، نهاد عملاً متوقف شد. درس برای ما: نهاد باید ساختار مستقل از اشخاص داشته باشد.
- د. فقدان ارتباط با نظام حقوقی رسمی: آراء دادگاه راسل هرگز به هیچ نهاد حقوقی رسمی ارجاع نشد. درس برای ما: ارتباط ساختارمند با *ICC*، دادگاه‌های ملی، و *UJ* از ابتدا برنامه‌ریزی شود.

۴.۱.۸ میزان شباهت به دادگاه در سایه

ویژگی	دادگاه راسل	دادگاه در سایه
ماهیت مشورتی	✓	✓
وکیل تسخیری	×	✓
مکانیزم بازنگری	×	✓
ارتباط با نهادهای رسمی	×	✓
ساختار مستقل از اشخاص	×	✓
مستندسازی نظام‌مند	جزئی	✓
داوری تصمیم‌های سیاسی	×	✓

۲.۸ نمونه‌ی ۲: دادگاه ایران (*Iran Tribunal*, ۲۰۱۲)

۱.۲.۸ معرفی

مشخصات

- سال: ۲۰۱۲ (لاهی)
- موضوع: کشتار زندانیان سیاسی ۱۳۶۷
- ماهیت: دادگاه مردمی بین‌المللی
- هیئت داوران: شامل قاضی *Geoffrey Robertson QC* و قاضی *John Dugard* (حقوق‌دان برجسته‌ی آفریقایی)

(جنوبی)

- نتیجه: اعلام وقوع جنایت علیه بشریت؛ توصیه‌ی ارجاع به ICC

۲.۲.۸ درس‌های مثبت

- آ. حضور قضات بین‌المللی معتبر: حضور *Dugard* و *Robertson* اعتبار بالایی به دادگاه بخشید.
- ب. مستندسازی تاریخی: شهادت‌های ضبط‌شده‌ی بازماندگان، آرشیو بی‌نظیری از کشتار ۶۷ ایجاد کرد.
- ج. تأثیر بر پرونده‌ی نوری: بسیاری از مستنداتی که در دادگاه ایران ۲۰۱۲ ارائه شدند، بعدها در پرونده‌ی حمید نوری در سوئد مورد استفاده قرار گرفتند. این مهم‌ترین درس است: مستندسازی امروز، پرونده‌ی قضایی فردا را ممکن می‌سازد.
- د. بازتاب رسانه‌ای: این دادگاه برای نخستین بار موضوع کشتار ۶۷ را به‌صورت ساختارمند وارد رسانه‌های بین‌المللی کرد.

۳.۲.۸ درس‌های منفی و محدودیت‌ها

- آ. رویدادمحور بود، نه نهادمحور: دادگاه ایران ۲۰۱۲ یک رویداد یکباره بود و ساختار دائمی نداشت. پس از پایان جلسات، فعالیت عملاً متوقف شد. درس برای ما: دادگاه در سایه باید ساختار دائمی و فعالیت مستمر داشته باشد.
- ب. محدود به یک موضوع: فقط کشتار ۶۷ بررسی شد و سایر جرایم پوشش نیافتند. درس برای ما: صلاحیت موضوعی نهاد باید فراگیر و شامل تمام جرایم حکومتی باشد.
- ج. فقدان مکانیزم پیگیری: پس از صدور رأی، هیچ مکانیزم رسمی‌ای برای پیگیری اجرای توصیه‌ها وجود نداشت. درس برای ما: دبیرخانه‌ی دائمی باید وظیفه‌ی رصد و پیگیری آراء را بر عهده داشته باشد.
- د. مشارکت محدود دیاسپورا: بسیاری از ایرانیان خارج از کشور از وجود دادگاه بی‌اطلاع بودند. درس برای ما: استراتژی ارتباطی قوی از ابتدا ضروری است.

۳.۸ نمونه‌ی ۳: دادگاه اویغورها (*Uyghur Tribunal*، ۲۰۲۱)

۱.۳.۸ معرفی

مشخصات

- سال: ۲۰۲۱ (لندن)
- موضوع: نسل‌کشی و جرایم علیه بشریت در سین کیانگ چین
- ریاست: سر *Geoffrey Nice QC* (دادستان سابق پرونده‌ی میلوشویچ در *ICTY*)
- ماهیت: دادگاه مردمی مستقل
- نتیجه: اعلام وقوع نسل‌کشی

۲.۳.۸ درس‌های مثبت

- آ. ریاست با اعتبار جهانی: *Geoffrey Nice* به واسطه‌ی نقشش در محاکمه‌ی میلوشویچ، اعتبار بی‌نظیری به دادگاه بخشید.
- ب. فرایند دقیق: دادگاه اوغورها جلسات استماع عمومی، بررسی شواهد کارشناسی، و حق دفاع (دعوت از دولت چین برای ارائه‌ی دفاعیات — که البته رد شد) را رعایت کرد.
- ج. رأی مستدل و مفصل: رأی نهایی بیش از ۶۰ صفحه بود و هر ادعا با شواهد مشخص پشتیبانی شده بود.
- د. تأثیر سیاسی فوری: رأی دادگاه به سرعت مورد استناد پارلمان‌های بریتانیا، کانادا، و هلند قرار گرفت و در تصمیم‌های تحریمی اتحادیه‌ی اروپا و آمریکا نقش ایفا کرد.
- ه. مستقل از دولت‌ها: تأمین مالی از طریق *crowdfunding* و بدون بودجه‌ی دولتی — الگوی موفق استقلال مالی.

۳.۳.۸ درس‌های منفی و محدودیت‌ها

- آ. واکنش تهاجمی چین: چین کمپین رسانه‌ای گسترده‌ای علیه دادگاه ترتیب داد. درس برای ما: باید از ابتدا برای واکنش تهاجمی جمهوری اسلامی آماده بود.
- ب. رویدادمحور: مشابه دادگاه ایران ۲۰۱۲، ساختار دائمی نداشت. درس برای ما: تداوم نهادی.
- ج. فقدان مکانیزم اجرا: رأی دادگاه اوغورها الزام‌آور نبود و تأثیر واقعی‌اش بسته به اراده‌ی سیاسی دولت‌ها بود. درس برای ما: تأکید بر ماهیت مشورتی و تمرکز بر کیفیت استدلال.

۴.۸ نمونه‌ی ۴: کمیسیون حقیقت و آشتی آفریقای جنوبی (*TRC*، ۱۹۹۶)

۱.۴.۸ معرفی

مشخصات

- سال: ۱۹۹۶-۲۰۰۲
- موضوع: جرایم دوره‌ی آپارتاید
- ریاست: اسقف دزموند توتو
- ماهیت: کمیسیون رسمی دولتی پس از گذار
- ویژگی کلیدی: ترکیب حقیقت‌یابی با عفو مشروط
- نتیجه: ثبت بیش از ۲۱'۰۰۰ شهادت؛ عفو مشروط ۵۰'۰۱ نفر از عاملان جرایم

۲.۴.۸ درس‌های مثبت

- آ. مدل عفو مشروط: عفو فقط در ازای اعتراف کامل و علنی به جرایم اعطا می‌شد. این مدل هم‌زمان حقیقت‌یابی و آشتی ملی را ممکن کرد. درس برای ما: دادگاه در سایه می‌تواند از هم‌اکنون چارچوب عفو مشروط را طراحی کند و به مقام‌های حکومتی پیام دهد: «اگر اکنون همکاری کنید، عفو مشروط ممکن خواهد بود.»
- ب. مشارکت قربانیان: *TRC* فضایی برای شنیده شدن صدای قربانیان فراهم کرد. این فرایند خودش ارزش درمانی داشت —

حتی بدون مجازات عاملان. درس برای ما: جلسات استماع عمومی نهاد باید فضای کرامت‌مند شنیده شدن برای قربانیان فراهم کنند.

ج. مستندسازی جامع: گزارش نهایی *TRC* (جلد ۷) یکی از جامع‌ترین مستندات تاریخی درباره‌ی آپارتاید است. درس برای ما: بایگانی نظام‌مند از ابتدا.

د. رهبری اخلاقی: حضور دزموند توتو — چهره‌ای اخلاقی با اعتبار جهانی — مشروعیت فرایند را تضمین کرد. درس برای ما: اهمیت جذب چهره‌های اخلاقی-آکادمیک معتبر.

۳.۴.۸ درس‌های منفی و محدودیت‌ها

آ. نارضایتی بخشی از قربانیان: برخی قربانیان احساس کردند عفو مشروط به معنای فرار عاملان از عدالت است. درس برای ما: چارچوب عفو باید شرایط بسیار سخت‌گیرانه‌ای داشته باشد و نظرات مخالف ثبت شوند.

ب. تفاوت بنیادین با شرایط ایران: *TRC* پس از گذار تشکیل شد و حمایت دولت جدید را داشت. دادگاه در سایه پیش از گذار و بدون حمایت دولتی تشکیل می‌شود. درس برای ما: نهاد نباید خود را *TRC* بنامد یا ادعای مشابه داشته باشد. باید صادقانه بگوید: «ما پیش‌درآمد *TRC* هستیم، نه خود آن.»

ج. اجرای ناقص توصیه‌ها: بسیاری از توصیه‌های *TRC* درباره‌ی جبران خسارت قربانیان هرگز اجرا نشدند. درس برای ما: انتظارات واقع‌بینانه درباره‌ی تأثیرگذاری.

۵.۸ نمونه‌ی ۵: فرانسه‌ی آزاد (*Free France*، ۱۹۴۰-۱۹۴۴)

۱.۵.۸ معرفی

مشخصات

- سال: ۱۹۴۰-۱۹۴۴
- بنیان‌گذار: ژنرال شارل دوگل
- ماهیت: حکومت در تبعید با ساختار شبه‌دولتی کامل شامل نظام قضایی سایه
- ویژگی کلیدی: ایجاد نهادهای حکومتی موازی پیش از آزادسازی فرانسه
- نتیجه: انتقال سریع قدرت پس از آزادسازی؛ اما همراه با «پاکسازی‌های وحشیانه» (*épuration sauvage*)

۲.۵.۸ درس‌های مثبت

آ. نهادهای پیش از پیروزی: فرانسه‌ی آزاد قوانین، دادگاه‌ها، و ساختارهای اداری را پیش از آزادسازی آماده کرد. این آمادگی نهادهای انتقال قدرت را تسهیل کرد. درس برای ما: دقیقاً همین منطق — آمادگی نهادهای پیش از گذار.

ب. مشروعیت‌سازی تدریجی: فرانسه‌ی آزاد با کسب شناسایی تدریجی از سوی متفقین، مشروعیت خود را ساخت. درس برای ما: اعتبار بین‌المللی گام‌به‌گام ساخته می‌شود.

۳.۵.۸ درس‌های منفی — هشدار بسیار مهم

هشدار تاریخی

پس از آزادسازی فرانسه، حدود ۰۰۰'۹ نفر بدون محاکمه و در «پاکسازی‌های وحشیانه» کشته شدند. بسیاری از این قربانیان بی‌گناه بودند یا جرم‌شان ناچیز بود.

علت: نبود سازوکار قضایی آماده و کافی در لحظه‌ی انتقال قدرت سبب شد مردم خودسرانه «عدالت» اجرا کنند. مهم‌ترین درس برای دادگاه در سایه: یکی از اصلی‌ترین دلایل تأسیس این نهاد، دقیقاً پیش‌گیری از عدالت وحشیانه‌ی پس از سقوط جمهوری اسلامی است. اگر مردم بدانند فرایند قضایی آماده است، احتمال خودسری کاهش می‌یابد.

۶.۸ نمونه‌ی ۶: کنگره‌ی ملی آفریقا (ANC) — ساختارهای سایه

۱.۶.۸ معرفی

مشخصات

- دوره: ۱۹۶۰-۱۹۹۰ (دوره‌ی ممنوعیت)
- ماهیت: جنبش آزادی‌بخش با ساختارهای شبه‌دولتی در تبعید
- ویژگی‌ها: تأسیس نظام آموزشی، خدمات اجتماعی، و سازوکارهای قضایی داخلی
- نتیجه: گذار مسالمت‌آمیز ۱۹۹۴

۲.۶.۸ درس‌ها

- آ. نهادسازی در تبعید ممکن است: ANC نشان داد که حتی یک جنبش ممنوع می‌تواند ساختارهای نهادی مؤثر بسازد.
- ب. مشروعیت بین‌المللی: ANC با جذب حمایت سازمان ملل، کشورهای اسکاندیناوی، و جنبش ضدآپارتاید جهانی، مشروعیت خود را ساخت.
- ج. مدیریت تحریم‌ها: ANC تجربه‌ی بی‌نظیری در حمایت از تحریم‌های اقتصادی، ورزشی، و فرهنگی دارد — از جمله مدیریت هزینه‌های انسانی آن. درس برای ما: مطالعه‌ی دقیق مدل ANC در توجیه تحریم‌ها و مدیریت هزینه‌ها.

هشدار

ANC در دوره‌ی تبعید مرتکب نقض حقوق بشر در اردوگاه‌های خود نیز شد (Quatro camp). درس: حتی جنبش‌های آزادی‌بخش می‌توانند عاملان نقض حقوق بشر شوند. نظارت مستقل ضروری است.

۷.۸ نمونه‌ی ۷: دادگاه خلق‌ها (Permanent Peoples' Tribunal)

۱.۷.۸ معرفی

مشخصات

- سال تأسیس: ۱۹۷۹ (بولونیا، ایتالیا)
- بنیان‌گذار: لئویو باسو (سناتور ایتالیایی)
- ماهیت: نهاد دائمی بین‌المللی مردمی
- موضوعات: بیش از ۴۵ جلسه در نقض حقوق بشر در سراسر جهان
- ویژگی کلیدی: تنها نهاد دادگاه مردمی با ساختار دائمی

۲.۷.۸ درس‌های مثبت

- آ. تداوم نهادی: بر خلاف دادگاه راسل و دادگاه ایران ۲۰۱۲، *PPT* ساختار دائمی دارد و بیش از ۴ دهه فعالیت مستمر داشته.
- درس: مدل سازمانی *PPT* الگوی خوبی برای تداوم است.
- ب. انعطاف موضوعی: *PPT* درباره‌ی موضوعات بسیار متنوع (از نسل‌کشی تا حقوق محیط زیست) رسیدگی کرده. درس: دادگاه در سایه نیز باید صلاحیت موضوعی گسترده‌ای داشته باشد.

۸.۸ خلاصه‌ی تطبیقی نمونه‌ها

ردیف	نمونه	دائمی؟	وکیل تسخیری؟	فرایند بازنگری؟	ارتباط رسمی؟	تأثیر واقعی
۱	دادگاه راسل	خیر	خیر	خیر	خیر	بالا (افکار عمومی)
۲	دادگاه ایران ۲۰۱۲	خیر	خیر	خیر	ضعیف	متوسط
۳	دادگاه اویغور	خیر	محدود	خیر	متوسط	بالا
۴	TRC	خیر ^۱	بله	بله	بالا	بسیار بالا
۵	فرانسه‌ی آزاد	بله	محدود	محدود	بالا	بسیار بالا
۶	سایه ANC	بله	خیر	محدود	بالا	بسیار بالا
۷	PPT	بله	محدود	بله	ضعیف	متوسط
	دادگاه در سایه (هدف)	بله	بله	بله	بالا	—

^۱رسمی بود اما پس از پایان مأموریت منحل شد.

۹.۸ جمع‌بندی فصل هشتم

خلاصه‌ی فصل ۸

۱. هیچ‌یک از نمونه‌های موجود دقیقاً مشابه مدل پیشنهادی نیست، اما هر یک درس‌های ارزشمندی دارد.
۲. مهم‌ترین درس‌ها:
 - وکیل تسخیری ضروری است (درس دادگاه راسل)؛
 - تداوم نهادی حیاتی است (درس دادگاه ایران ۲۰۱۲)؛
 - استقلال مالی ممکن است (درس دادگاه اویغور)؛
 - نهادسازی پیش از گذار از پاکسازی وحشیانه جلوگیری می‌کند (درس فرانسه‌ی آزاد)؛
 - حتی جنبش‌ها می‌توانند ناقض حقوق بشر شوند (درس ANC).
۳. دادگاه در سایه تلاش می‌کند نقاط قوت همه‌ی این نمونه‌ها را ترکیب و نقاط ضعف آن‌ها را اصلاح کند.

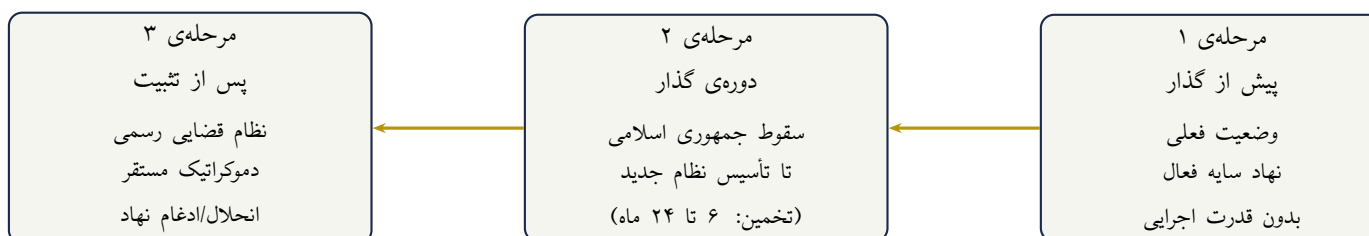
فصل ۹

هضم و ادغام در نظام قضایی پس از گذار

اصل بنیادین

دادگاه در سایه یک نهاد موقت است. هدف نهایی آن منحل کردن خودش در لحظه‌ای است که نظام قضایی رسمی و دموکراتیک در ایران تأسیس شود. اما «انحلال» نباید به معنای «از بین رفتن» باشد — بلکه به معنای تحول و ادغام در ساختارهای رسمی است.

۱.۹ سه مرحله‌ی گذار

شکل ۱.۹: سه مرحله‌ی گذار و تحول نهاد

۲.۹ مرحله ۱: پیش از گذار (وضعیت فعلی)

این مرحله در فصل‌های قبل به تفصیل شرح داده شد. خلاصه:

- نهاد ماهیت مشورتی دارد.
- کیفرخواست‌های سایه صادر می‌کند.
- آراء مشورتی درباره‌ی تصمیم‌های سیاسی صادر می‌کند.
- مستندات را برای آینده بایگانی می‌کند.

- با نهادهای بین‌المللی همکاری می‌کند.

۳.۹ مرحله ۲: دوره‌ی گذار (بحرانی‌ترین مرحله)

هشدار: خطر عدالت وحشیانه

تجربه‌ی تاریخی نشان می‌دهد که خطرناک‌ترین لحظه، فاصله‌ی بین سقوط نظام قبلی و تثبیت نظام جدید است. در این فاصله:

- نظام قضایی قبلی از هم پاشیده؛
- نظام قضایی جدید هنوز تأسیس نشده؛
- خشم عمومی در اوج است؛
- ریسک انتقام‌جویی بدون فرایند بسیار بالاست.

۱.۳.۹ نقش دادگاه در سایه در دوره‌ی گذار

شش وظیفه‌ی کلیدی

۱. ارائه‌ی فهرست اولویت‌دار بازداشت: بر اساس کیفرخواست‌های سایه صادرشده، فهرستی اولویت‌بندی‌شده از افرادی که باید بازداشت و محاکمه شوند تهیه و به دولت موقت ارائه شود. این فهرست مانع بازداشت‌های خودسرانه می‌شود.
۲. فراخوان آرامش و اعتماد: نهاد با انتشار بیانیه‌ی عمومی اعلام می‌کند: «مستندات آماده است. عدالت اجرا خواهد شد. لطفاً از خودسری بپرهیزید.»
۳. مشاوره به دولت موقت: ارائه‌ی توصیه‌های فنی درباره‌ی:
 - تأسیس کمیسیون حقیقت‌یاب؛
 - طراحی دادگاه‌های انتقالی؛
 - سازوکار عفو مشروط؛
 - اصلاح نظام قضایی.
۴. حفاظت از آرشیو: تمام مستندات انباشته‌شده در اختیار مراجع رسمی جدید قرار می‌گیرد.
۵. نظارت بر فرایند عدالت انتقالی: نهاد در دوره‌ی گذار از ماهیت «مشورتی» به ماهیت «ناظر» تحول می‌یابد و بر رعایت حقوق بشر در فرایند انتقالی نظارت می‌کند.
۶. حمایت از قربانیان: ارائه‌ی مشاوره‌ی حقوقی و روان‌شناختی به قربانیان و خانواده‌های آن‌ها در فرایند انتقالی.

۲.۳.۹ چارچوب عفو مشروط پیشنهادی

شرایط عفو مشروط

دادگاه در سایه از هم‌اکنون چارچوب زیر را پیشنهاد می‌دهد تا هم امکان عدالت ترمیمی فراهم شود و هم انگیزه‌ای برای همکاری مقام‌های حکومتی ایجاد گردد:

۱. اعتراف کامل و علنی: متقاضی عفو باید تمام جرایم خود را به صورت کامل و علنی اعتراف کند.
۲. انگیزه‌ی سیاسی: جرم باید انگیزه‌ی سیاسی (نه شخصی یا مالی) داشته باشد. **فساد مالی مشمول عفو نیست.**
۳. تناسب: میزان جرم باید در حدی باشد که عفو مشروط نسبت به آن «نامتناسب» به نظر نرسد. **عاملان نسل‌کشی و شکنجه‌ی سیستماتیک مشمول عفو نیستند.**
۴. همکاری فعال: متقاضی باید اطلاعات مفید درباره‌ی ساختار سرکوب و سایر عاملان ارائه دهد.
۵. رضایت قربانیان: نظر قربانیان و خانواده‌های آن‌ها باید شنیده و در تصمیم‌گیری لحاظ شود (هرچند حق وتوی مطلق ندارند).
۶. جبران خسارت: متقاضی عفو باید به صندوق جبران خسارت قربانیان کمک مالی کند (متناسب با توانایی مالی خود).

۴.۹ مرحله‌ی ۳: پس از تثبیت نظام جدید

۱.۴.۹ سناریوهای ادغام و انحلال

سناریو	عنوان	شرح
الف	ادغام کامل	تمام مستندات، آراء، و نیروی انسانی نهاد در نظام قضایی رسمی جدید ادغام می‌شوند. اعضای هیئت عالی می‌توانند در کمیسیون حقیقت‌یاب یا دادگاه‌های انتقالی خدمت کنند. محتمل‌ترین سناریو.
ب	تحول به نهاد ناظر	نهاد به جای انحلال، به یک نهاد نظارتی مستقل (مانند <i>ombudsman</i> یا دیده‌بان حقوق بشر ملی) تبدیل شود. سناریوی مطلوب اگر نظام جدید استقبال کند.
ج	انحلال با بایگانی	نهاد منحل شود اما آرشیو آن به صورت عمومی و دائمی در دسترس باشد — مشابه آرشیو <i>TRC</i> آفریقای جنوبی یا آرشیو <i>Stasi</i> آلمان شرقی. حداقل قابل قبول.
د	تداوم مستقل	اگر نظام جدید از ادغام استقبال نکند یا خود دچار نقض حقوق بشر شود، نهاد به صورت مستقل به فعالیت ادامه دهد. سناریوی احتیاطی.

۲.۴.۹ حفاظت از آرشیو

سیاست بایگانی بلندمدت

۱. نسخه‌ی فیزیکی: در حداقل دو کشور مختلف نگهداری شود.
۲. نسخه‌ی دیجیتال: با رمزنگاری قوی و بر روی سرورهای مستقل در حداقل سه موقعیت جغرافیایی متفاوت.
۳. دسترسی عمومی: آراء منتشرشده‌ی نهاد برای همیشه به صورت عمومی در دسترس باشند.
۴. محرمانگی شاهدان: اطلاعات هویتی شاهدان تا ۳۰ سال پس از انحلال (یا تا درخواست خود شاهد) محرمانه بمانند.
۵. واگذاری به نهاد رسمی: در سناریوهای الف و ب، آرشیو رسماً به نهاد جانشین تحویل داده شود.
۶. پشتیبان بین‌المللی: یک نسخه‌ی کامل از آرشیو به نهاد بین‌المللی معتبر (مانند OHCHR یا Swisspeace) سپرده شود تا در صورت بروز مشکلات سیاسی داخلی، محفوظ بماند.

۵.۹ جمع‌بندی فصل نهم

خلاصه‌ی فصل ۹

۱. نهاد از ابتدا با آگاهی به موقتی بودن خود طراحی شده.
۲. بحرانی‌ترین نقش آن در دوره‌ی گذار است: جلوگیری از عدالت وحشیانه و ارائه‌ی زیرساخت حقوقی آماده.
۳. چارچوب عفو مشروط از هم‌اکنون طراحی شود تا هم ابزار عدالت ترمیمی باشد و هم انگیزه‌ی همکاری مقام‌ها.
۴. چهار سناریوی انحلال/ادغام با اولویت‌بندی ارائه شده.
۵. حفاظت از آرشیو اولویت مطلق دارد — حافظه‌ی تاریخی نباید از بین برود.

فصل ۱۰

افراد پیشنهادی

تذکر مهم

فهرست زیر صرفاً پیشنهاد اولیه بر اساس سوابق آکادمیک و حرفه‌ای شناخته شده است. درج نام هیچ کس به معنای تأیید یا مشارکت آن شخص نیست. هرگونه دعوت رسمی منوط به تأسیس نهاد و طی فرایند گزینش مستقل (فصل ۴) خواهد بود.

معیارهای انتخاب:

۱. سابقه‌ی آکادمیک یا حرفه‌ای شناخته شده در سطح بین‌المللی؛
۲. تخصص مرتبط (حقوق بین‌الملل، حقوق بشر، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، حقوق کیفری)؛
۳. استقلال از جناح‌بندی‌های سیاسی اپوزیسیون (تا حد ممکن)؛
۴. اعتبار اخلاقی و سابقه‌ی فعالیت حقوق بشری؛
۵. تنوع جنسیتی، نسلی، قومی و تخصصی.

۱.۱۰ دسته‌ی اول: حقوق دانان و متخصصان حقوق بین‌الملل

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۱	پیام‌آخوان (Payam Akha-van)	استاد حقوق، دانشگاه مک‌گیل (McGill University)، کانادا	دادستان سابق ICTY و ICTR؛ مشاور ارشد OHCHR؛ نویسنده‌ی کتاب‌های متعدد درباره‌ی عدالت بین‌المللی؛ تجربه‌ی مستقیم در تعقیب جرایم علیه بشریت. مناسب‌ترین فرد برای ریاست یا عضویت ارشد هیئت عالی.

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۲	لیلا سادات (Leila Sadat)	استاد حقوق بین‌الملل، دانشگاه واشنگتن (Washington University in St. Louis)	مشاور ویژه‌ی دادستان ICC؛ مدیر مرکز مطالعات جرایم بین‌المللی (Whitney R. Harris World Law Institute)؛ متخصص اسانامه‌ی رم. تخصص ویژه در ارتباط با ICC.
۳	هادی قائمی (Hadi Ghaemi)	مدیر اجرایی مرکز حقوق بشر در ایران (Center for Human Rights in Iran، نیویورک)	بیش از ۲۰ سال سابقه‌ی مستندسازی نقض حقوق بشر در ایران؛ سابقه‌ی همکاری با HRW و OHCHR. تخصص در مستندسازی.
۴	شیرین عبادی (Shirin Ebadi)	برنده‌ی جایزه‌ی صلح نوبل ۲۰۰۳؛ حقوق‌دان و قاضی سابق ایران	اولین قاضی زن ایران؛ بنیان‌گذار مرکز مدافعان حقوق بشر؛ شناخته‌شده‌ترین چهره‌ی حقوق بشری ایران در سطح جهانی. اعتبار اخلاقی و نمادین بالا. ملاحظه: مواضع سیاسی ممکن است بحث‌برانگیز باشد — نقش نمادین (شورای ناظران) مناسب‌تر از نقش اجرایی است.
۵	محمدحسین برکتی (Mohammad-Hossein Barakati)	وکیل دادگستری و محقق حقوق بین‌الملل کیفری	سابقه‌ی همکاری با پرونده‌ی حمید نوری در سوئد؛ تخصص در Universal Jurisdiction؛ آشنایی مستقیم با نظام قضایی اسکاندیناوی.
۶	کاوه موسوی (Kaveh Moussavi)	وکیل دادگستری بین‌المللی، مستقر در لندن	سابقه‌ی پیگیری پرونده‌های کلاهبرداری و فساد بین‌المللی مرتبط با ایران؛ آشنایی با نظام حقوقی بریتانیا و سازوکارهای تحریم. مناسب برای شعبه‌ی داوری تصمیم‌های سیاسی.
۷	نسرین ستوده (Nasrin Sotoudeh)	وکیل دادگستری و مدافع حقوق بشر (داخل ایران)	برنده‌ی جایزه‌ی ساخاروف (۲۰۱۲)؛ سابقه‌ی دفاع از زندانیان سیاسی و حقوق زنان. در صورت خروج از ایران یا از طریق کانال امن مشارکت ممکن. نماد جامعه‌ی مدنی داخل.

۲.۱۰ دسته‌ی دوم: متخصصان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۸	عباس میلانی (Abbas Mi-lani)	استاد علوم سیاسی، دانشگاه استنفورد (Stanford University)	مدیر برنامه‌ی مطالعات ایران در هور؛ مورخ سیاسی ایران؛ نویسنده‌ی آثار متعدد درباره‌ی تحولات سیاسی ایران. تحلیل سیاسی و تاریخی.
۹	مهرانگیز کار (Mehrangiz Kar)	حقوق‌دان و نویسنده؛ پژوهشگر مهمان دانشگاه هاروارد	متخصص حقوق زنان و آزادی‌های مدنی در ایران؛ سابقه‌ی زندان سیاسی؛ نویسنده‌ی ده‌ها کتاب و مقاله‌ی حقوقی. تخصص در حقوق زنان و جامعه‌ی مدنی.
۱۰	رویا برومند (Roya Boroumand)	مدیر اجرایی مرکز عبدالرحمن برومند (Abdorrahman Boroumand Center)	بیش از ۲۰ سال مستندسازی نقض حقوق بشر در ایران؛ بانک اطلاعاتی اعدام‌ها؛ نزدیک‌ترین تجربه به مأموریت مستندسازی نهاد. مناسب برای شعبه‌ی مستندسازی جرایم.
۱۱	لادن برومند (Ladan Boroumand)	مورخ و پژوهشگر؛ هم‌بنیان‌گذار مرکز برومند	متخصص تاریخ جنبش‌های دموکراتیک ایران؛ دکترای تاریخ از EHESS پاریس. بُعد تاریخی و حافظه‌ی جمعی.
۱۲	محمود امیری‌مقدم (Mahmood Amiry-Moghaddam)	مدیر سازمان حقوق بشر ایران (Iran Human Rights، نروژ)	فعال‌ترین نهاد رصد اعدام در ایران؛ برنده‌ی جوایز بین‌المللی متعدد؛ تجربه‌ی گسترده در مستندسازی و لابی‌گری بین‌المللی. تخصص در رصد و مستندسازی اعدام.

۳.۱۰ دسته‌ی سوم: جامعه‌شناسان، فیلسوفان و روشنفکران

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۱۳	آصف بیات (Asef Bayat)	استاد جامعه‌شناسی، دانشگاه ایلینوی (University of Illinois)	متخصص جنبش‌های اجتماعی خاورمیانه؛ نویسنده‌ی <i>Life as Revolution with-out Revolutionaries</i> . تحلیل جامعه‌شناختی جنبش‌ها.
۱۴	نیره توحیدی (Nayereh Tohidi)	استاد مطالعات زنان و جنسیت، دانشگاه ایالتی کالیفرنیا (State Northridge)	متخصص مطالعات جنسیتی، فمینیسم ایرانی، و جنبش زنان؛ مشاور سابق UNDP. بُعد جنسیتی عدالت انتقالی.

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۱۵	رامین جهان‌بگلو (Ramin Jahanbegloo)	فیلسوف و استاد علوم سیاسی، دانشگاه تورنتو (سابقاً)	متخصص فلسفه‌ی عدم خشونت؛ مصاحبه‌کننده با <i>Isaiah Berlin</i> ؛ سابقه‌ی زندان سیاسی. بُعد فلسفی و اخلاقی دفاع مشروع و خشونت‌پرهیزی.
۱۶	فرهاد خسروخاور (Farhad Khosrokhavar)	جامعه‌شناس، مدیر مطالعات EHESS پاریس	متخصص جامعه‌شناسی خشونت، رادیکالیسم، و زندان؛ نویسنده‌ی آثار متعدد درباره‌ی جامعه‌ی ایران. تحلیل خشونت سازمان‌یافته و رادیکالیسم.
۱۷	مهدی خلجی (Mehdi Khalaji)	پژوهشگر ارشد، مؤسسه‌ی واشنگتن (Institute Washington)	متخصص ساختار قدرت در جمهوری اسلامی و حوزه‌های علمیه؛ سابقه‌ی تحصیل در حوزه‌ی قم. شناخت عمیق از ساختار درونی حکومت — ضروری برای شعبه‌ی مستندسازی.

۴.۱۰ دسته‌ی چهارم: اعضای پیشنهادی شورای ناظران بیرونی (غیرایرانی)

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۱۸	سر جفری نایس - (Sir Geofrey Nice QC)	وکیل و قاضی بین‌المللی (بریتانیا)	دادستان پرونده‌ی میلوشویچ در ICTY؛ رئیس دادگاه اویغورها (۲۰۲۱) و دادگاه چین (China Tribunal، ۲۰۱۹). تجربه‌ی بی‌نظیر در رهبری دادگاه‌های مردمی.
۱۹	جان دوگارد (John Dugard)	حقوق‌دان بین‌المللی (آفریقای جنوبی)	قاضی سابق ICJ؛ گزارشگر ویژه‌ی سابق سازمان ملل؛ عضو هیئت داوران دادگاه ایران ۲۰۱۲. سابقه‌ی مستقیم در قضاوت درباره‌ی ایران.
۲۰	کریستین شینک (Christine Chinkin)	استاد حقوق بین‌الملل، LSE (بریتانیا)	عضو هیئت حقیقت‌یاب سازمان ملل برای غزه (۲۰۰۹)؛ متخصص حقوق بشردوستانه و حقوق زنان در مناقشات. بُعد جنسیتی و حقوق بشردوستانه.
۲۱	خوان مندز (Juan E. Méndez)	استاد حقوق، American University (واشنگتن)	گزارشگر ویژه‌ی سابق سازمان ملل در امور شکنجه؛ مشاور ارشد ICTJ؛ بازمانده‌ی شکنجه در آرژانتین. تجربه‌ی زیسته و حرفه‌ای در عدالت انتقالی.

ردیف	نام	وابستگی نهادی	تخصص و سابقه‌ی مرتبط
۲۲	ناوی پیلا (Navi Pillay)	قاضی سابق ICC و کمیسر عالی سابق حقوق بشر سازمان ملل (آفریقای جنوبی)	بالاترین سابقه‌ی قضایی بین‌المللی در فهرست؛ قاضی ICTR (رواندا)؛ مبارز ضدآپارتاید. بالاترین اعتبار ممکن برای ریاست شورای ناظران.
۲۳	ویلیام شاباس (William Schabas)	استاد حقوق بین‌الملل، دانشگاه میدلسکس (بریتانیا) و دانشگاه لیدن (هلند)	یکی از برجسته‌ترین متخصصان جهان در حقوق بین‌الملل کیفری و نسل‌کشی؛ نویسنده‌ی شرح اساسنامه‌ی رم. مرجعیت آکادمیک بلامنازع.

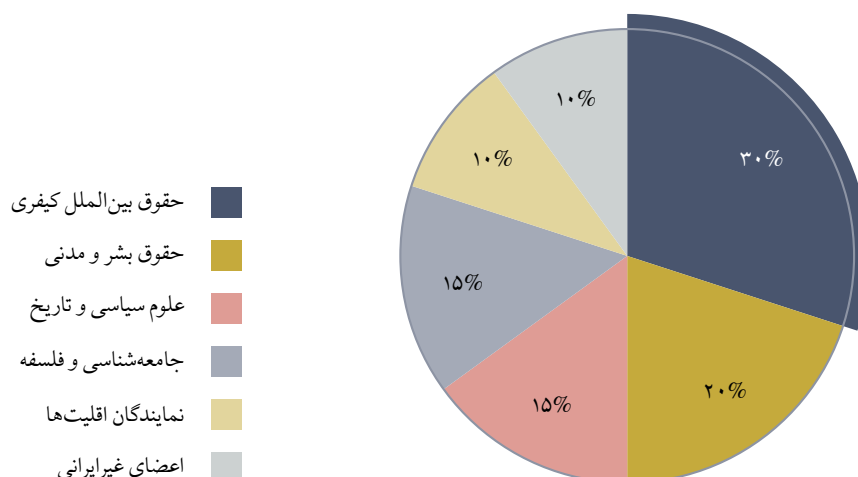
۵.۱۰ دسته‌ی پنجم: نمایندگان اقلیت‌ها و جامعه‌ی مدنی

اصل تکرار

ترکیب نهاد باید شامل نمایندگان اقلیت‌های قومی، مذهبی، و جنسیتی ایران باشد. فهرست زیر صرفاً نمونه‌هایی از فعالان شناخته‌شده‌ی هر حوزه است.

ردیف	نام / حوزه	نمونه‌ی پیشنهادی	ملاحظات
۲۴	حقوق کُردها	فعالان حقوق بشر کُرد با سابقه‌ی آکادمیک	مشورت با سازمان‌هایی مانند <i>Kurdistan Human Rights Network (KHRN)</i>
۲۵	حقوق بلوچ‌ها	فعالان حقوق بلوچ (مثلاً فعالان مستندساز کشتار زاهدان ۱۴۰۱)	اولویت ویژه با توجه به سرکوب شدید بلوچستان
۲۶	حقوق ترک‌آذری‌ها	فعالان حقوق زبانی و فرهنگی آذربایجان	مشورت با نهادهای فعال در حوزه‌ی حقوق زبانی
۲۷	حقوق عرب‌ها	فعالان حقوق عرب‌های خوزستان	مستندسازی تبعیض سیستماتیک و سرکوب محیط زیستی
۲۸	حقوق اقلیت‌های مذهبی	نمایندگان بهائیان، مسیحیان، یهودیان، زرتشتیان، دراویش	سابقه‌ی طولانی آزار مذهبی به‌ویژه علیه بهائیان
۲۹	حقوق LGBTQ+	فعالان حقوق دگرباشان ایرانی در خارج از کشور	اعدام و شکنجه‌ی سیستماتیک دگرباشان در ایران
۳۰	حقوق کارگران	فعالان سندیکایی ایرانی (داخل یا خارج)	مستندسازی سرکوب تشکلی‌های کارگری

۶.۱۰ نمودار ترکیب پیشنهادی

شکل ۱.۱۰: ترکیب تخصصی پیشنهادی هیئت عالی داوران و شورای ناظران

۷.۱۰ جمع‌بندی فصل دهم

خلاصه‌ی فصل ۱۰

۱. پنج دسته‌ی تخصصی شناسایی شده‌اند: حقوق بین‌الملل، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و فلسفه، اعضای بین‌المللی، و نمایندگان اقلیت‌ها.
۲. پیام اخوان (دادستان سابق ICTY/ICTR) و ناوی پیلا (کمیسر سابق حقوق بشر سازمان ملل) بالاترین اعتبار حقوقی بین‌المللی را دارند.
۳. رویا برومند و محمود امیری مقدم نزدیک‌ترین تجربه به مأموریت مستندسازی را دارند.
۴. تنوع قومی، جنسیتی و نسلی باید از ابتدا تضمین شود.
۵. درج نام هیچ فرد به معنای تعهد یا مشارکت آن شخص نیست — فهرست صرفاً پیشنهاد اولیه است.

فصل ۱۱

جمع‌بندی نهایی و نتیجه‌گیری

۱.۱۱ مرور مسئله

جنبش گذارخواهی ایران در مقطعی تاریخی قرار دارد:

- خیزش‌های پی‌پی مردمی نشان‌دهنده‌ی اراده‌ی جمعی برای تغییر است؛
- اما فقدان ساختار نهادی — به‌ویژه در حوزه‌ی قضایی-اخلاقی — جنبش را آسیب‌پذیر، ناهماهنگ، و در برابر جنگ روانی حکومت بی‌دفاع کرده است.

این سند استدلال کرد که تأسیس یک نهاد شبه‌قضایی سایه با عنوان «دادگاه در سایه — وجدان منفصل مسئول» می‌تواند این خلأ را — نه کامل اما مؤثر — پُر کند.

۲.۱۱ خلاصه‌ی فصل‌ها

فصل	عنوان	یافته‌ی اصلی
۱	تشریح مسئله	خلأ نهادی واقعی و فوری است. جمهوری اسلامی به‌صورت سازمان‌یافته از آن بهره‌برداری می‌کند.
۲	انتظارات مثبت	نهاد می‌تواند اعتبار، هماهنگی، سپر دفاعی، و حافظه‌ی نهادی تولید کند.
۳	آسیب‌شناسی	هفت خطر اصلی شناسایی و برای هر کدام سازوکار پیش‌گیری طراحی شد.
۴	سازماندهی	ساختار چهارلایه: شورای ناظران، هیئت عالی، شعبات تخصصی، دبیرخانه. وکیل تسخیری مهم‌ترین نوآوری.
۵	رویه‌ها	چهار نوع پرونده با چهار سطح رسمیت. آزمون سه‌مرحله‌ای تناسب. سه سطح استاندارد شواهد.
۶	مالی	بودجه‌ی سالانه ۵۷۵-۳۵۰ هزار یورو. تنوع منابع و شفافیت کامل.

فصل	عنوان	یافته‌ی اصلی
۷	بین‌المللی	صلاحیت جهانی مؤثرترین مسیر فعلی. <i>FFMI</i> و گزارشگر ویژه نزدیک‌ترین شرکا. لاهه بهترین مکان.
۸	نمونه‌ها	هفت نمونه بررسی شد. مهم‌ترین درس: نهادسازی پیش از گذار از عدالت وحشیانه جلوگیری می‌کند.
۹	پس از گذار	سه مرحله‌ی گذار. چارچوب عفو مشروط. چهار سناریوی انحلال/ادغام.
۱۰	افراد	۳۰ نام پیشنهادی در پنج دسته‌ی تخصصی.

۳.۱۱ ده اصل بنیادین — مرام‌نامه‌ی پیشنهادی

مرام‌نامه‌ی دادگاه در سایه — وجدان منفصل مسئول

- I. دعوت به اندیشیدن: ما حکم صادر نمی‌کنیم؛ دعوت به تفکر مسئولانه می‌کنیم.
- II. احتیاط: هر توصیه‌ی ما با بیشترین احتیاط ممکن صادر می‌شود. در تردید، سکوت بر شتاب‌زدگی ترجیح دارد.
- III. شفافیت: هر چه می‌اندیشیم، می‌نویسیم. هر چه تصمیم می‌گیریم، منتشر می‌کنیم.
- IV. فروتنی: ما نماینده‌ی مردم ایران نیستیم. ما خادمان عدالت و حقیقت هستیم — با تمام محدودیت‌هایمان.
- V. استقلال: وابسته به هیچ حزب، دولت، یا جناحی نیستیم. تنها وفاداری ما به حقیقت و کرامت انسانی است.
- VI. تکرر: همه‌ی صداها شنیده می‌شوند. نظر اقلیت به اندازه‌ی نظر اکثریت ثبت می‌شود.
- VII. تناسب: هر اقدامی باید متناسب با هدف باشد. هزینه‌ی بی‌گناهان همیشه در محاسبه لحاظ می‌شود.
- VIII. کرامت: حتی بدترین متهمان از حقوق بنیادین انسانی برخوردارند. ما عدالت می‌خواهیم، نه انتقام.
- IX. مسئولیت: آراء ما ثبت می‌شوند و ما در برابر تاریخ پاسخ‌گوییم.
- X. موقتی بودن: هدف ما منحل کردن خودمان است — در روزی که ایران، نظام قضایی مستقل و دموکراتیک خود را داشته باشد.

۴.۱۱ نقشه‌ی راه اجرایی

مرحله	بازه‌ی زمانی	اقدامات کلیدی	خروجی
۱. بنیان‌گذاری	ماه ۱-۶	تشکیل کمیته‌ی مؤسس (۳-۵ نفر)؛ تدوین اساسنامه؛ ثبت قانونی در هلند؛ جذب بودجه‌ی اولیه	نهاد رسماً تأسیس شود
۲. ساختارسازی	ماه ۳-۱۲	انتخاب شورای ناظران؛ تأیید اعضای هیئت عالی؛ استخدام دبیرخانه؛ راه‌اندازی زیرساخت فنی	ساختار کامل و عملیاتی

مرحله	بازه‌ی زمانی	اقدامات کلیدی	خروجی
۳. نخستین پرونده‌ها	ماه ۶-۱۸	پذیرش ۳-۲ پرونده‌ی نوع الف (مستندسازی) و ۱-۲ پرونده‌ی نوع ب (داوری تصمیم سیاسی)	اولین آراء منتشر شوند
۴. تثبیت و گسترش	ماه ۱۲-۳۶	افزایش پرونده‌ها؛ تقویت ارتباطات بین‌المللی؛ انتشار گزارش سالانه؛ بازنگری ساختاری اول	نهاد به‌عنوان مرجع شناخته شود
۵. آمادگی گذار	مستمر	آماده‌سازی مستندات و ساختارها برای تحویل به نظام قضایی آینده	بسته‌ی کامل عدالت انتقالی

۵.۱۱ فراخوان مشارکت

به چه کسانی نیاز داریم؟

۱. حقوق‌دانان: برای طراحی آیین دادرسی و تحلیل حقوقی.
۲. پژوهشگران: برای مستندسازی و تحقیق.
۳. مترجمان: فارسی-انگلیسی و سایر زبان‌ها.
۴. متخصصان فناوری: امنیت سایبری، بانک اطلاعاتی، وب.
۵. قربانیان و شاهدان: برای ثبت شهادت‌ها.
۶. حامیان مالی: بنیادها و افراد.
۷. رسانه‌ها: برای پوشش و انتشار.
۸. هر شهروند ایرانی: برای نقد، پیشنهاد، و نظارت.

۶.۱۱ کلام آخر

چرا «وجدان منفصل مسئول»؟

در لحظاتی از تاریخ، ملت‌ها مجبورند تصمیم‌هایی بگیرند که نه آسان‌اند و نه بدون هزینه. تحریم‌هایی که بر زندگی مردم عادی اثر می‌گذارند. اقداماتی که ممکن است خشونت‌آمیز باشند. مرزگذاری‌هایی که بعضی‌ها را بیرون می‌گذارند.

در چنین لحظاتی، بدترین کار این است که بدون اندیشیدن تصمیم بگیریم — و بهترین کار این است که وجدانی منفصل (مستقل از فشار سیاسی و احساسات آنی) اما مسئول (پاسخ‌گو در برابر حقیقت و تاریخ) داشته باشیم.

دادگاه در سایه قرار نیست جای هیچ‌کس تصمیم بگیرد. قرار است فضایی بسازد که تصمیم‌های سخت، اندیشیده، مستند، و قابل دفاع باشند.

این حداقلِ وظیفه‌ای است که نسل ما در برابر نسل‌های آینده‌ی ایران دارد.

پایان سند پیشنهادی

نسخه‌ی ۹۰ — پیش‌نویس برای بحثِ نخبگانی

۳۰ بهمن ۱۴۰۴

«عدالت بدون فرایند، نامش انتقام است.

فرایند بدون عدالت، نامش بوروکراسی است.

ما هر دو را با هم می‌خواهیم.»

پیوست آ

واژه‌نامه‌ی تخصصی

اصطلاح فارسی	اصطلاح انگلیسی	توضیح مختصر
دادگاه در سایه	<i>Shadow Quasi-Judicial Body</i>	نهاد شبه‌قضایی مشورتی بدون قدرت اجرایی رسمی
وجدان منفصل مسئول	<i>Responsible Detached Conscience</i>	مفهوم بنیادین سند: داوری مستقل، اخلاقی، و پاسخ‌گو
کیفرخواست سایه	<i>Shadow Indictment</i>	سند اعلام جرم صادره توسط نهاد بدون ضمانت اجرای رسمی
رأی مشورتی	<i>Advisory Opinion</i>	نظر حقوقی غیرالزام‌آور درباره‌ی یک مسئله
صلاحیت جهانی	<i>Universal Jurisdiction</i>	اصل حقوقی که به دادگاه ملی اجازه‌ی رسیدگی به جرایم بین‌المللی بدون ارتباط مستقیم را می‌دهد
وکیل تسخیری	<i>Amicus Curiae</i>	وکیل مستقل مأمور ارائه‌ی بهترین استدلال به نفع طرف مقابل
آزمون تناسب	<i>Proportionality Test</i>	بررسی تناسب بین هزینه و فایده‌ی یک اقدام
عدالت انتقالی	<i>Transitional Justice</i>	مجموعه‌ی سازوکارهای حقوقی برای رسیدگی به جرایم نظام سابق پس از گذار
مسئولیت حمایت	<i>Responsibility to Protect (R2P)</i>	اصل بین‌المللی مجوزدهنده‌ی مداخله‌ی بشردوستانه در صورت ناکامی دولت در حمایت از شهروندان
عفو مشروط	<i>Conditional Amnesty</i>	بخشش مشروط به اعتراف کامل، همکاری، و جبران خسارت

اصطلاح فارسی	اصطلاح انگلیسی	توضیح مختصر
هیئت حقیقت‌یاب	<i>Fact-Finding Mission</i>	نهاد مأمور بررسی و گزارش واقعیت‌ها بدون صدور حکم
فرسودگی شواهد	<i>Evidence Attrition</i>	از بین رفتن تدریجی مدارک و خاطرات با گذشت زمان
امنیت عملیاتی	<i>Operational Security (OPSEC)</i>	مجموعه‌ی اقدامات حفاظتی در ارتباطات و فعالیت‌ها
حافظه‌ی نهادی	<i>Institutional Memory</i>	دانش و مستندات انباشته‌شده در یک نهاد

پیوست ب

فهرست اسناد بین‌المللی مرجع

۱. اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)
۲. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR, ۱۹۶۶)
۳. میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (ICESCR, ۱۹۶۶)
۴. کنوانسیون منع شکنجه (UNCAT, ۱۹۸۴)
۵. اساسنامه‌ی رم دیوان کیفری بین‌المللی (۱۹۹۸)
۶. اصول نورنبرگ (۱۹۵۰)
۷. سند اجلاس جهانی ۲۰۰۵ (R2P)
۸. اصول Joinet/Orentlicher (عدالت انتقالی)
۹. اصول Paris Principles (نهادهای ملی حقوق بشر)
۱۰. قطعنامه‌های شورای حقوق بشر سازمان ملل درباره‌ی ایران
۱۱. قانون Global Magnitsky (ایالات متحده، ۲۰۱۶)
۱۲. Justice for Victims of Corrupt Foreign Officials Act (کانادا، ۲۰۱۷)
۱۳. Global Human Rights Sanctions Regulations (بریتانیا، ۲۰۲۰)
۱۴. EU Global Human Rights Sanctions Regime (اتحادیه‌ی اروپا، ۲۰۲۰)

پیوست پ

نمونه‌ی فرم ارجاع پرونده

فرم ارجاع — پرونده‌ی نوع الف (مستندسازی جرایم)

۱. مشخصات ارجاع‌دهنده: نام (یا کُد ناشناس) / سازمان / تاریخ
۲. شرح وقایع: شرح مختصر (حداکثر ۲ صفحه) از واقعه‌ی مورد نظر شامل: زمان، مکان، بازیگران اصلی، و قربانیان.
۳. طبقه‌بندی حقوقی پیشنهادی: ☐ جرم علیه بشریت ☐ جرم جنگی ☐ نسل‌کشی ☐ شکنجه ☐ سایر (توضیح دهید)
۴. اشخاص مظنون: فهرست اسامی (حقیقی و حقوقی) با ذکر نقش هر شخص.
۵. شواهد اولیه: ☐ شهادت‌نامه ☐ تصویر/ویدئو ☐ سند مکتوب ☐ گزارش سازمان بین‌المللی ☐ سایر
۶. درخواست از نهاد: ☐ مستندسازی و بایگانی ☐ صدور کیفرخواست سایه ☐ ارجاع به مراجع بین‌المللی ☐ سایر
۷. ملاحظات امنیتی: آیا ارجاع‌دهنده یا شاهدان در معرض خطر هستند؟ ☐ بله ☐ خیر (در صورت بله، توضیح دهید.)
۸. امضا و تاریخ

دادگاه در سایه — وجدان منفصل مسئول

سند پیشنهادی برای تأسیس نظام شبه قضایی اپوزیسیون دموکراتیک ایران

نسخه: ۹۰۰ (پیش نویس برای بحث نخبگانی)

تاریخ: ۳۰ بهمن ۱۴۰۴

قالب: $\text{Xe}_{\text{La}}\text{TeX}$

مجوز: *Creative Commons BY-SA 4.0*

تماس: [\[shadow.court@protonmail.com\]](mailto:shadow.court@protonmail.com)

(نشانی پیشنهادی — فعلاً فعال نیست)

این سند با هدف دعوت به اندیشیدن، نه تحمیل نتیجه، نوشته شده است.

از هر بازخورد سازنده‌ای سپاسگزاریم.

«وقتی عدالت گنگ شود، وجدان باید سخن بگوید.»

پیوست ت

نمونه‌ی کیفرخواست سایه

تذکر

متن زیر یک نمونه‌ی ساختاری فرضی است و صرفاً برای نشان دادن قالب پیشنهادی کیفرخواست سایه تهیه شده است. اسامی و جزئیات بر اساس اطلاعات عمومی موجود درج شده‌اند و نباید به عنوان کیفرخواست واقعی تلقی شوند.

کیفرخواست سایه — نمونه‌ی ساختاری

دادگاه در سایه — وجدان منفصل مسئول

شعبه‌ی مستندسازی جرایم

کیفرخواست سایه شماره‌ی: **SCI-2024-001**

تاریخ صدور: [تاریخ] | طبقه‌بندی: عمومی

بخش اول: مشخصات پرونده

عنوان پرونده:

[عنوان توصیفی واقعه]

تاریخ وقوع:

[تاریخ دقیق یا بازه‌ی زمانی]

مکان وقوع:

[استان / شهر / محل دقیق]

طبقه‌بندی حقوقی:

☒ جرم علیه بشریت (مواد ۷(الف)(۱) و ۷(الف)(۲) اساسنامه‌ی رم)

☐ جرم جنگی

☐ نسل‌کشی

☒ شکنجه (ماده‌ی ۱ کنوانسیون منع شکنجه)

تعداد قربانیان شناسایی شده:

[عدد]

سطح استاندارد شواهد:

Beyond reasonable doubt

بخش دوم: شرح وقایع

[شرح مفصل واقعه بر اساس ترتیب زمانی. حداقل ۳ صفحه. هر ادعای واقعی با شماره‌ی مرجع شواهد مشخص شود.]

بخش سوم: شواهد

شماره	نوع	منبع	تأیید مستقل	ارزیابی اعتبار
E-001	شهادت‌نامه	شاهد عینی [کُد]	بله (۲ منبع)	بالا
E-002	ویدئو	شبکه‌ی اجتماعی	بله (OSINT)	بالا
E-003	گزارش پزشکی	[کُد]	بله (۱ منبع)	متوسط
E-004	تصویر ماهواره‌ای	Planet Labs	بله	بالا
E-005	سند رسمی فاش‌شده	[کُد]	در حال بررسی	متوسط

بخش چهارم: اشخاص مظنون و زنجیره‌ی فرماندهی

شواهد مرتبط	سطح مسئولیت	نقش در واقعه	نام / سمت	ردیف
<i>E-004, E-001</i>	مسئولیت فرماندهی (<i>command</i>) (<i>responsibility</i>)	فرماندهی مستقیم عملیات	[سمت — بدون نام فعلاً]	۱
<i>E-005, E-002</i>	مسئولیت مستقیم	صدور دستور تیراندازی	[سمت]	۲
<i>E-003, E-001</i>	مسئولیت فرماندهی	نظارت بر عملیات	[سمت]	۳

بخش پنجم: تحلیل حقوقی

[تحلیل مفصل انطباق وقایع با عناصر تشکیل‌دهنده‌ی جرایم مذکور بر اساس اساسنامه‌ی رم و رویه‌ی قضایی *ICC/ICTY/ICTR* حداقل ۵ صفحه.]

بخش ششم: پاسخ وکیل تسخیری (*Amicus Curiae*)

[خلاصه‌ی لایحه‌ی دفاعیه‌ی تهیه‌شده توسط دفتر وکیل تسخیری. شامل نقد شواهد، دفاعیات احتمالی، و ملاحظات حقوق بشری.]

بخش هفتم: رأی هیئت داوران

- رأی اکثریت: [خلاصه‌ی یافته‌ها و نتیجه‌گیری]
- نظر اقلیت: [خلاصه‌ی نظرات مخالف]
- توصیه‌ها:

۱. ارجاع به دادگاه ملی [کشور] بر اساس صلاحیت جهانی؛
۲. درخواست تحریم هدفمند اشخاص مذکور؛
۳. ارسال مستندات به *FFMI* و *OHCHR*.

بخش هشتم: امضاها

رئیس هیئت داوران:	[نام و امضا]
دادستان سایه:	[نام و امضا]
وکیل تسخیری:	[نام و امضا]
دبیر جلسه:	[نام و امضا]

پیوست ث

نمونه‌ی رأی مشورتی

رأی مشورتی — نمونه‌ی ساختاری

دادگاه در سایه — وجدان منفصل مسئول

شعبه‌ی داوری تصمیم‌های سیاسی

رأی مشورتی شماره‌ی: **SAO-2024-001**

تاریخ صدور: [تاریخ] | موضوع: [عنوان موضوع]

۱. سؤال مطروحه

[بیان دقیق سؤال یا درخواستی که به نهاد ارجاع شده. مثال: «آیا حمایت از تعلیق عضویت تیم ملی فوتبال ایران از *FIFA* توصیه می‌شود؟»]

۲. خلاصه‌ی دیدگاه‌های ارائه‌شده

دیدگاه‌های موافق	دیدگاه‌های مخالف
[خلاصه‌ی استدلال‌های موافقان]	[خلاصه‌ی استدلال‌های مخالفان]

۳. اجرای آزمون سه مرحله‌ای تناسب

آزمون مشروعیت:

- هدف مشروع است / نیست؟ [تحلیل]
- مبنای حقوقی: [ذکر اسناد مرتبط]
- نتیجه: ☐ موفق ☐ ناموفق

آزمون ضرورت:

- جایگزین‌های بررسی شده:
- جایگزین ۱ — ارزیابی: [کافی / ناکافی]
- جایگزین ۲ — ارزیابی: [کافی / ناکافی]
- جایگزین ۳ — ارزیابی: [کافی / ناکافی]
- نتیجه: ☐ موفق ☐ ناموفق

آزمون تناسب:

- فایده‌ی مورد انتظار: [توصیف]
- هزینه‌ی بر افراد بی‌تقصیر: [توصیف]
- نسبت هزینه‌فایده: [تحلیل]
- اثرات جانبی: [توصیف]
- مکانیزم جبران: [توصیف]
- نتیجه: ☐ موفق ☐ ناموفق

۴. نتیجه‌گیری

- ☐ ★ توصیه شده
- ☐ ■ مجاز با قیود [ذکر قیود]
- ☐ ▲ تعلیق [ذکر دلایل]
- ☐ ✕ توصیه نشده [ذکر دلایل]

۵. نظر اقلیت

[ثبت کامل نظرات مخالف با ذکر دلایل]

۶. قابلیت اعتراض

این رأی تا ۲۱ روز پس از انتشار قابل اعتراض مستند است. اعتراضات به دبیرخانه ارسال شوند.

پیوست ج

استراتژی ارتباطی و رسانه‌ای

ج.۱ اهداف ارتباطی

چهار هدف

۱. اعتبارسازی: نهاد به عنوان مرجع معتبر حقوقی-اخلاقی شناخته شود.
۲. دفاع در برابر جنگ رسانه‌ای: پاسخ‌های پیش‌ساخته برای حملات تبلیغاتی جمهوری اسلامی آماده باشد.
۳. مشارکت‌جویی: جذب مشارکت حقوق‌دانان، پژوهشگران، و شهروندان.
۴. مدیریت انتظارات: توضیح شفاف ماهیت مشورتی نهاد و تفاوت آن با دادگاه رسمی.

ج.۲ مخاطبان و پیام‌های کلیدی

ردیف	مخاطب	پیام اصلی	کانال ارتباطی
۱	دباسبورای ایرانی	«تصمیم‌های سخت جنبش اکنون فرایند حقوقی دارد. مشارکت شما خوش‌آمد است.»	شبکه‌های اجتماعی فارسی‌زبان؛ پادکست؛ رسانه‌های فارسی‌زبان (BBC Persian, Iran Manoto International)
۲	جامعه‌ی بین‌المللی حقوقی	«یک نهاد ساختارمند با فرایند دادرسی معتبر تأسیس شده که مستندات استاندارد تولید می‌کند.»	مجلات حقوقی؛ کنفرانس‌ها؛ ارتباط مستقیم با دانشکده‌های حقوق
۳	نهاد‌های بین‌المللی	«مستندات ما آماده‌ی استفاده در فرایندهای رسمی است.»	ارسال مستقیم؛ حضور در جلسات UNHRC؛ لابی‌گری حقوقی

ردیف	مخاطب	پیام اصلی	کانال ارتباطی
۴	رسانه‌های بین‌المللی	«داستان‌های مستند و تحلیلی درباره‌ی جرایم حکومتی ایران با کیفیت دادگاهی.»	بسته‌های رسانه‌ای (<i>press kits</i>)؛ کنفرانس‌های مطبوعاتی؛ مصاحبه‌ی اختصاصی
۵	مردم داخل ایران	«ما دیده‌ایم. ثبت کرده‌ایم. روزی عدالت اجرا خواهد شد. از خودسری بپرهیزید.»	VPN-محور؛ تلگرام؛ پیام‌های صوتی و تصویری کوتاه
۶	مقام‌های اسلامی	«جرایم شما مستند شده. همکاری و اعتراف می‌تواند به عفو مشروط منجر شود.»	انتشار عمومی آراء؛ ارسال مستقیم (در صورت امکان)

ج.۳ پاسخ به حملات تبلیغاتی پیش‌بینی شده

ردیف	حمله‌ی احتمالی	پاسخ پیش‌ساخته
۱	«دادگاه نمایشی است»	«آیین دادرسی ما بر اساس استانداردهای ICC طراحی شده. وکیل تسخیری بهترین استدلال را به نفع طرف مقابل ارائه می‌دهد. تمام آراء با نظرات اقلیت منتشر می‌شوند. دادگاه‌های نمایشی این‌ها را ندارند.»
۲	«مشروعیت ندارد»	«ما ادعای مشروعیت حاکمیتی نداریم. ما یک نهاد مشورتی متخصص هستیم — مشابه <i>Uyghur Tribunal</i> یا <i>Russell Tribunal</i> . مشروعیت ما از کیفیت استدلال و شفافیت فرایند ناشی می‌شود، نه از قدرت سیاسی.»
۳	«ابزار دست آمریکا/اسرائیل»	«بودجه‌ی ما عمومی و شفاف است. هیچ دولتی مستقیماً بودجه نمی‌دهد. قاعده‌ی ۲۵٪ از وابستگی به هر منبع واحد جلوگیری می‌کند. گزارش مالی سالانه‌ی ما را بخوانید.»
۴	«به ورزشکاران/مردم آسیب می‌زنید»	«هر توصیه‌ی ما از آزمون سه‌مرحله‌ای تناسب عبور کرده. هزینه‌ی بی‌گناهان همیشه در محاسبه لحاظ می‌شود. رأی مشورتی ما درباره‌ی [موضوع خاص] را بخوانید — شامل تحلیل هزینه‌فایده و نظرات مخالف.»
۵	«خودشان هم ناقض حقوق بشرند»	«شورای ناظران بیرونی (اکثراً غیرایرانی) بر عملکرد ما نظارت دارد. هر شهروند می‌تواند نسبت به آراء ما اعتراض مستند ارائه دهد. اگر اشتباهی اثبات شود، رسماً عذرخواهی و اصلاح می‌کنیم — چیزی که جمهوری اسلامی هرگز نکرده.»

ردیف	حمله‌ی احتمالی	پاسخ پیش ساخته
۶	«در خدمت براندازی و خشونت هستند»	«اصل دوم مرام‌نامه‌ی ما: در تردید، سکوت بر شتاب‌زدگی ترجیح دارد. ما نهاد مهار خشونت هستیم، نه ترویج آن. هر توصیه‌ی قهری فقط از مسیر دادرسی کامل و با رعایت اصل تناسب صادر می‌شود.»

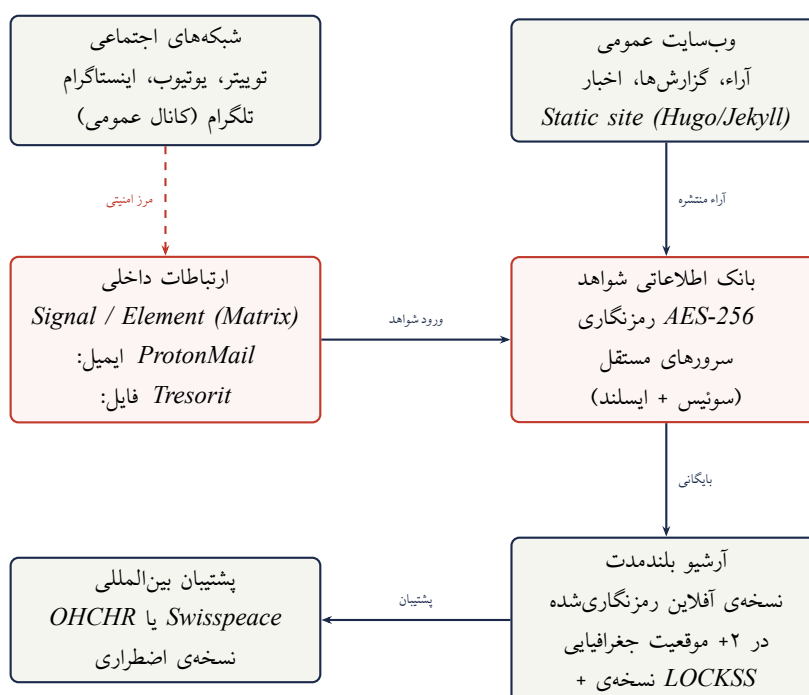
ج. ۴. تقویم ارتباطی پیشنهادی

زمان	رویداد	اقدام ارتباطی
هفته‌ی ۱	تأسیس رسمی	کنفرانس مطبوعاتی (لاسه/لندن)؛ بیانیه‌ی تأسیس به سه زبان (فارسی، انگلیسی، فرانسوی)؛ مصاحبه با ۳-۵ رسانه‌ی کلیدی
ماه ۱-۳	دوره‌ی معرفی	سلسله‌پادکست «دادگاه در سایه چیست؟» (۶ قسمت)؛ مقاله‌ی توضیحی در <i>Just Security</i> یا <i>EJIL Talk</i>
ماه ۶	اولین رأی	انتشار همراه با بسته‌ی رسانه‌ای کامل؛ ویدئوی توضیحی ۳ دقیقه‌ای
سالگرد ژینا	سالانه	گزارش سالانه‌ی نهاد؛ رویداد عمومی (حضوری/مجازی)
روز حقوق بشر (۱۰ دسامبر)	سالانه	انتشار خلاصه‌ی مستندات سالانه؛ بیانیه‌ی مشترک با نهادهای بین‌المللی
سالگرد آبان ۹۸	سالانه	انتشار به‌روزرسانی پرونده‌ی آبان؛ یادبود قربانیان

پیوست چ

زیرساخت فنی و امنیت دیجیتال

چ. ۱ معماری فنی پیشنهادی

شکل چ. ۱: معماری فنی سه‌لایه‌ی زیرساخت دیجیتال

چ. ۲ الزامات امنیتی

پروتکل امنیت دیجیتال

۱. رمزنگاری سرتاسری (*End-to-End Encryption*): تمام ارتباطات داخلی و با شاهدان.
۲. احراز هویت دوعاملی (*2FA*): اجباری برای تمام اعضا و کارکنان. ترجیحاً کلید سخت افزاری (*YubiKey*).
۳. *Tor* و *VPN*: اجباری برای دسترسی به بانک اطلاعاتی. ارتباط با شاهدان داخل ایران فقط از طریق *Tor*.
۴. حداقل سازی فراداده (*Metadata Minimization*): تمام اسناد قبل از بایگانی از فراداده پاک سازی شوند (*ExifTool*).
۵. تفکیک دسترسی (*Principle of Least Privilege*): هر عضو فقط به اطلاعات مرتبط با وظیفه خود دسترسی داشته باشد.
۶. ممیزی امنیتی سالانه: حداقل یکبار در سال توسط شرکت امنیتی مستقل (مانند *Access Now* یا *Citizen Lab*).
۷. پروتکل واکنش به رخنه (*Breach Response Protocol*): در صورت نفوذ احتمالی، پروتکل از پیش تعیین شده فعال شود شامل: قطع دسترسی، اطلاع رسانی، ارزیابی خسارت، و بازیابی.
۸. آموزش امنیتی: تمام اعضا و کارکنان ملزم به گذراندن دوره آموزش امنیت دیجیتال (سالانه) هستند.

چ. ۳ ابزارهای پیشنهادی

کاربرد	ابزار پیشنهادی	جایگزین	ملاحظات
پیام رسانی	<i>Signal</i>	<i>Element (Matrix)</i>	<i>Signal</i> ساده تر؛ <i>Matrix</i> قابلیت های سازمانی بیشتر
ایمیل	<i>ProtonMail</i>	<i>Tutanota</i>	هر دو سوئیسی/آلمانی و رمزنگاری شده
فایل های مشترک	<i>Tresorit</i>	<i>Cryptpad</i>	<i>Tresorit</i> تجاری اما بسیار امن؛ <i>Cryptpad</i> متن باز
بانک اطلاعاتی شواهد	<i>(HURI-DOCS)</i>	<i>Uwazi</i>	طراحی شده ویژه مستند سازی حقوق بشر. رایگان و متن باز.
وبسایت	<i>Hugo + Netlify</i>	<i>Jekyll + GitHub Pages</i>	سایت ایستا: امن تر و سریع تر. بدون نیاز به سرور پویا.
تحلیل منابع باز	<i>Hunchly</i>	<i>Wayback Machine</i>	<i>Hunchly</i> برای بایگانی خودکار صفحات وب. حیاتی برای <i>OSINT</i> .
ویدئو کنفرانس	<i>Jitsi Meet</i>	<i>BigBlueButton</i>	هر دو متن باز و قابل میزبانی مستقل
مدیریت پروژه	<i>Cryptpad Kanban</i>	<i>Taiga.io</i>	هر دو متن باز و قابل میزبانی مستقل

پیوست ح

کتابنامه و منابع

ح. ۱. کتابها

- Akhavan, Payam. *Reducing Genocide to Law: Definition, Meaning, and the Ultimate Crime*. Cambridge University Press, 2012. [۱]
- Arendt, Hannah. *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*. Viking Press, 1963. [۲]
- Bassiouni, M. Cherif. *Introduction to International Criminal Law*. 2nd ed. Martinus Nijhoff, 2012. [۳]
- Bayat, Asef. *Revolution without Revolutionaries: Making Sense of the Arab Spring*. Stanford University Press, 2017. [۴]
- De Greiff, Pablo (ed.). *The Handbook of Reparations*. Oxford University Press, 2006. [۵]
- Hayner, Priscilla B. *Unspeakable Truths: Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions*. 2nd ed. Routledge, 2011. [۶]
- Jahanbegloo, Ramin. *Introduction to Nonviolence*. Palgrave Macmillan, 2014. [۷]
- Khosrokhavar, Farhad. *The New Arab Revolutions That Shook the World*. Paradigm, 2012. [۸]
- Nice, Geoffrey, and Francis Carey. *The Uyghur Genocide: An Examination of China's Breaches of the 1948 Genocide Convention*. Uyghur Tribunal Report, 2021. [۹]
- Robertson, Geoffrey. *Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice*. 4th ed. Penguin, 2012. [۱۰]
- Schabas, William A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. 2nd ed. Oxford University Press, 2016. [۱۱]
- Teitel, Ruti G. *Transitional Justice*. Oxford University Press, 2000. [۱۲]
- Tutu, Desmond. *No Future Without Forgiveness*. Doubleday, 1999. [۱۳]

ح.۲ مقالات و گزارش‌ها

- Akhavan, Payam. "Are International Criminal Tribunals a Disincentive to Peace?: Reconciling Judicial Romanticism with Political Realism." *Human Rights Quarterly* 31.3 (2009): 624–654. [۱۴]
- Amnesty International. "Trampling Humanity: Mass Arrests, Disappearances and Torture Since Iran's November 2019 Protests." September 2020. [۱۵]
- Human Rights Watch. "Deadly Repression: Iran's November 2019 Crackdown." January 2020. [۱۶]
- OHCHR. "Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Islamic Republic of Iran." *Annual Reports, 2011–2024*. [۱۷]
- OHCHR. "Independent International Fact-Finding Mission on the Islamic Republic of Iran: Interim Report." 2023. [۱۸]
- Robertson, Geoffrey. "The Massacre of Political Prisoners in Iran, 1988." *Report of an Inquiry conducted by Geoffrey Robertson QC*. Abdorrahman Boroumand Foundation, 2010. [۱۹]
- Sadat, Leila N. "Crimes Against Humanity in the Modern Age." *American Journal of International Law* 107.2 (2013): 334–377. [۲۰]
- Schabas, William A. "Genocide and the International Court of Justice: Finally, a Duty to Prevent the Crime of Crimes." *Genocide Studies and Prevention* 2.2 (2007): 101–122. [۲۱]

ح.۳ وبسایت‌های مرجع

- Abdorrahman Boroumand Center: <https://www.iranrights.org> [۲۲]
- Iran Human Rights: <https://iranhr.net> [۲۳]
- Center for Human Rights in Iran: <https://iranhumanrights.org> [۲۴]
- International Criminal Court: <https://www.icc-cpi.int> [۲۵]
- International Center for Transitional Justice: <https://www.ictj.org> [۲۶]
- Uyghur Tribunal: <https://uyghurtribunal.com> [۲۷]
- Permanent Peoples' Tribunal: <https://permanentpeopletribunal.org> [۲۸]
- HURIDOCs (Uwazi): <https://huridocs.org> [۲۹]
- OHCHR Iran FFM: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/ffm-iran> [۳۰]

پیوست خ

پرسش‌های متداول

پ۱. آیا این دادگاه واقعی است؟

خیر. دادگاه در سایه یک نهاد مشورتی است. آراء آن الزام قانونی ندارد اما ارزش حقوقی-اخلاقی دارد. مشابه دادگاه اویغورها یا دادگاه راسل.

پ۲. چه تفاوتی با دادگاه ایران ۲۰۱۲ دارد؟

سه تفاوت اصلی:

- ساختار دائمی (نه رویداد یکباره)؛
- صلاحیت موضوعی گسترده (نه فقط یک واقعه)؛
- وکیل تسخیری اجباری.

پ۳. چه کسی حق ارجاع پرونده دارد؟

هر شهروند، سازمان حقوق بشری، یا عضو هیئت عالی می‌تواند پرونده ارجاع دهد (فصل ۵).

پ۴. آیا مقام‌های حکومتی می‌توانند از خود دفاع کنند؟

بله. دفتر وکیل تسخیری موظف است بهترین استدلال ممکن را به نفع هر متهم ارائه دهد — حتی اگر متهم خودش مشارکت نکند.

پ۵. آیا بودجه از دولت خارجی دریافت می‌شود؟

خیر. ممنوعیت مطلق دریافت مستقیم از دولت‌ها. فقط از بنیادهای مستقل و کمک‌های مردمی.

پ۶. اگر نهاد اشتباه کند چه؟

مکانیزم بازنگری ۱۲ ماهه، حق اعتراض عمومی ۲۱ روزه، وقاعده‌ی عذرخواهی نهادی (فصل ۳).

پ۷. اگر جمهوری اسلامی سقوط کند، تکلیف نهاد چیست؟

چهار سناریو: ادغام کامل، تحول به نهاد ناظر، انحلال با بایگانی، یا تداوم مستقل (فصل ۹).

پ۸. آیا عفو مشروط به معنای فرار از عدالت است؟

خیر. عفو مشروط فقط در ازای اعتراف کامل و علنی، همکاری فعال، و جبران خسارت اعطا می‌شود. عاملان نسل‌کشی و شکنجه‌ی سیستماتیک مشمول نمی‌شوند (فصل ۹).

پ۹. چگونه می‌توانم مشارکت کنم؟

به‌عنوان: حقوق‌دان، پژوهشگر، مترجم، متخصص فناوری، شاهد/قربانی، حامی مالی، یا شهروند ناظر (فصل ۱۱).

پ۱۰. آیا اطلاعات من امن خواهد بود؟

پروتکل حفاظت شامل: رمزنگاری سرتاسری، ناشناس‌سازی، حداقل‌سازی داده، و ممیزی امنیتی سالانه (فصل ۵ و پیوست ج).

پیوست د

نقشه‌ی راه اجرایی مفصل

هفته	ماه	اقدام	مسئول	خروجی
۴-۱	۱	تشکیل کمیته‌ی مؤسس (۳-۵ نفر)؛ تدوین پیش‌نویس اساسنامه	بنیان‌گذاران	پیش‌نویس اساسنامه
۸-۵	۲	مشورت با حقوق‌دانان بین‌المللی؛ اصلاح اساسنامه	کمیته‌ی مؤسس	اساسنامه‌ی نهایی
۱۲-۹	۳	ثبت قانونی در هلند (<i>Stichting</i>)؛ افتتاح حساب بانکی	مشاور حقوقی هلندی	ثبت رسمی
۱۶-۱۳	۴	دعوت از نامزدهای شورای ناظران بیرونی؛ شروع جذب بودجه	کمیته‌ی مؤسس	تأیید ۳+ عضو شورای ناظران
۲۰-۱۷	۵	انتخاب اعضای هیئت عالی؛ تأیید شورای ناظران	شورای ناظران	هیئت عالی تشکیل شود
۲۴-۲۱	۶	استخدام مدیر اجرایی و هماهنگ‌کننده‌ی راه‌اندازی وبسایت؛ پژوهش؛	هیئت عالی	دبیرخانه عملیاتی
۲۸-۲۵	۷	کنفرانس مطبوعاتی تأسیس؛ پذیرش اولین پرونده‌ی نوع الف	دبیرخانه + ارتباطات	اعلام عمومی تأسیس
۴۰-۲۹	۱۰-۸	تحقیقات مقدماتی اولین پرونده‌ها؛ پذیرش اولین پرونده‌ی نوع ب	تیم پژوهش	گزارش‌های مقدماتی
۵۲-۴۱	۱۳-۱۱	صدور اولین کیفرخواست سایه؛ صدور اولین رأی مشورتی	هیئت عالی	اولین آراء منتشر شوند

هفته	ماه	اقدام	مسئول	خروجی
۷۸-۵۳	۱۸-۱۴	گسترش پرونده‌ها؛ اولین جلسه؛ استماع عمومی؛ ایجاد شبکه‌ی وکلای داوطلب	تمام واحدها	تثبیت عملیاتی
۱۰۴-۷۹	۲۴-۱۹	انتشار گزارش سالانه‌ی اول؛ حسابرسی مالی اول؛ بازنگری ساختاری اول	شورای ناظران	پایان سال اول

پیوست ذ

فهرست جامع موضوعات قابل طرح، بررسی و داوری

درباره‌ی این فهرست

این پیوست دستور کار موضوعی (*Thematic Docket*) دادگاه در سایه را تعریف می‌کند: فهرستی ساختارمند از تمام موضوعاتی که نهاد صلاحیت بررسی آن‌ها را دارد، همراه با:

- تشریح هر موضوع و ابعاد آن؛
- نوع پرونده (الف تا د)؛
- نمونه‌های تاریخی مشابه؛
- پرسش‌های کلیدی برای داوری؛
- ملاحظات ویژه.

این فهرست باز و قابل بسط است و با تحولات جنبش و شرایط بین‌المللی به‌روزرسانی خواهد شد.

ذ.۱ حوزه‌ی اول: تحریم‌ها

چرا تحریم‌ها مهم‌ترین حوزه‌ی داوری هستند؟

تحریم‌ها ابزار اصلی فشار غیرنظامی بر جمهوری اسلامی هستند اما هم‌زمان پُرهزینه‌ترین ابزار برای مردم عادی. هر تصمیم درباره‌ی تحریم‌ها ذاتاً یک معادله‌ی اخلاقی است: آیا فشار بر حکومت، هزینه‌ی تحمیل‌شده بر مردم را توجیه می‌کند؟ دادگاه در سایه باید این معادله را شفاف و مستند حل کند.

ذ.۱.۱ موضوع ۱.۱: تحریم‌های اقتصادی جامع

عنصر	شرح
تعریف	تحریم‌هایی که کلیت اقتصاد ایران را هدف می‌گیرند: تحریم نفتی، بانکی (SWIFT)، تجاری، و مالی. شامل تحریم‌های یک‌جانبه‌ی آمریکا و تحریم‌های چندجانبه‌ی شورای امنیت.
نوع پرونده	نوع ب (داوری تصمیم سیاسی) + نوع ج (تحلیل گفتمانی)
پرسش‌های کلیدی	i. آیا جنبش باید از تشدید تحریم‌های جامع حمایت کند؟ ii. آیا استثنایای بشردوستانه (humanitarian exemptions) کافی هستند؟ iii. تأثیر واقعی تحریم‌ها بر رفتار حکومت چقدر بوده؟ iv. آیا تحریم‌ها بیشتر به مردم آسیب می‌زنند یا به حکومت؟ v. چه مدلی از تحریم بهینه‌ترین نسبت فشاربر-حکومت به آسیب‌بر-مردم را دارد؟ vi. آیا جایگزین‌های هدفمندتر وجود دارند؟
نمونه‌ی تاریخی	آفریقای جنوبی (۱۹۶۲-۱۹۹۳): ANC فعالانه از تحریم‌های جامع حمایت کرد. نلسون ماندلا صریحاً گفت: «تحریم‌ها دردناک هستند اما آوارتاید دردناک‌تر است.» تحریم‌ها نقش مهمی در فروپاشی آپارتاید داشتند اما هزینه‌ی سنگینی بر سیاه‌پوستان فقیر تحمیل کردند. عراق (۱۹۹۰-۲۰۰۳): تحریم‌های جامع شورای امنیت بر عراق، طبق برآوردها به مرگ صدها هزار کودک منجر شد بدون آن‌که رژیم صدام را سرنگون کند. این نمونه‌ی شکست فاجعه‌بار تحریم جامع بدون هدف‌گذاری دقیق است. درس: تحریم جامع بدون استثنایای بشردوستانه مؤثر و بدون هدف‌گذاری دقیق، ممکن است ضد‌اخلاقی و ناکارآمد باشد.
ملاحظات ویژه	تفکیک بین تحریم‌های هوشمند (smart sanctions) و تحریم‌های کور (blanket sanctions). بررسی تأثیر بر دسترسی به دارو، غذا، و کالاهای اساسی. ارزیابی اثربخشی واقعی (نه فرضی) در تغییر رفتار حکومت. ارائه‌ی توصیه‌ی متمایز: مثلاً «تحریم نفتی ادامه یابد اما مکانیزم بشردوستانه‌ی دارویی تقویت شود.»

ذ.۲.۱ موضوع ۲.۱: تحریم‌های هدفمند (فردی و نهادی)

عنصر	شرح
تعریف	تحریم‌هایی که اشخاص حقیقی (مقام‌ها، فرماندهان، قضات) یا اشخاص حقوقی (سپاه، بسیج، نهادهای اقتصادی وابسته) را هدف می‌گیرند: مسدودسازی دارایی، ممنوعیت سفر، محرومیت از خدمات بانکی. شامل: قانون Magnitsky (آمریکا)، CAATSA، تحریم‌های اتحادیه اروپا، و Global Human Rights Sanctions (بریتانیا).
نوع پرونده	نوع الف (مستندسازی + کیفرخواست سایه) + نوع ب (توصیه‌ی تحریم خاص)

عنصر	شرح
پرسش‌های کلیدی	i. چه اشخاصی باید در فهرست تحریم قرار گیرند؟ ii. آیا شواهد کافی علیه هر شخص وجود دارد؟ iii. تحت کدام قانون تحریم قابل اعمال است؟ iv. آیا تحریم شخص خاص اثربخش خواهد بود؟ v. آیا حقوق افراد بی‌تقصیر (خانواده) رعایت شده؟ vi. اولویت‌بندی: چه کسانی اول باید تحریم شوند؟
نمونه‌ی تاریخی	قانون مگنیتسکی (۲۰۱۶/۲۰۱۲): پس از مرگ سرگنی مگنیتسکی در زندان روسیه، آمریکا قانونی تصویب کرد که تحریم فردی مقام‌های ناقض حقوق بشر را ممکن ساخت. این مدل بعداً توسط کانادا، بریتانیا، و اتحادیه اروپا تکرار شد. مؤثرترین مدل تحریم هدفمند. میانمار (از ۲۰۲۱): پس از کودتای نظامی، فهرست تحریم فردی فرماندهان ارتش میانمار توسط چندین کشور اعمال شد. دادگاه در سایه می‌تواند مشابه همین مدل، فهرست تحریم فردی برای مقام‌های ایرانی تهیه کند.
خروجی مورد انتظار	فهرست تحریم سایه (<i>Shadow Sanctions List</i>): فهرست اولویت‌بندی‌شده‌ی اشخاص حقیقی و حقوقی با مستندات حقوقی آماده‌ی ارائه به دولت‌ها. بسته‌ی حقوقی (<i>Sanctions Case Package</i>) برای هر شخص: شامل شرح جرایم، شواهد، مبنای حقوقی، و درخواست مشخص از دولت هدف.

۳.۱.۱. موضوع ۳.۱: تحریم‌های ورزشی

عنصر	شرح
تعریف	تعلیق یا اخراج تیم‌ها و فدراسیون‌های ورزشی جمهوری اسلامی از رقابت‌های بین‌المللی (<i>FIFA</i>، <i>IOC</i>، <i>FIVB</i>، <i>BWF</i> و ...): یا اقدامات محدودتر مانند: تحریم مقام‌های ورزشی حکومتی بدون تعلیق ورزشکاران.
نوع پرونده	نوع ب (داوری تصمیم سیاسی)

عنصر	شرح
پرسش‌های کلیدی	i. آیا تعلیق کامل (<i>full suspension</i>) توصیه می‌شود یا تحریم هدفمند مقام‌های ورزشی؟ ii. هزینه‌ی ورزشکاران حرفه‌ای بی‌تقصیر چقدر است؟ iii. آیا ورزشکارانی که پرچم جمهوری اسلامی را حمل می‌کنند اما شعار سیاسی نمی‌دهند «خاکستری» هستند یا «همراه»؟ iv. آیا ورزشکارانی که به دلیل فشار حکومت مجبور به رقابت نکردن با حریفان اسرائیلی شده‌اند، قربانی هستند یا مباشر؟ v. مدل جایگزین: آیا می‌توان ورزشکاران ایرانی را تحت پرچم بی‌طرف (<i>Neutral Athletes</i>) مشابه مدل روسیه اجازه‌ی رقابت داد؟ vi. آیا فدراسیون‌های ورزشی ایران مستقل هستند یا بازوی دولت؟ (شواهد: کنترل سپاه بر فدراسیون‌های ورزشی)
نمونه‌ی تاریخی	آفریقای جنوبی (۱۹۶۴-۱۹۹۲): تعلیق کامل از <i>IOC</i> و اکثر فدراسیون‌ها. یکی از مؤثرترین ابزارهای فشار بین‌المللی بود. اما هزینه‌ی سنگینی بر ورزشکاران سیاه‌پوست تحمیل کرد که فرصت رقابت از دست دادند. روسیه (از ۲۰۲۲): پس از حمله به اوکراین، <i>IOC</i> ورزشکاران روس را فقط تحت پرچم بی‌طرف و بدون نماد ملی اجازه‌ی رقابت داد. <i>FIFA</i> تیم ملی روسیه را کاملاً تعلیق کرد. مدل ترکیبی: تفکیک بین رشته‌ها و سطوح تعلیق. یوگوسلاوی (۱۹۹۲): تعلیق از المپیک و جام جهانی. ورزشکاران مجاز به رقابت فردی تحت عنوان «شرکت‌کنندگان مستقل» بودند. درس: سه مدل وجود دارد: (الف) تعلیق کامل؛ (ب) پرچم بی‌طرف؛ (ج) تحریم مقام‌ها بدون تعلیق ورزشکاران. دادگاه در سایه باید هر سه مدل را برای هر رشته جداگانه بررسی و توصیه‌ی متمایز ارائه دهد.
ملاحظات ویژه	برخی ورزشکاران ایرانی (مانند کشتی‌گیران و جودوکاران مجبور به <i>forfeit</i>) خود قربانی حکومت هستند — نباید دوبار مجازات شوند. ورزشکارانی که فعالانه از حکومت حمایت تبلیغاتی کرده‌اند باید جداگانه بررسی شوند. اصل تفکیک نهاد از فرد.

۴.۱.۱. موضوع ۴.۱: تحریم‌های فرهنگی و هنری

عنصر	شرح
تعریف	تحریم نهادهای فرهنگی وابسته به حکومت (سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، رایزنی‌های فرهنگی سفارتخانه‌ها، جشنواره‌ی فجر)؛ تحریم یا محدودسازی شرکت هنرمندان و فیلم‌سازی که نماینده‌ی رسمی حکومت هستند؛ بحث درباره‌ی جایگاه هنرمندان مستقل.
نوع پرونده	نوع ب + نوع ج

عنصر	شرح
	i. آیا تحریم فرهنگی جامع توصیه می‌شود یا هدفمند؟ ii. خط فاصل بین «هنرمند مستقل» و «نماینده‌ی فرهنگی حکومت» کجاست؟ iii. هنرمندانی که در جشنواره‌های حکومتی شرکت می‌کنند اما اعتراضات خیابانی را حمایت نکرده‌اند: وضعیت‌شان چیست؟ iv. آیا تحریم فرهنگی اصولاً مؤثر است؟ v. آیا بایکوت فرهنگی (<i>cultural boycott</i>) با آزادی بیان تعارض دارد؟
نمونه‌ی تاریخی	جنبش BDS (فلسطین): بایکوت فرهنگی اسرائیل مدل بحث‌برانگیزی است. برخی هنرمندان (راجر واترز) از آن حمایت و برخی (رادیوهد) آن را رد کردند. درس: بایکوت فرهنگی همیشه بحث‌برانگیز خواهد بود — دادگاه در سایه باید معیارهای شفاف و قابل دفاع ارائه دهد. آفریقای جنوبی: بایکوت فرهنگی شامل منع اجراهای بین‌المللی هنرمندان در آفریقای جنوبی بود — نه بایکوت هنرمندان آفریقای جنوبی. مدل معکوس که شاید برای ایران هم مناسب‌تر باشد: به جای تحریم هنرمندان ایرانی، تحریم رویدادهای فرهنگی حکومتی.
ملاحظات ویژه	• فرهنگ و هنر ابزار قدرت نرم حکومت هستند — تحریم آن‌ها مشروعیت دارد. • اما هنرمندان مستقل نباید قربانی شوند. • معیار پیشنهادی: آیا شخص نماینده‌ی رسمی نهاد حکومتی است یا به‌عنوان فرد مستقل فعالیت می‌کند؟

۵.۱.۵. موضوع ۵.۱: تحریم‌های علمی و دانشگاهی

عنصر	شرح
تعریف	قطع یا محدودسازی همکاری‌های دانشگاهی با نهادهای آموزشی وابسته به حکومت (دانشگاه‌های نظامی، دانشگاه امام حسین، مراکز پژوهشی وابسته به سپاه)؛ بحث درباره‌ی همکاری با دانشگاه‌های عمومی ایران.
نوع پرونده	نوع ب + نوع ج
	i. آیا تحریم علمی جامع توصیه می‌شود؟ ii. تفکیک بین نهادهای علمی نظامی و غیرنظامی؟ iii. تأثیر بر دانشجویان و پژوهشگران بی‌تقصیر؟ iv. نقش دانشگاه‌های ایرانی در برنامه‌های تسلیحاتی؟ v. آیا تبادل دانشجویی باید ادامه یابد (به‌عنوان ابزار نفوذ فرهنگی مثبت)؟

عنصر	شرح
نمونه‌ی تاریخی	روسیه (از ۲۰۲۲): بسیاری از دانشگاه‌های غربی همکاری با نهادهای روسی را قطع کردند اما بورسیه‌ی دانشجویان فزای روسی را ادامه دادند — مدل «تحریم نهاد، حمایت از فرد».
	ایران (از ۲۰۰۶): تحریم‌های <i>OFAC</i> همکاری علمی برخی دانشگاه‌های آمریکایی با ایران را محدود کرده — اما اثرات جانبی بر دانشجویان ایرانی در آمریکا نیز داشته.

ذ.۱.۶ موضوع ۶.۱: تحریم‌های دیپلماتیک

عنصر	شرح
تعریف	درخواست کاهش سطح روابط دیپلماتیک، اخراج دیپلمات‌ها، بستن سفارتخانه‌ها، یا فراخوان سفر.
نوع پرونده	نوع ب
پرسش‌های کلیدی	i. آیا قطع کامل روابط دیپلماتیک مفید است یا بسته شدن کانال‌های ارتباطی زیان‌بار خواهد بود؟ ii. آیا سفارت‌ها و نمایندگی‌های ایران مراکز جاسوسی و عملیات ترور هستند؟ (شواهد؟) iii. تأثیر بر خدمات کنسولی شهروندان ایرانی؟ iv. مدل بینایی: حفظ روابط حداقلی برای کانال‌های بشردوستانه؟
نمونه‌ی تاریخی	آلبانی (۲۰۱۸): اخراج سفیر و اولین دبیر سفارت ایران به دلیل طراحی عملیات تروریستی. کانادا (۲۰۱۲): قطع روابط دیپلماتیک با ایران و بستن سفارت.

ذ.۲ حوزه‌ی دوم: مستندسازی جرایم حکومتی

ذ.۱.۲ موضوع ۱.۲: کشتارهای جمعی

عنصر	شرح
تعریف	مستندسازی نظام‌مند کشتارهای جمعی توسط نیروهای امنیتی جمهوری اسلامی شامل: کشتار ۶۷، آبان ۹۸، کشتار زاهدان ۱۴۰۱، و سرکوب جنبش ژینا.
نوع پرونده	نوع الف (مستندسازی + کیفرخواست سایه)

عنصر	شرح
	i. تعداد دقیق قربانیان هر واقعه چقدر است؟
	ii. زنجیره‌ی فرماندهی در هر واقعه چه بود؟
	iii. آیا شواهد کافی برای احراز «جرم علیه بشریت» وجود دارد؟
	iv. آیا شواهد کافی برای احراز «نسل‌کشی» وجود دارد؟ (به‌ویژه در مورد اقلیت‌های قومی و مذهبی)
	v. کدام مقام‌ها باید در فهرست کیفرخواست قرار گیرند؟
	خروجی مورد انتظار • کیفرخواست سایه برای هر واقعه
	• فهرست مظنونین با مستندات
	• بسته‌ی ارجاع به ICC و دادگاه‌های ملی

د.۲.۲ موضوع ۲.۲: شکنجه‌ی سیستماتیک

عنصر	شرح
تعریف	مستندسازی شکنجه‌ی سیستماتیک در زندان‌ها و بازداشتگاه‌های جمهوری اسلامی شامل: شکنجه‌ی جسمی، تجاوز، انفرادی طولانی مدت، شکنجه‌ی روانی، و محرومیت از درمان.
نوع پرونده	نوع الف
	i. کدام بازداشتگاه‌ها مراکز اصلی شکنجه هستند؟
	ii. کدام بازجوها و مقام‌ها عاملان مستقیم هستند؟
	iii. آیا شکنجه «سیستماتیک» است یا «موردی»؟ (معیار: آیا الگوی مشترک و سیاست مرکزی وجود دارد؟)
	iv. آیا شواهد برای صلاحیت جهانی کافی است؟

د.۳.۲ موضوع ۳.۲: اعدام‌های خودسرانه

عنصر	شرح
تعریف	مستندسازی اعدام‌هایی که بدون رعایت استانداردهای حداقلی دادرسی عادلانه صورت گرفته‌اند شامل: اعدام‌های سیاسی، اعدام نوجوانان، اعدام‌های مرتبط با اعتراضات، و اعدام‌های مبتنی بر اعترافات اجباری.
نوع پرونده	نوع الف
همکاری‌های موجود	Iran Human Rights (نروژ) و Abdorrahman Boroumand Center بانک اطلاعاتی گسترده‌ای از اعدام‌ها دارند. دادگاه در سایه می‌تواند با این نهادها همکاری کند.

د.۳ حوزه سوم: موضوعات سیاسی-اخلاقی

د.۳.۱ موضوع ۱.۳: مداخله‌ی بشردوستانه

عنصر	شرح
تعریف	بررسی شرایط و حدود مداخله‌ی نظامی خارجی برای حمایت از مردم ایران بر اساس اصل «مسئولیت حمایت» (R2P).
نوع پرونده	نوع ب + نوع ج
پرسش‌های کلیدی i. آیا شرایط فعلی ایران معیارهای R2P را برآورده می‌کند؟ ii. اگر بله، چه نوع مداخله‌ای مجاز و مناسب است؟ (منطقه‌ی پرواز ممنوع؟ حمایت تسلیحاتی از مقاومت؟ مداخله‌ی زمینی؟) iii. هزینه‌های احتمالی مداخله بر مردم عادی چیست؟ iv. آیا جایگزین‌های غیرنظامی همه آزمایش شده‌اند؟ v. موضع رسمی جنبش درباری مداخله چه باید باشد؟ ملاحظات ویژه این حساس‌ترین موضوع سیاسی است. هر رأی باید با بیشترین احتیاط صادر شود. نظرات اقلیت حتماً ثبت شوند. جمهوری اسلامی از هر اظهارنظر درباری مداخله بهره‌برداری تبلیغاتی خواهد کرد.	

د.۳.۲ موضوع ۲.۳: برخورد با وابستگان حکومتی در خارج

عنصر	شرح
تعریف	بررسی سیاست مناسب در قبال فرزندان، همسران، و بستگان مقام‌های حکومتی که در کشورهای غربی زندگی می‌کنند.
نوع پرونده	نوع ب
پرسش‌های کلیدی i. آیا درخواست اخراج فرزندان مقام‌ها مشروع است؟ ii. تفکیک بین «فرزند بالغ همراه» و «فرزند بی‌تقصیر»؟ iii. آیا مصادره‌ی اموال خانواده‌ها مجاز است؟ iv. معیار تفکیک: سن؟ میزان همراهی فعال؟ منبع ثروت؟ v. آیا «شرمسازسازی عمومی» (public shaming) ابزار مشروعی است؟	

عنصر	شرح
ملاحظات ویژه	• اصل مسئولیت فردی: هیچ کس به خاطر جرم پدر یا مادرش مجازات نمی شود. • اما: اگر فرزند از ثروت نامشروع پدر/مادر بهره مند است، ردیابی و مصادره‌ی آن ثروت مجاز است. • معیار پیشنهادی: آیا شخص فعالانه از نظام حمایت کرده یا صرفاً فرزند مقام است؟

د.۳.۳ موضوع ۳.۳: خشونت در جنبش

عنصر	شرح
تعریف	بررسی حدود مشروع «دفاع مشروع» و «مقاومت فعال» در برابر سرکوب حکومتی.
نوع پرونده	نوع ب + نوع ج
پرسش های کلیدی	i. آیا حمله به نیروهای سرکوب گر در لحظه‌ی سرکوب «دفاع مشروع» است؟ ii. آیا خرابکاری در تأسیسات حکومتی مجاز است؟ iii. خط قرمزها کجاست؟ (حمله به غیرنظامیان؟ حمله به خانواده‌ی نیروهای امنیتی؟) iv. آیا جنبش باید رسماً از «مقاومت مسلحانه» حمایت کند؟ v. تفکیک بین «خشونت دفاعی» و «تروریسم»؟
ملاحظات ویژه	• دادگاه در سایه نهاد «مهار خشونت» است، نه ترویج آن. • هر رأی باید بر اساس حقوق بین الملل بشردوستانه و اصول جنگ عادلانه (<i>jus ad bellum</i> و <i>jus in bello</i>) باشد. • نظرات اقلیت حتماً ثبت شوند.

د.۴ جمع بندی

خلاصه‌ی پیوست ک
۱. این فهرست ۱۲ موضوع اصلی در سه حوزه را پوشش می دهد: تحریم ها، مستندسازی جرایم، و موضوعات سیاسی-اخلاقی. ۲. فهرست باز و قابل بسط است. ۳. هر موضوع شامل: تعریف، نوع پرونده، پرسش های کلیدی، نمونه های تاریخی، و ملاحظات ویژه است. ۴. هدف: ایجاد چارچوب ساختارمند برای داوری مسائل پیچیده ی جنبش.

د.۵ حوزه سوم: مداخله‌ی بشردوستانه و R2P

حساس‌ترین موضوع

درخواست مداخله‌ی نظامی خارجی بحث‌برانگیزترین موضوع در اپوزیسیون ایران است و بالاترین پتانسیل شکاف‌افکنی و بهره‌برداری تبلیغاتی حکومت را دارد. دادگاه در سایه باید این موضوع را با بیشترین دقت و کمترین شتاب بررسی کند.

د.۱.۵ موضوع ۱.۳: ارزیابی شرایط R2P

عناصر	شرح
تعریف	ارزیابی اینکه آیا شرایط ایران معیارهای «مسئولیت حمایت» (<i>Responsibility to Protect</i>) مصوب اجلاس جهانی ۲۰۰۵ سازمان ملل را برآورده می‌کند یا خیر. R2P شامل سه ستون است: (۱) مسئولیت دولت برای حمایت از شهروندان؛ (۲) مسئولیت جامعه‌ی بین‌المللی برای کمک؛ (۳) مسئولیت جامعه‌ی بین‌المللی برای مداخله در صورت ناکامی دولت.
نوع پرونده	نوع ج (تحلیل گفتمانی) — سنگین‌ترین سطح

چارچوب ارزیابی

شش معیار مداخله‌ی نظامی مشروع — بر اساس گزارش ICISS ۲۰۰۱

۱. علت موجه (*Just Cause*): آیا نسل‌کشی، پاکسازی قومی، جرایم جنگی، یا جرایم علیه بشریت در مقیاس بزرگ در حال وقوع یا قریب‌الوقوع است؟
۲. نیت درست (*Right Intention*): آیا هدف اصلی مداخله، توقف رنج انسانی است یا منافع ژئوپلیتیک مداخله‌کنندگان؟
۳. آخرین راه‌حل (*Last Resort*): آیا تمام ابزارهای غیرنظامی (تحریم، دیپلماسی، ارجاع به ICC، ...) امتحان شده یا به‌وضوح ناکارآمد شناخته شده‌اند؟
۴. ابزار متناسب (*Proportional Means*): آیا مقیاس و مدت مداخله حداقل لازم است و آسیب جانبی قابل قبول؟
۵. چشم‌انداز معقول (*Reasonable Prospects*): آیا مداخله احتمال معقولی برای موفقیت دارد و وضعیت را بدتر نخواهد کرد؟
۶. مرجع صالح (*Right Authority*): آیا مجوز شورای امنیت یا یک ائتلاف مشروع بین‌المللی وجود دارد؟

عنصر	شرح
پرسش‌های کلیدی	i. آیا سطح سرکوب در ایران به آستانه‌ی <i>R2P</i> رسیده؟ (مقایسه با لیبی ۲۰۱۱، سوریه ۲۰۱۱، رواندا ۱۹۹۴) ii. آیا جنبش باید فعالانه از مداخله حمایت کند یا صرفاً آن را «ممانعت نکند»؟ iii. خطر تبدیل شدن ایران به سوریه‌ی دوم چقدر است؟ iv. اگر مداخله‌ی تمام‌عیار نظامی مطلوب نیست، چه طیفی از اقدامات «زیر آستانه‌ی جنگ» (<i>below-the-threshold measures</i>) پیشنهاد می‌شود؟ v. نقش منطقه‌ای (<i>regional arrangements</i>) طبق فصل هشتم منشور ملل متحد چیست؟
خروجی پیشنهادی	• «ارزیابی وضعیت» (<i>Situation Assessment</i>) مستند و مفصل (۵۰+ صفحه) • نقشه‌ی حرارتی (<i>heat-map</i>) سطح سرکوب در استان‌ها و حوزه‌ها • مقایسه‌ی تطبیقی با ۵ مورد تاریخی • توصیه‌نامه‌ی محرمانه با سطح‌بندی سناریوها
نمونه‌ی تاریخی الهام‌بخش	• لیبی ۲۰۱۱: قطعنامه‌ی ۱۹۷۳ شورای امنیت — تنها مورد اجرای کامل <i>R2P</i> نظامی • کوزوو ۱۹۹۹: مداخله‌ی ناتو بدون مجوز شورای امنیت — «غیرقانونی اما مشروع» (<i>illegal but legitimate</i>) • رواندا ۱۹۹۴: عدم مداخله و نسل‌کشی ۸۰۰،۰۰۰ نفر — نمونه‌ی «شکست اخلاقی» جامعه‌ی بین‌المللی

د. ۲.۵: موضوع ۲.۳: درخواست ایجاد مناطق پرواز ممنوع و کریدور بشردوستانه

عنصر	شرح
تعریف	بررسی امکان‌سنجی و تدوین درخواست رسمی برای ایجاد: • مناطق پرواز ممنوع (<i>No-Fly Zone</i>) بر فراز مناطق با بالاترین شدت سرکوب (الگوی عراق شمالی ۱۹۹۱ و لیبی ۲۰۱۱) • کریدورهای بشردوستانه (<i>Humanitarian Corridors</i>) برای دسترسی سازمان‌های امدادی • مناطق امن (<i>Safe Zones / Safe Havens</i>) برای حفاظت از غیرنظامیان
نوع پرونده	نوع ج (تحلیل گفتمانی) — سنگین
سابقه‌ی تاریخی	• عراق شمالی ۱۹۹۱ (<i>Operation Provide Comfort</i>): حفاظت از کردها پس از قیام ناموفق • بوسنی ۱۹۹۳-۱۹۹۵: مناطق امن سازمان ملل (شکست سربریتسا — درس عبرت) • سوریه ۲۰۱۲-۲۰۲۰: بحث‌های ناتمام درباره‌ی منطقه‌ی پرواز ممنوع

عنصر	شرح
ملاحظات کلیدی	هشدار عملیاتی تجربه‌ی سرپرست‌ها (ژوئیه ۱۹۹۵) نشان داد که اعلام «منطقه‌ی امن» بدون ضمانت اجرایی و نیروی بازدارنده‌ی کافی، می‌تواند فاجعه‌ای بدتر بیافریند: تمرکز غیرنظامیان در مناطقی که عملاً محافظت نمی‌شوند.

د.۳.۵ موضوع ۳.۳: درخواست ارجاع وضعیت ایران به دیوان کیفری بین‌المللی

عنصر	شرح
تعریف	تدوین درخواست مستدل برای ارجاع وضعیت ایران (<i>Referral of the Situation in Iran</i>) به دیوان کیفری بین‌المللی (ICC) از طریق شورای امنیت (ماده‌ی ۱۳ (ب) اساسنامه‌ی رم) — با توجه به اینکه ایران عضو اساسنامه‌ی رم نیست.
نوع پرونده	نوع ب (اعلام‌دادخواهی بین‌المللی) — سنگین
ساختار درخواست	۱. شناسایی جرایم در صلاحیت ICC: • جرایم علیه بشریت (ماده‌ی ۷) • احتمال نسل‌کشی فرهنگی (ماده‌ی ۶) • شکنجه‌ی سیستماتیک • تعقیب و آزار به دلایل سیاسی، جنسیتی، قومی و مذهبی ۲. ناکامی یا عدم تمایل نظام قضایی داخلی (<i>unwillingness or inability</i>) طبق ماده‌ی ۱۷ ۳. مستندسازی الگوی سیستماتیک (<i>chapeau elements</i>) ۴. شناسایی مسئولیت فرماندهی (<i>command responsibility</i>)
نمونه‌ی تاریخی	• سودان / دارفور ۲۰۰۵: ارجاع شورای امنیت (قطعنامه‌ی ۱۵۹۳) — صدور حکم بازداشت عمر البشیر • لیبی ۲۰۱۱: ارجاع شورای امنیت (قطعنامه‌ی ۱۹۷۰) — صدور حکم بازداشت معمر قذافی • میانمار ۲۰۱۸: ارجاع توسط بنگلادش (عضو اساسنامه‌ی رم) به دلیل عبور قربانیان از مرز — الگوی جایگزین برای دولت‌های غیرعضو
خروجی	• متن رسمی درخواست ارجاع (۲۰ + صفحه) • ضمیمه‌ی مستندات حمایتی • فهرست امضاکنندگان (حقوقدانان، سازمان‌ها) • نقشه‌ی لابی‌گری در شورای امنیت

د.۴.۵ موضوع ۴.۳: درخواست تأسیس دادگاه ویژه یا تشکیل ساختار هیبریدی

عنصر	شرح
تعریف	بررسی و تدوین طرح پیشنهادی برای تأسیس یکی از اشکال زیر: آ. دادگاه ویژه‌ی بین‌المللی (Special International Tribunal) — به‌صورت <i>ad hoc</i> مانند ICTY یا ICTR ب. دادگاه هیبریدی / مختلط (Hybrid Tribunal) — ترکیب عناصر بین‌المللی و داخلی (الگوی سیرالنون، کامبوج، لبنان) ج. دادگاه ایرانی در تبعید (Court in Exile) — با قضات ایرانی و نظارت بین‌المللی
نوع پرونده	نوع ج (تحلیل گفتمانی) — سنگین‌ترین سطح
مقایسه‌ی الگوها	

نمونه‌های تاریخی مفصل^۱. ICTY (یوگوسلاوی، ۱۹۹۳-۲۰۱۷):

- تأسیس با قطعنامه‌ی ۸۲۷ شورای امنیت
- ۱۶۱ متهم، ۹۰ محکومیت
- محاکمه‌ی میلوشویچ (فوت حین محاکمه)
- محاکمه‌ی کارادژیچ و ملادیچ
- هزینه‌ی کل: ۴.۲ میلیارد دلار
- درس: طولانی‌بودن دادرسی‌ها
- ۲. ICTR (رواندا، ۱۹۹۴-۲۰۱۵):

- تأسیس با قطعنامه‌ی ۹۵۵ شورای امنیت
- ۹۳ متهم، ۶۲ محکومیت
- اولین محکومیت برای نسل‌کشی در تاریخ حقوق بین‌الملل (پرونده‌ی آکایسو)
- اولین شناسایی تجاوز جنسی به‌عنوان ابزار نسل‌کشی
- درس: اهمیت مشارکت جامعه‌ی محلی
- ۳. SCSL (سیرالنون، ۲۰۰۲-۲۰۱۳):

- تأسیس با توافق سازمان ملل و دولت سیرالنون
- محاکمه‌ی چارلز تیلور (رئیس‌جمهور لیبریا)
- هزینه‌ی بسیار کمتر از ICTY/ICTR
- درس: الگوی هیبریدی مقرون‌به‌صرفه‌تر
- ۴. STL (لبنان، ۲۰۰۷-۲۰۲۳):

- تأسیس برای رسیدگی به ترور رفیق حریری
- محاکمه‌ی غیابی اعضای حزب‌الله
- درس: امکان محاکمه‌ی غیابی و محدودیت‌های آن

د.۶ حوزه‌ی چهارم: تحریم‌ها — طبقه‌بندی، ارزیابی و پیشنهاد

اهمیت موضوع

تحریم‌ها مهم‌ترین ابزار فشار بین‌المللی غیرنظامی هستند. دادگاه در سایه می‌تواند نقش مهمی در ارزیابی اثربخشی، پیشنهاد تحریم‌های هدفمند و مستندسازی آسیب‌های جانبی ایفا کند.

د.۱.۶ موضوع ۱.۴: تحریم‌های هدفمند فردی (*Targeted / Smart Sanctions*)

عناصر	شرح
تعریف	شناسایی، مستندسازی و درخواست تحریم علیه افراد مشخص مسئول نقض حقوق بشر. شامل: • مسدود کردن دارایی‌ها (<i>Asset Freeze</i>) • ممنوعیت سفر (<i>Travel Ban</i>) • ممنوعیت صدور ویزا • محرومیت از خدمات بانکی بین‌المللی
نوع پرونده	نوع ب (اعلام‌دادخواهی بین‌المللی)
فعالیت دادگاه	چارچوب‌های قانونی موجود ۱. قانون مگنیتسکی جهانی (<i>Global Magnitsky Act</i>) — ایالات متحده ۲. نظام تحریمی حقوق بشر اتحادیه‌ی اروپا (<i>EU Global Human Rights Sanctions Regime</i>) — ۲۰۲۰ ۳. قانون مگنیتسکی کانادا (<i>Justice for Victims of Corrupt Foreign Officials Act</i>) — ۲۰۱۷ ۴. قانون تحریم‌های مگنیتسکی بریتانیا (<i>UK Sanctions and Anti-Money Laundering Act</i>) — ۲۰۱۸ ۵. قانون تحریمی استرالیا (<i>Autonomous Sanctions Act</i>) — ۲۰۱۱ i. تهیه‌ی «پرونده‌ی تحریمی» (<i>Sanctions Dossier</i>) برای هر فرد: • هویت کامل و مشخصات • سمت و جایگاه در ساختار قدرت • مستندات نقض حقوق بشر • دارایی‌های شناسایی شده در خارج • ارتباطات مالی بین‌المللی ii. ارسال رسمی به واحدهای <i>OFAC</i> (آمریکا)، <i>CFSP</i> (اروپا) و معادل‌ها iii. پیگیری و ارزیابی دوره‌ای اثربخشی

عنصر	شرح
دسته‌بندی اهداف تحریمی	طبقه‌بندی سه‌لایه‌ای اهداف تحریمی • لایه‌ی ۱ — رهبری: رهبر، اعضای مجمع تشخیص، شورای نگهبان، فرماندهان ارشد سپاه و بسیج • لایه‌ی ۲ — مجریان مستقیم: فرماندهان عملیاتی سرکوب، رؤسای زندان‌ها، بازجویان، قضات شعب امنیتی • لایه‌ی ۳ — تسهیل‌کنندگان: مدیران رسانه‌های حکومتی، مسئولان سانسور، دانشمندان هسته‌ای درگیر در برنامه‌ی نظامی

د. ۲.۶ موضوع ۲.۴: تحریم‌های بخشی (Sectoral Sanctions)

عنصر	شرح
تعریف	بررسی و ارزیابی تحریم‌هایی که بخش‌های اقتصادی را هدف می‌گیرند. هدف: شناسایی تحریم‌های مؤثر بر حکومت و کم‌آسیب به مردم.
بخش‌های هدف	۱. نفت و گاز: — ستون فقرات مالی حکومت ۲. پتروشیمی و فلزات: — منبع دوم درآمد ارزی ۳. بانکداری و مالی: — قطع از SWIFT، محدودیت تراکنش‌های بین‌المللی ۴. فناوری و ارتباطات: • تحریم تجهیزات نظارت و سانسور (surveillance technology) • ممنوعیت فروش DPI و ابزار فیلترینگ ۵. تسلیحاتی و نظامی: — تحریم تسلیحاتی جامع ۶. هسته‌ای: — محدودیت‌های فناوری دو منظوره ۷. حمل‌ونقل: — تحریم کشتیرانی و هواپیمایی

تحلیل آسیب جانبی

وظیفه‌ی اخلاقی دادگاه
دادگاه در سایه موظف است برای هر پیشنهاد تحریم بخشی، «ارزیابی تأثیر بر جمعیت غیرنظامی» (Civilian Impact Assessment) تهیه کند. تجربه‌ی تحریم‌های عراق (۱۹۹۰-۲۰۰۳) نشان داد که تحریم‌های فراگیر می‌توانند به فاجعه‌ی انسانی منجر شوند.

- تحلیل آثار بر قیمت دارو و غذا
- تحلیل آثار بر اشتغال و معیشت
- پیشنهاد معافیت‌های بشردوستانه (Humanitarian Exemptions)
- مکانیسم پایش مستمر (Monitoring Mechanism)

د.۳.۶ موضوع ۳.۴: تحریم‌های ثانویه و فراسرزمینی (Secondary/Extraterritorial Sanctions)

عنصر	شرح
تعریف	ارزیابی تحریم‌هایی که اشخاص ثالث (شرکت‌ها و کشورهای غیرآمریکایی) را نیز هدف قرار می‌دهند اگر با ایران تجارت کنند.
پرسش‌های کلیدی	i. آیا تحریم‌های ثانویه مؤثرتر از اولیه‌اند؟ ii. مشروعیت حقوق بین‌المللی آنها چیست؟ iii. آیا از آنها حمایت شود یا فقط پذیرفته شوند؟ iv. اثر بر متحدان بالقوه (چین، هند، ترکیه) چیست؟
نمونه	تحریم‌های ثانویه آمریکا علیه خریداران نفت ایران (۲۰۱۸-اکنون) CAATSA (تحریم روسیه، ایران، کره‌ی شمالی) قانون «تحریم‌های ایران» (ISA)

د.۴.۶ موضوع ۴.۴: ارزیابی شدت و تناسب تحریم‌ها

عنصر	شرح
تعریف	توسعه‌ی یک مقیاس سنجش شدت تحریم (Sanctions Severity Index) برای ارزیابی و مقایسه‌ی سطح فشار وارده.

معیارهای سنجش

ماتریس ارزیابی تحریم
هر تحریم از ۵ بُعد ارزیابی می‌شود (هر کدام ۱ تا ۵):   ۱. اثرگذاری بر حکومت (۱=ناچیز، ۵=فلج‌کننده) ۲. آسیب به مردم عادی (۱=ناچیز، ۵=فاجعه‌بار) ۳. امکان دور زدن (۱=غیرممکن، ۵=بسیار آسان) ۴. مشروعیت بین‌المللی (۱=جنبجالی، ۵=اجماع کامل) ۵. بازگشت‌پذیری (۱=برگشت‌ناپذیر، ۵=سریعاً قابل رفع) نسبت مطلوب: حداکثر امتیاز بُعد ۱ + حداقل امتیاز بُعد ۲

- نتیجه‌ی ارزیابی
- تحریم‌های با اولویت بالا: شاخص بالای ۵.۳ (مؤثر بر حکومت، کم‌آسیب بر مردم)
- تحریم‌های مشکل‌دار: مؤثر ولی آسیب‌زای جانبی بالا — نیاز به اصلاح
- تحریم‌های ناکارآمد: بدون اثر بر حکومت، فقط مردم را آزار می‌دهند — درخواست رفع

د. ۷ حوزه پنجم: عوامل، نفوذی‌ها و دست‌نشانندگان رژیم

حساسیت بسیار بالا

این حوزه بیشترین خطر سوءاستفاده را دارد. اتهام «نفوذی» و «عامل رژیم» به‌سادگی می‌تواند ابزار حذف مخالفان درون‌گروهي شود. بنابراین بالاترین استانداردهای ادله و محکم‌ترین ضمانت‌های دادرسی منصفانه در این حوزه ضروری است.

د. ۱.۷ موضوع ۱.۵: تعریف و طبقه‌بندی

عصر	شرح
دسته‌بندی	طبقه‌بندی چهارگانه ۱. عامل اطلاعاتی مستقیم (<i>Agent</i>): فردی که مستقیماً از نهادهای اطلاعاتی/امنیتی جمهوری اسلامی (وزارت اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه) مأموریت دریافت کرده و گزارش می‌دهد. بالاترین سطح خطر. ۲. نفوذی سازمان‌یافته (<i>Infiltrator</i>): فردی که به‌صورت سیستماتیک در سازمان‌های اپوزیسیون یا رسانه‌ها نفوذ کرده تا اطلاعات جمع‌آوری یا اختلال ایجاد کند. ممکن است خود داوطلب یا اجیر شده باشد. ۳. دست‌نشاندهی سیاسی (<i>Proxy</i>): فردی که بدون ارتباط اطلاعاتی مستقیم، مواضع و سیاست‌هایی منطبق بر منافع جمهوری اسلامی ترویج می‌کند — ممکن است از روی اعتقاد یا منفعت مالی باشد. خاکستری‌ترین حوزه. ۴. همسو (<i>Fellow Traveler</i>): فردی که بدون ارتباط مستقیم یا مأموریت، گاه مواضعی موافق حکومت اتخاذ می‌کند — ممکن است صادقانه باشد. باید از اتهام‌زنی مصون بماند.
خط قرمز	اصل بنیادین دادگاه در سایه تنها حق بررسی دسته‌های ۱ و ۲ را دارد. دسته‌ی ۳ فقط در صورت وجود مستندات مالی یا ارتباطی بررسی می‌شود. دسته‌ی ۴ هرگز موضوع بررسی قرار نمی‌گیرد. اختلاف نظر سیاسی جرم نیست.

د. ۲.۷ موضوع ۲.۵: معیارهای ادله و دادرسی

عنصر	شرح
سطح ادله	• حداقل: «فرا تر از شک معقول» (<i>beyond reasonable doubt</i>) — بالاترین استاندارد • هیچ پرونده‌ای بر مبنای «شایعه»، «حدس»، «اعتراف اجباری» یا «گزارش ناشناس واحد» قابل پذیرش نیست • اصل برائت: هر فرد بی‌گناه فرض می‌شود تا خلاف آن اثبات شود
انواع ادله‌ی قابل قبول	۱. اسناد مالی (حواله‌ها، حساب‌های بانکی، قراردادها) ۲. مکاتبات مکتوب یا الکترونیکی (ایمیل، پیام‌رسان) ۳. شهادت حداقل دو شاهد مستقل و معتبر ۴. اسناد رسمی حکومتی (در صورت دسترسی) ۵. گزارش‌های تحقیقاتی معتبر (رسانه‌ها، سازمان‌های حقوق بشری) ۶. ادله‌ی دیجیتال با قابلیت تأیید فنی (<i>digital forensics</i>)
ضمانت‌های دادرسی	i. حق اطلاع از اتهام به‌صورت کامل و مکتوب ii. حق داشتن وکیل مدافع (حتی تعیین‌شده از سوی دادگاه) iii. حق دسترسی به کلیه‌ی ادله‌ی مورد استفاده iv. حق پاسخ‌گویی و دفاع کامل v. حق تجدیدنظر vi. حق جبران خسارت در صورت تیرنه vii. محرمانگی: تا زمان صدور رأی، هویت متهم علنی نمی‌شود

ذ. ۳.۷. موضوع ۳.۵: سازوکارهای مواجهه و نتایج

عنصر	شرح
در صورت اثبات	۱. اطلاع‌رسانی محرمانه به سازمان‌ها و نهادهای مرتبط ۲. اعلام عمومی (فقط دسته‌ی ۱ با ادله‌ی محکم) ۳. ارجاع به مقامات کشور محل اقامت (در صورت نقض قوانین آن کشور: جاسوسی، تحریم‌شکنی و ...) ۴. درخواست اخراج دیپلماتیک (<i>persona non grata</i>) ۵. ارائه‌ی مستندات به سازمان‌های بین‌المللی ۶. ثبت در بانک اطلاعاتی برای دوره‌ی گذار

عنصر	شرح
• نمونه‌های تاریخی	ترور میکونوس (۱۹۹۲): دادگاه آلمان حکم به دست‌داشتن رهبران ایران داد — اخراج دیپلمات‌ها
• بمب‌گذاری آمیا (آرژانتین ۱۹۹۴): صدور حکم بازداشت بین‌المللی (<i>Red Notice</i>) برای مقامات ایرانی	
• ترور فخری‌زاده (بحث‌های حقوقی): مرز بین عملیات اطلاعاتی و حاکمیت دولت‌ها	
• شبکه‌ی اطلاعاتی شتازی (<i>Stasi</i>) آلمان شرقی: پس از اتحاد آلمان، میلیون‌ها پرونده بازگشایی و هزاران نفوذی شناسایی شدند — الگوی «گاوک‌په‌ورده» (<i>Gauck-Behörde</i>)	

۸.۸. حوزه‌ی ششم: وابستگان و فرزندان سران نظام

حساسیت حقوقی و اخلاقی

هرگونه درخواست مرتبط با اعضای خانواده‌ی مقامات باید با اصل عدم مجازات جمعی (*principle of non-collective punishment*) و حقوق فردی سازگار باشد. دادگاه نمی‌تواند صرفاً به دلیل قرابت خانوادگی کسی را مجرم بشناسد — اما می‌تواند شبکه‌ی منافع و جریان ثروت را مستند و افشا کند.

۱.۸.۸. موضوع ۱.۶: تعریف «سران» و «وابستگان»

تعریف سران

تعریف پیشنهادی «سران نظام»

فرد یا افرادی که در دوره‌ی مورد بررسی (۱۳۵۷ تا زمان گذار) یکی از سمت‌های زیر را داشته‌اند یا دارند:

۱. رهبری (ولایت فقیه)
۲. ریاست جمهوری
۳. ریاست قوه‌ی قضائیه
۴. ریاست مجلس شورای اسلامی
۵. عضویت شورای نگهبان
۶. عضویت مجمع تشخیص مصلحت نظام
۷. فرماندهی کل سپاه پاسداران و معاونان ارشد
۸. وزارت اطلاعات (وزیر و معاونان)
۹. فرماندهی نیروی انتظامی (فراجا)
۱۰. ریاست صداوسیما
۱۱. دبیری شورای عالی امنیت ملی
۱۲. دادستانی کل کشور و روسای دیوان عالی
۱۳. فرماندهان سرکوب مستقیم (فرمانده بسیج، فرمانده یگان ویژه و ...)

- تعریف وابستگان ۱. خویشاوندان درجه یک: همسر، فرزندان، والدین
۲. خویشاوندان درجه دو: خواهر و برادر، داماد و عروس
۳. وابستگان مالی (*financial associates*): افرادی که بدون قرابت خونی، از طریق شرکت‌ها، بنیادها یا بنگاه‌های اقتصادی با سران مرتبط‌اند
۴. وابستگان ایدئولوژیک:

هشدار

این دسته باید با نهایت احتیاط تعریف شود. صرف داشتن اعتقادات مذهبی یا سیاسی مشابه حکومت دلیل بررسی نیست. تنها در صورتی که فرد فعالانه در ترویج سرکوب یا تطهیر نقض حقوق بشر مشارکت داشته باشد.

د. ۲.۸ موضوع ۲.۶: اقدامات پیشنهادی

اقدام	شرح و مبنای حقوقی
۱. مستندسازی ثروت	شناسایی و مستندسازی دارایی‌های خارجی سران و وابستگان: املاک (کانادا، امارات، ترکیه، اروپا و ...) حساب‌های بانکی شرکت‌های پوششی (shell companies) سرمایه‌گذاری‌ها مبنا: قوانین مبارزه با پول‌شویی (AML) و تأمین مالی تروریسم (CFT)
۲. درخواست لغو اقامت و ویزا	تهیه پرونده‌ی حقوقی برای درخواست لغو اقامت افرادی که از ثروت نامشروع برای اخذ اقامت استفاده کرده‌اند استناد به قوانین «ویزای طلایی» (Golden Visa) و مبارزه با فساد نکته: این اقدام باید فردی و مستند باشد، نه جمعی و خودسرانه
۳. درخواست مسدودسازی دارایی	ارائه مستندات به واحدهای FIU (Financial Intelligence Unit) کشورهای مقصد درخواست مسدودسازی موقت (freezing order) تا روشن شدن منبع ثروت
۴. درخواست اخراج دیپلماتیک	فقط برای کسانی که دارای سمت دیپلماتیک یا شبه‌دیپلماتیک هستند مبنا: سوءاستفاده از مصونیت دیپلماتیک نمونه: اخراج دیپلمات‌های ایرانی پس از حکم می‌کونوس (۱۹۹۷)
۵. درخواست اخراج فرزندان و بستگان	محدودیت حقوقی مهم در نظام‌های حقوقی غربی، «اخراج» صرفاً بر مبنای قرابت خانوادگی امکان‌پذیر نیست مگر: فرد خود مرتکب تخلف شده باشد (اقامت با مدارک جعلی، فرار مالیاتی، پول‌شویی) فرد تهدید امنیتی باشد معجز اقامت بر مبنای اطلاعات نادرست صادر شده باشد بنابراین: مسیر حقوقی «اثبات تخلف فردی» مؤثرتر و مشروع‌تر از «اخراج جمعی» است.
۶. افشای عمومی	انتشار «گزارش ثروت سران» (Wealth of Rulers Report) به صورت سالانه مستندسازی تناقض بین شعارهای ساده‌زیستی و سبک زندگی مجلل فرزندان و بستگان اطلاع‌رسانی به رسانه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی ضد فساد (Transparency International)

۹. حوزه‌ی هفتم: همکاری با ساختارهای حقوق بشری بین‌المللی

۹.۱. موضوع ۱.۷: همکاری با نماینده‌ی ویژه‌ی سازمان ملل

عنصر	شرح
تعریف	ایجاد کانال ارتباطی رسمی و نظام‌مند با گزارشگر ویژه سازمان ملل در امور حقوق بشر ایران (<i>Spe- cial Rapporteur on the situation of human rights in Iran</i>) و سایر رویه‌های ویژه (<i>Special Procedures</i>).
اشکال همکاری	۱. ارائه‌ی اطلاعات و مستندات: ارسال منظم پرونده‌ها، گزارش‌ها و شهادت‌نامه‌ها به دفتر گزارشگر ویژه ۲. ارائه‌ی شکایت فردی (<i>Individual Complaint</i>): کمک به قربانیان برای ثبت شکایت در نظام‌های معاهده‌ای سازمان ملل ۳. مشارکت در بررسی دوره‌ای جهانی (<i>Universal Periodic Review — UPR</i>): تهیه و ارائه‌ی «گزارش سایه» (<i>Shadow Report</i>) برای جلسات <i>UPR</i> ایران ۴. همکاری با هیئت حقیقت‌یاب: در صورت تشکیل هیئت حقیقت‌یاب بین‌المللی (<i>Fact- Finding Mission</i>) مشابه هیئت‌های میانمار و سوریه ۵. ارائه‌ی بریفینگ (<i>briefing</i>) به شورای حقوق بشر و کمیته‌ی سوم مجمع عمومی
گزارشگران ویژه‌ی مرتبط	• گزارشگر ویژه‌ی وضعیت حقوق بشر ایران (فعلی: جاوید رحمان / جانشین) • گزارشگر ویژه‌ی شکنجه • گزارشگر ویژه‌ی اعدام‌های فراقانونی • گزارشگر ویژه‌ی آزادی بیان • گزارشگر ویژه‌ی حقوق زنان • گزارشگر ویژه‌ی مدافعان حقوق بشر • گروه کاری بازداشت خودسرانه (<i>Working Group on Arbitrary Detention</i>)

د. ۲.۹ موضوع ۲.۷: همکاری با سازوکار مستندسازی مستقل ایران (*IIMM*)

عنصر	شرح
تعریف	در نوامبر ۲۰۲۲، شورای حقوق بشر سازمان ملل هیئت حقیقت‌یاب مستقل بین‌المللی (<i>Indepen- dent International Fact-Finding Mission on Iran</i>) را تأسیس کرد. در مارس ۲۰۲۳، مجمع عمومی خواستار تأسیس سازوکار مستقل مستندسازی ایران شد (الگوی <i>IIMM</i> سوریه).
اشکال همکاری	۱. ارائه‌ی مستندات تأییدشده ۲. معرفی شهود و قربانیان (با رضایت آنها) ۳. همکاری فنی در مستندسازی دیجیتال ۴. مشارکت در حفظ زنجیره‌ی ادله (<i>chain of custody</i>) ۵. تبادل اطلاعات با رعایت محرمانگی

عنصر	شرح
نمونه‌ی الهام‌بخش • IIM سوریه (۲۰۱۶-اکنون): سازوکار بین‌المللی بی‌طرف و مستقل برای جمع‌آوری ادله‌ی جرایم جنگی در سوریه. بیش از ۲ میلیون سند جمع‌آوری شده. الگوی موفق برای ایران.	
• UNITAD عراق (۲۰۱۷-اکنون): تیم تحقیقاتی سازمان ملل برای مستندسازی جرایم داعش	

د.۳.۹ موضوع ۳.۷: مشارکت در تدوین قطعنامه‌های بین‌المللی

عنصر	شرح
تعریف	مشارکت فعال در فرآیند تدوین و اصلاح قطعنامه‌های مربوط به ایران در: • مجمع عمومی (قطعنامه‌ی سالانه‌ی حقوق بشر ایران) • شورای حقوق بشر • شورای امنیت (در صورت امکان) • نهادهای معاهده‌ای (Treaty Bodies)
فعالیت‌های مشخص	۱. تهیه‌ی پیش‌نویس‌های پیشنهادی (draft language) برای درج در قطعنامه‌ها ۲. لابی‌گری در هیئت‌های نمایندگی کشورهای حامی (کانادا، سوئد، آلمان، فرانسه و ...) ۳. تهیه‌ی «یادداشت مفهومی» (concept note) برای رویدادهای جانبی (side events) در حاشیه‌ی اجلاس‌ها ۴. ارائه‌ی شهادت شفاهی (oral testimony) در جلسات رسمی ۵. پیگیری اجرای مفاد قطعنامه‌های مصوب و گزارش‌دهی درباره‌ی عدم اجرا
نمونه‌ی تاریخی	• قطعنامه‌های سالانه‌ی مجمع عمومی درباره‌ی حقوق بشر ایران (از ۱۹۸۵ تاکنون) • قطعنامه‌ی ۱/۱۶ شورای حقوق بشر (۲۰۱۱): تعیین گزارشگر ویژه برای سوریه • قطعنامه‌ی ۱/۳۴ (میانمار ۲۰۱۷): تأسیس هیئت حقیقت‌یاب • نقش سازمان‌های غیردولتی (Amnesty International, Human Rights Watch) در شکل‌دهی به زبان قطعنامه‌ها — الگویی برای دادگاه در سایه

د.۱۰ حوزه‌ی هشتم: افشا، مستندسازی و بایگانی جنایات

فلسفه‌ی این حوزه

حتی اگر هیچ‌یک از اقدامات حقوقی بین‌المللی در کوتاه‌مدت به نتیجه نرسد، مستندسازی دقیق و حرفه‌ای جنایات ارزش ذاتی و بلندمدت دارد. سند تاریخی قابل انکار نیست. همان‌طور که آرشیو Stasi، اسناد هولوکاست و مستندات رواندا دهه‌ها بعد مبنای عدالت شدند.

ذ.۱.۱۰ موضوع ۱.۸: مستندسازی نظام‌مند نقض حقوق بشر

عناصر	شرح
تعریف	ایجاد یک بانک اطلاعاتی جامع (Comprehensive Violations Database) از کلیه موارد نقض حقوق بشر توسط جمهوری اسلامی از ۱۳۵۷ تا زمان حال.

دسته‌بندی جرایم ۱. اعدام‌ها:

- اعدام‌های سیاسی (۱۳۶۰-۱۳۶۷ و پس از آن)
- قتل عام ۶۷ (کشتار زندانیان سیاسی)
- اعدام‌های علنی
- اعدام نوجوانان (نقض CRC)

۲. شکنجه و بدرفتاری:

- شکنجه‌ی جسمی (شلاق، آویزان کردن، ضرب و شتم)
- شکنجه‌ی روانی (سلول انفرادی طولانی، تهدید خانواده، اعدام‌های نمایشی)
- شکنجه‌ی جنسی و تجاوز در بازداشتگاه‌ها

۳. بازداشت خودسرانه:

- بازداشت بدون حکم قضایی
- بازداشت‌های طولانی مدت بدون محاکمه
- بازداشت گروگان‌گیرانه (hostage diplomacy)

۴. ناپدیدسازی اجباری:

- ناپدیدشدگان دهه‌ی ۶۰
- قتل‌های زنجیره‌ای (۱۳۷۷)
- گورهای جمعی (خاوران و ...)

۵. سرکوب آزادی بیان و رسانه:

- زندانی کردن روزنامه‌نگاران
- توقیف نشریات
- سانسور اینترنت و فیلترینگ
- قطع اینترنت در اعتراضات

۶. سرکوب اقلیت‌های قومی و مذهبی:

- بهائیان (محرومیت سیستماتیک)
- سنی‌ها (محدودیت عبادت در تهران)
- مسیحیان و یهودیان تازه‌مسلمان
- کردها، بلوچ‌ها، عرب‌ها، ترکمن‌ها
- دراویش گنابادی

ادامه در صفحه‌ی بعد

ادامه از صفحه‌ی قبل	شرح	عنصر
	۷. نقض حقوق زنان:	
	• حجاب اجباری و مجازات بدنی • نابرابری حقوقی (ارث، شهادت، طلاق) • گشت ارشاد و خشونت سازمان‌یافته • مورد مهسا (ژینا) امینی	
	۸. نقض حقوق کارگران:	
	• ممنوعیت سندیکاهای مستقل • بازداشت فعالان کارگری • عدم پرداخت دستمزد و بی‌تأمینی	
	۹. سرکوب اعتراضات مردمی:	
	• ۱۸ تیر ۱۳۷۸ (کوی دانشگاه)	
	• جنبش سبز ۱۳۸۸	
	• آبان ۱۳۹۸ (کشتار بیش از ۱۵۰۰ نفر)	
	• جنبش زن، ژینا، نازادی ۱۴۰۱	
	۱۰. تروریسم دولتی و ترور فراسرزمینی:	
	• ترور مخالفان در خارج (فاسملو، شرفکندی، فرخزاد و ...)	
	• بمب‌گذاری آمیا (آرژانتین)	
	• عملیات تروریستی در اروپا (رستوران میکونوس، ویلپنت و ...)	
	• گروگان‌گیری سفارت آمریکا (۱۳۵۸)	

استاندارد مستندسازی بر اساس *Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations* و *ICC Evidence Collection Guidelines* (۲۰۲۰)

- i. هر واقعه: چه کسی، چه چیزی، کجا، کی، چگونه
- ii. شناسایی قربانی (با رضایت یا ناشناس)
- iii. شناسایی عاملان و زنجیره‌ی فرماندهی
- iv. ادله‌ی فیزیکی و دیجیتال
- v. شهادت شاهدان و بازماندگان
- vi. تأیید متقاطع (*cross-verification*)
- vii. حفظ زنجیره‌ی ادله (*chain of custody*)
- viii. فراداده (*metadata*) و هش‌گذاری دیجیتال

ادامه در صفحه‌ی بعد

ادامه از صفحه‌ی قبل

عنصر شرح

ذ. ۲.۱۰ موضوع ۲.۸: شناسایی مسببین، عاملین و مباشران

عنصر	شرح
تعریف	ایجاد بانک اطلاعاتی مسئولان نقض حقوق بشر با سطح‌بندی مسئولیت بر اساس حقوق بین‌الملل کیفری.

سطوح مسئولیت

هرم مسئولیت — بر اساس اساسنامه‌ی رم

۱. مسئولیت فرماندهی (*Command Responsibility*): مقامات ارشدی که دستور سرکوب را صادر کرده‌اند یا از آن آگاه بوده و جلوگیری نکرده‌اند (ماده‌ی ۲۸ اساسنامه‌ی رم)
۲. مباشرت مستقیم (*Direct Perpetration*): افرادی که شخصاً اقدام مجرمانه انجام داده‌اند (بازجو، تیرانداز، شکنجه‌گر)
۳. مشارکت (*Co-perpetration*): مشارکت مشترک در طرح مجرمانه (ماده‌ی ۲۵(۳)(الف))
۴. معاونت و مساعدت (*Aiding and Abetting*): کمک مادی یا معنوی به ارتکاب جرم (ماده‌ی ۲۵(۳)(ج))
۵. تحریک (*Inducement / Solicitation*): ترغیب و تشویق به ارتکاب جرم (مانند سخنرانی‌های تحریک‌آمیز مقامات)
۶. سهم در اقدام گروهی (*Contribution to Group Action*): مشارکت در فعالیت گروهی مجرمانه با آگاهی از نیت گروه (ماده‌ی ۲۵(۳)(د))

ساختار پرونده‌ی فردی برای هر فرد شناسایی شده:

- i. مشخصات هویتی کامل (نام، سمت، عکس)
- ii. سوابق خدمتی و جایگاه در ساختار قدرت
- iii. نمودار ارتباطی (*link chart / network diagram*) — نشان‌دهنده‌ی زنجیره‌ی فرماندهی
- iv. فهرست جرایم متناسب با ادله
- v. سطح مسئولیت (از ۶ سطح فوق)
- vi. وضعیت فعلی (محل اقامت، وضعیت تحریمی)
- vii. ارزیابی امکان تعقیب قضایی (در کدام حوزه‌ی صلاحیتی)

عنصر	شرح
نمونه‌ی تاریخی	• پروژه‌ی سزار (سوریه): یک عکاس نظامی سوری (Caesar) ۵۵،۰۰۰ عکس از اجساد شکنجه‌شدگان را قاچاق کرد — مبنای «قانون سزار» آمریکا و تعقیب مقامات سوری در اروپا • پرونده‌ی انور رسلان (آلمان ۲۰۲۲): محاکمه‌ی رئیس بازجویی سوریه در کولننتس بر اساس صلاحیت جهانی — اولین محکومیت جرایم علیه بشریت مرتبط با سوریه • پرونده‌ی حمید نوری (سوئد ۲۰۲۲): محاکمه‌ی دست‌یار دادیار اوین به اتهام مشارکت در کشتار ۶۷ — مستقیماً مرتبط با ایران • گاچا (رواندا): دادگاه‌های محلی/سنتی رواندا که بیش از ۲.۱ میلیون پرونده‌ی مربوط به نسل‌کشی را رسیدگی کردند

د.۳.۱۰ موضوع ۳.۸: حفاظت از شهود و قربانیان

عنصر	شرح
تعریف	ایجاد برنامه‌ی حمایت از شهود و قربانیانی که اطلاعات یا شهادت ارائه می‌دهند.
سازوکارها	۱. ناشناس‌سازی هویت: استفاده از نام مستعار و کدگذاری در تمام اسناد ۲. شهادت از راه دور: استفاده از ویدئوکنفرانس با تغییر صدا و تصویر ۳. ارزیابی خطر فردی: برای هر شاهد، تحلیل خطر (risk assessment) انجام شود ۴. مشاوره‌ی حقوقی: ارائه‌ی راهنمایی درباره‌ی حقوق و مسئولیت‌ها ۵. حمایت روان‌شناختی: ارجاع به متخصصان ترومای اختصاصی ۶. حمایت مادی اضطراری: در صورت تهدید جانی، کمک به جابه‌جایی
نمونه	• برنامه‌ی حمایت شهود ICC (Victims and Witnesses Unit) • برنامه‌ی ICTY برای شهادت محرمانه • تجربه‌ی کمیسیون حقیقت و آشتی آفریقای جنوبی (TRC) در حمایت از شهود

د.۱۱ حوزه‌ی نهم: صلاحیت جهانی و تعقیب در دادگاه‌های ملی

د.۱۱.۱ موضوع ۱.۹: شناسایی فرصت‌های صلاحیت جهانی

عنصر	شرح
تعریف	صلاحیت جهانی (Universal Jurisdiction) به معنای توانایی دادگاه‌های ملی یک کشور برای رسیدگی به جرایم بین‌المللی (نسل‌کشی، جرایم علیه بشریت، جرایم جنگی، شکنجه) بدون توجه به محل وقوع جرم یا تابعیت مرتکب و قربانی.

عنصر	شرح

کشورهای دارای قوانین مناسب

کشورهای با بهترین چارچوب صلاحیت جهانی

۱. آلمان: قانون جرایم علیه حقوق بین الملل (*Völkerstrafgesetzbuch*) — *VStGB* (۲۰۰۲) — صلاحیت جهانی محض (بدون نیاز به ارتباط) — واحد ویژه *ZBKV* در پلیس فدرال — موفق ترین الگو (پرونده های سوریه و عراق)
 ۲. سوئد: پرونده ی حمید نوری — نقطه ی عطف برای ایران — واحد جرایم بین المللی در پلیس سوئد
 ۳. فرانسه: واحد تحقیق جرایم علیه بشریت (*Pôle crimes contre l'humanité*) — پرونده های سوریه و رواندا
 ۴. هلند: واحد جرایم جنگی (*Team Internationale Misdrijven*)
 ۵. بلژیک: پیشتاز صلاحیت جهانی (با محدودیت های ۲۰۰۳)
 ۶. آرژانتین: پرونده ی شکایت علیه فرانکو (اسپانیا) — پرونده ی باز علیه ایران (آمی)
 ۷. کانادا: قانون جرایم علیه بشریت و جرایم جنگی (۲۰۰۰) — برنامه ی «بدون پناهگاه
- امن» (*No Safe Haven*)
۸. بریتانیا: امکان تعقیب محدود (نیاز به رضایت دادستان کل)

فعالیت دادگاه در سایه

- i. شناسایی مظنونان مقیم هر کشور
- ii. تهیه ی «پرونده ی آماده ی تعقیب» (*prosecution-ready dossier*) مطابق با قوانین آن کشور
- iii. ارتباط با وکلای متخصص در هر حوزه ی صلاحیتی
- iv. حمایت از شاکیان خصوصی در طرح شکایت
- v. پیگیری و گزارش دهی از روند پرونده ها

د. ۲.۱۱. موضوع ۲.۹: شکایت به دیوان بین المللی دادگستری (ICJ)

عنصر	شرح
تعریف	بررسی امکان طرح شکایت دولتی علیه ایران در ICJ بر اساس معاهدات دوجانبه یا چندجانبه که ایران عضو آنهاست.

عنصر	شرح
مبنای صلاحیتی ممکن	۱. کنوانسیون منع نسل کشی (۱۹۴۸): ایران عضو است — ماده ۹ حق ارجاع به <i>ICJ</i> (الگوی گامبیا علیه میانمار ۲۰۱۹)
صلاحیتی	۲. کنوانسیون مبارزه با شکنجه (<i>CAT</i>): ایران امضا کرده اما تصویب نکرده — محدودیت صلاحیتی
	۳. کنوانسیون رفع تبعیض نژادی (<i>CERD</i>): ایران عضو است — سابقه ارجاع (اوکراین علیه روسیه ۲۰۲۲)
	۴. معاهده‌ی مودت ایران و آمریکا (۱۹۵۵): مبنای پرونده‌های قبلی ایران در <i>ICJ</i>

محدودیت

محدودیت اساسی

دادگاه در سایه حق طرح دعوا در *ICJ* ندارد (فقط دولت‌ها دارند). اما می‌تواند:

- مستندات و تحلیل حقوقی تهیه کند
- دولت‌های ثالث را ترغیب و حمایت کند
- به‌عنوان *amicus curiae* (دوست دادگاه) یادداشت ارائه دهد

الگوی الهام‌بخش: گامبیا در شکایت علیه میانمار با حمایت سازمان همکاری اسلامی عمل کرد. آیا کشوری حاضر است با حمایت دادگاه در سایه علیه ایران در *ICJ* اقامه‌ی دعوا کند؟

۱۲. حوزه‌ی دهم: موضوعات ویژه و نوآورانه

۱.۱۲. موضوع ۱.۱۰: اکوساید و جرایم زیست‌محیطی

عنصر	شرح
تعریف	بررسی و مستندسازی تخریب عمدی یا ناشی از بی‌توجهی محیط زیست به‌عنوان جرم بین‌المللی نوظهور (<i>ecocide</i>). نمونه‌ها: • خشک‌شدن دریاچه‌ی ارومیه • بحران آب خوزستان و اصفهان • فرونشست زمین در دشت‌ها • آلودگی هوای شدید کلان‌شهرها • انتقال آب بین‌حوضه‌ای بدون ارزیابی محیطی • تخریب جنگل‌ها و تالاب‌ها
مبنای حقوقی	• تلاش بین‌المللی برای افزودن «اکوساید» به‌عنوان جرم پنجم اساسنامه‌ی رم (پیشنهاد ۲۰۲۱ کارگروه <i>Stop Ecocide</i>) • ماده ۸(۲)(ب)(iv) اساسنامه‌ی رم: تخریب گسترده‌ی محیط زیست در مخاصمات • رأی مشورتی <i>ICJ</i> درباره‌ی تسلیحات هسته‌ای (۱۹۹۶): تعهد عدم آسیب به محیط زیست • اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی (که خود حکومت آن را نقض می‌کند)

عنصر	شرح
نمونه‌ی تاریخی	• عامل نارنجی (ویتنام): تخریب جنگل‌ها توسط آمریکا — بحث‌های حقوقی پس از جنگ
	• آتش‌زدن چاه‌های نفت کویت (۱۹۹۱): محکومیت عراق و پرداخت خسارت
	• جنگل‌زدایی آمازون: تلاش‌ها برای محاکمه‌ی مقامات برزیلی

ذ.۲.۱۲: موضوع ۲.۱۰: جرایم سایبری دولتی و قطع اینترنت

عنصر	شرح
تعریف	بررسی و مستندسازی: • قطع عمدی اینترنت در اعتراضات (<i>internet shutdowns</i>) — به‌عنوان ابزار سرکوب • حملات سایبری به زیرساخت‌های مدنی • جاسوسی سایبری از شهروندان و اپوزیسیون • نظارت دیجیتال فراگیر (<i>mass surveillance</i>) • استفاده از بدافزارهای دولتی (<i>state-sponsored malware</i>)
مبنای حقوقی	• قطعنامه‌ی شورای حقوق بشر <i>A/HRC/RES/32/13</i> (۲۰۱۶): دسترسی به اینترنت حق بشری است • گزارش ویژه‌ی دبیرکل سازمان ملل درباره‌ی قطع اینترنت (۲۰۲۲) • راهنمای تالین (<i>Tallinn Manual</i>) درباره‌ی حقوق بین‌الملل قابل اعمال بر عملیات سایبری
مورد ایران	• آبان ۱۳۹۸: قطع کامل اینترنت به مدت ۷ روز — همزمان با کشتار ۱۵۰۰+ نفر — عمدی و برنامه‌ریزی شده • مهسا ۱۴۰۱: قطع مکرر و محدودسازی شدید • شبکه‌ی ملی اطلاعات (<i>NIN</i>): طرح جمهوری اسلامی برای جایگزینی اینترنت جهانی با شبکه‌ی داخلی قابل کنترل

ذ.۳.۱۲: موضوع ۳.۱۰: فساد سیستماتیک و غارت ثروت ملی

عنصر	شرح
تعریف	مستندسازی فساد ساختاری نظام به‌عنوان جرم اقتصادی علیه ملت ایران: • بنیادهای اقتصادی نظامی (ستاد اجرایی فرمان امام، بنیاد مستضعفان، آستان قدس و ...) • اقتصاد سپاه و شرکت‌های تابعه (خاتم‌الانبیاء و ...) • اختلاس‌های بزرگ (بابک زنجانی، پرونده‌ی بانکی و ...) • قاچاق سازمان‌یافته‌ی دولتی • پول‌شویی بین‌المللی

عناصر	شرح
مبنای حقوقی	• کنوانسیون سازمان ملل علیه فساد (<i>UNCAC</i>) — ایران عضو • اصول بازگرداندن دارایی‌ها (<i>asset recovery</i>) در <i>UNCAC</i> • اصول اقتصادی عدالت انتقالی
خروجی	• «گزارش فساد سالانه» (<i>Annual Corruption Report</i>) • نقشه‌ی ارتباطات مالی سران و نهادها • تخمین حجم ثروت غارت شده • پیشنهاد سازوکارهای بازگرداندن دارایی‌ها پس از گذار

ذ.۴.۱۲ موضوع ۴.۱۰: نقض حقوق اقلیت‌های جنسی و جنسیتی (*LGBTQ+*)

عناصر	شرح
تعریف	مستندسازی سرکوب سیستماتیک اقلیت‌های جنسی و جنسیتی: • مجازات اعدام برای هم‌جنس‌گرایی در قانون مجازات • اعدام‌های ثبت شده و ثبت نشده • فشار برای تغییر جنسیت اجباری • آزار و شکنجه‌ی سیستماتیک • محرومیت اجتماعی و اقتصادی
مبنای حقوقی	• اصول یوگیاکارتا (<i>Yogyakarta Principles</i>) ۲۰۰۶ • قطعنامه‌ی ۱۹/۱۷ شورای حقوق بشر (۲۰۱۱) — اولین قطعنامه‌ی سازمان ملل درباره‌ی حقوق <i>LGBTQ+</i> • تفسیر ماده‌ی ۷ اساسنامه‌ی رم: «تعقیب و آزار» بر مبنای جنسیت

ذ.۵.۱۲ موضوع ۵.۱۰: گروگان‌گیری دولتی (*State Hostage-Taking*)

عناصر	شرح
تعریف	مستندسازی الگوی بازداشت شهروندان دوتابعیتی و خارجی به‌عنوان ابزار سیاسی و اهرم فشار: • نازنین زاغری (بریتانیا-ایران) • سیامک نمازی (آمریکا-ایران) • احمدرضا جلالی (سوئد-ایران) • و ده‌ها مورد دیگر

عنصر	شرح
مبنای حقوقی	• کنوانسیون بین‌المللی علیه گروگان‌گیری (۱۹۷۹) • قطعنامه‌ی A/RES/77/243 مجمع عمومی (۲۰۲۲): «مقابله با بازداشت خودسرانه‌ی دولتی در روابط بین دولتها» • ابتکار کانادا: «اعلامیه‌ی علیه بازداشت خودسرانه‌ی دولتی» (<i>Declaration Against Arbitrary Detention in State-to-State Relations</i>) — ۲۰۲۱، با ۷۰+ کشور امضاکننده
خروجی	• بانک اطلاعاتی گروگان‌ها و بازداشت‌شدگان • تحلیل الگوی گروگان‌گیری و اهرم‌سازی • پیشنهاد سازوکار چندجانبه‌ی پاسخ‌دهی • حمایت حقوقی از خانواده‌ها

د.۱۲.۶ موضوع ۶.۱۰: نقض حقوق آموزشی و آکادمیک

عنصر	شرح
تعریف	• محرومیت بهائیان از تحصیلات دانشگاهی (□□□□□□□□ □□□□) • اخراج اساتید و دانشجویان به دلایل سیاسی • «انقلاب فرهنگی» ۱۳۵۹ و تعطیلی دانشگاه‌ها • سرکوب تشکلهای دانشجویی • کنترل ایدئولوژیک محتوای آموزشی • ممانعت از تحصیل دختران در برخی رشته‌ها
مبنای حقوقی	• ماده‌ی ۲۶ اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر (حق آموزش) • ماده‌ی ۱۳ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی • توصیه‌نامه‌ی یونسکو درباره‌ی آزادی آکادمیک

د.۱۳ حوزه‌ی یازدهم: جدول تطبیقی — درس‌هایی از تجربه‌های تاریخی

هدف این بخش
استخراج موضوعات الهام‌بخش از تجربه‌های عدالت انتقالی و مقابله با فجایع در دیگر کشورها، برای غنی‌سازی فهرست موضوعات قابل بررسی دادگاه در سایه.

ردیف	کشور / بحران	موضوعات کلیدی	سازوکار عدالت	درس برای ایران
۱	رواندا (۱۹۹۴)	نسل‌کشی ۰۰۰،۸۰۰ توتسی؛ نقش رسانه‌ی نفرت‌پراکن؛ تجاوز سیستماتیک به‌عنوان ابزار جنگ؛ نقش همسایگان	<i>ICTR</i> (دادگاه بین‌المللی)؛ دادگاه‌های گاجاچا (محلی)؛ کمیسیون ملی وحدت و آشتی	محاکمه‌ی رسانه‌ی نفرت‌پراکن؛ قابل‌تعمیم به صداوسیما؛ ایران؛ مدل چندلایه‌ی عدالت؛ شناسایی تجاوز جنسی به‌عنوان نسل‌کشی
۲	یوگوسلاوی سابق (۱۹۹۱-۱۹۹۹)	پاکسازی قومی در بوسنی؛ نسل‌کشی سربریتسا؛ محاصره‌ی سارایوو؛ جرایم در کوزوو؛ تخریب میراث فرهنگی	<i>ICTY</i> (۱۹۹۳-۲۰۱۷)؛ <i>IRMCT</i> (سازوکار باقیمانده)؛ دادگاه‌های ملی بوسنی	محاکمه‌ی رئیس‌جمهور (میلوشویچ)؛ سابقه‌ی تعقیب بالاترین مقامات؛ مسئولیت فرماندهی؛ تخریب میراث فرهنگی به‌عنوان جرم جنگی
۳	میانمار / روهینگیا (۲۰۱۷)	پاکسازی قومی ۷۰۰،۰۰۰+ روهینگیا؛ تجاوز سیستماتیک؛ آتش‌زدن روستاها؛ انکار شهروندی	شکایت گامبیا در <i>ICJ</i> ؛ تحقیق <i>ICC</i> ؛ هیئت حقیقت‌یاب سازمان ملل؛ <i>IIMM</i>	الگوی «دولت ثالث شاکی» آيا کشوری حاضر است علیه ایران شکایت کند؟ قرار موقت <i>ICJ</i> ؛ سازوکار مستندسازی بلندمدت
۴	سودان / دارفور (۲۰۰۳-اکنون)	نسل‌کشی قبایل فور، مساعد، زاغاه؛ شبه‌نظامیان جنجاوید؛ جابه‌جایی اجباری ۵.۲ میلیون نفر	ارجاع شورای امنیت به <i>ICC</i> ؛ حکم بازداشت البشیر (۲۰۰۹)؛ عدم همکاری کشورها در دستگیری	محدودیت‌های اجرای حکم <i>ICC</i> بدون همکاری دولت‌ها؛ اهمیت فشار مستمر حتی بدون دستگیری؛ تحول پس از سقوط البشیر
۵	اوغورها / چین (۲۰۱۷-اکنون)	بازداشتگاه‌های اجباری ۱+ میلیون نفر؛ نسل‌کشی فرهنگی؛ عقیم‌سازی اجباری؛ کار اجباری؛ نظارت دیجیتال فراگیر	دادگاه اوغور لندن ۲۰۲۱ — الگوی دادگاه مردمی؛ تحریم‌های هدفمند (مگنیتسکی)؛ قطعنامه‌های پارلمانی	نزدیک‌ترین الگو به دادگاه در سایه: ساختار غیردولتی با اثرگذاری بین‌المللی؛ نسل‌کشی فرهنگی قابل‌تعمیم به اقوام ایرانی؛ نظارت دیجیتال شبکه‌ی ملی اطلاعات

ردیف	کشور / بحران	موضوعات کلیدی	سازوکار عدالت	درس برای ایران
۶	سوریه (۲۰۱۱-اکنون)	کشتار غیرنظامیان (۵۰۰،۰۰۰+); استفاده از سلاح شیمیایی؛ شکنجه‌ی سیستماتیک؛ آوارگی ۱۲+ میلیون نفر	<i>IIIM</i> (سازوکار مستندسازی); محاکمات صلاحیت جهانی (آلمان، سوئد); پرونده‌ی سزار؛ کمیسیون تحقیق سازمان ملل	<i>IIIM</i> الگوی سازوکار مستندسازی ایران؛ محاکمات آلمان نقشه‌ی راه تعقیب مقامات ایرانی؛ نقش ایران در سوریه مسئولیت مشترک؛ پرونده‌ی سزار الهام‌بخش
۷	کامبوج / خمرهای سرخ (۱۹۷۵-۱۹۷۹)	نسل‌کشی ۷.۱ میلیون نفر؛ قتل نخبگان و تحصیل‌کرده‌ها؛ اردوگاه‌های کار اجباری؛ شکنجه‌گاه ۲۱S	<i>ECCC</i> (دادگاه فوق‌العاده‌ی کامبوج) — تأسیس ۲۰۰۳ (۲۵ سال بعد!); ترکیب قضات ملی و بین‌المللی	درس مهم: دیر رسیدن عدالت بهتر از نرسیدن آن است؛ قتل نخبگان مشابه سرکوب نخبگان ایرانی؛ مدل هیبریدی ممکن برای دوره‌ی گذار ایران
۸	آفریقای جنوبی (آپارتاید)	جداسازی نژادی نظام‌مند؛ سرکوب خشونت‌بار اعتراضات (سووتو ۱۹۷۶); بازداشت و شکنجه‌ی فعالان؛ ترورهای دولتی	کمیسیون حقیقت‌آشتی (<i>TRC</i>); عفو مشروط در قبال اعتراف کامل؛ تحریم‌های بین‌المللی	مدل <i>TRC</i> یکی از گزینه‌های عدالت انتقالی ایران؛ تحریم‌های ورزشی و فرهنگی تجربه‌ی قابل‌تکرار؛ تحول مسالمت‌آمیز الهام‌بخش
۹	آرژانتین (حکومت نظامی ۱۹۷۶-۱۹۸۳)	ناپدیدسازی ۰۰۰،۳۰ نفر؛ پروازهای مرگ؛ سرقت نوزادان؛ شکنجه‌ی سیستماتیک در <i>ESMA</i>	کمیسیون ملی ناپدیدشدگان (<i>CONADEP</i>); محاکمه‌ی خونتتا (۱۹۸۵); ابطال قوانین عفو (۲۰۰۵); ادامه‌ی محاکمات تا ۲۰۲۰+	مهم‌ترین درس: حتی قوانین عفو قابل ابطال‌اند؛ مادران میدان مه‌یو نقش مادران خاوران؛ سرقت نوزادان آزمایش <i>DNA</i> دهه‌ها بعد؛ محاکمه‌ی خونتتا الگوی محاکمه‌ی رهبران

ردیف	کشور / بحران	موضوعات کلیدی	سازوکار عدالت	درس برای ایران
۱۰	شیلی (پینوشه ۱۹۷۳-۱۹۹۰)	کودتا علیه آئنده؛ ناپدیدسازی و شکنجه (۳،۰۰۰+ کشته)؛ عملیات کندور؛ استادیوم ملی به عنوان بازداشتگاه	کمیسیون رتتیگ (<i>Rettig</i>) ۱۹۹۱؛ کمیسیون والچ (<i>Valech</i>) ۲۰۰۳؛ بازداشت پینوشه در لندن (۱۹۹۸)؛ محاکمات داخلی پس از ۲۰۰۰	بازداشت پینوشه: حتی دیکتاتور بازنشسته مصون نیست؛ صلاحیت جهانی اسپانیا الگوی فعال سازی؛ عملیات کندور شبکه‌ی ترور فراسرزمینی ایران؛ مصونیت رئیس دولت سابق بحث حقوقی مهم
۱۱	سیرالئون (جنگ داخلی ۱۹۹۱-۲۰۰۲)	قطع دست و پای غیرنظامیان؛ سربرگیری کودکان؛ خشونت جنسی گسترده؛ الماس‌های خونین	دادگاه ویژه‌ی سیرالئون (<i>SCSL</i>)؛ کمیسیون حقیقت و آشتی؛ محاکمه‌ی چارلز تیلور	محاکمه‌ی رئیس‌جمهور کشور دیگر مسئولیت مقامات ایرانی در سوریه، عراق و یمن؟ سربرگیری کودکان؛ بسیج نوجوانان در جنگ ایران-عراق؛ مدل هیبریدی مقرون به صرفه
۱۲	تیمور شرقی (۱۹۹۹)	خشونت پس از همه‌پرسی استقلال؛ ۴۰۰،۱ کشته و ۰۰۰،۳۰۰ آواره؛ تخریب ۷۰٪ زیرساخت‌ها؛ نقش شبه‌نظامیان اندونزیایی	هیئت‌های ویژه‌ی دادگاه ناحیه‌ی دیلی؛ کمیسیون پذیرش، حقیقت و آشتی (<i>CAVR</i>)؛ کمیسیون حقیقت و دوستی مشترک با اندونزی	همه‌پرسی تحت نظارت سازمان ملل الگوی گذار؛ کمیسیون مشترک با کشور ناقض آیا ساختار مشترکی ممکن است؟ ضعف اجرا درس عبرت
۱۳	لیبی (۲۰۱۱)	سرکوب خشونت بار اعتراضات؛ بمباران شهرها؛ استفاده از مزدوران؛ زندان ابوسلیم (قتل عام ۱۹۹۶)	ارجاع شورای امنیت به <i>ICC</i> ؛ مداخله‌ی نظامی ناتو (<i>R2P</i>)؛ حکم بازداشت قذافی	تنها اجرای کامل <i>R2P</i> هم الهام‌بخش و هم هشداردهنده؛ هرج و مرج پس از سقوط لزوم برنامه‌ریزی برای «روز بعد»؛ حکم <i>ICC</i> بدون دستگیری محدودیت‌های عملی

ردیف	کشور / بحران	موضوعات کلیدی	سازوکار عدالت	درس برای ایران
۱۴	عراق (دوره‌ی صدام و پس از آن)	انفال و نسل‌کشی کردها (۱۹۸۸)؛ حلبچه (سلاح شیمیایی)؛ سرکوب شیعیان (۱۹۹۱)؛ تالاب‌خسکانی؛ تحریم‌های فراگیر	دادگاه ویژه‌ی عراق؛ محاکمه و اعدام صدام (۲۰۰۶)؛ <i>UNITAD</i> (مستندسازی جرایم داعش)؛ دادگاه‌های ملی	تحریم‌های فراگیر عراق نمونه‌ی آنچه نباید تکرار شود؛ محاکمه‌ی صدام انتقاد از عدم دادرسی منصفانه؛ انفال نمونه‌ی نسل‌کشی قومی؛ حلبچه سلاح شیمیایی و مسئولیت فروشندگان
۱۵	گواتمالا (جنگ داخلی ۱۹۶۰-۱۹۹۶)	نسل‌کشی بومیان مایا؛ ۲۰۰،۰۰۰ کشته و ناپدیدشده؛ ارتش و شبه‌نظامیان؛ حمایت آمریکا از نظامیان	کمیسیون روشنگری تاریخی <i>(CEH)</i> ؛ محاکمه‌ی ریوس مونت (۲۰۱۳) — اولین محاکمه‌ی نسل‌کشی در دادگاه ملی؛ <i>CICIG</i> (کمیسیون ضد فساد سازمان ملل)	محاکمه‌ی رئیس‌جمهور سابق در دادگاه ملی الگوی عدالت انتقالی داخلی؛ <i>CICIG</i> الگوی همکاری بین‌المللی-ملی؛ نقش جامعه‌ی مدنی در پیگیری عدالت ۳۰+ ساله

د. ۱۴ حوزه‌ی دوازدهم: موضوعات تکمیلی الهام گرفته از تجربه‌های جهانی

هدف

موضوعات زیر بر اساس بررسی تطبیقی بخش قبل به فهرست اضافه می‌شوند.

د. ۱۴.۱ موضوع ۱.۱۲: رسانه‌ی نفرت‌پراکن و مسئولیت کیفری

عناصر	شرح
تعریف	بررسی مسئولیت کیفری رسانه‌هایی که به‌طور سیستماتیک نفرت، تبعیض و خشونت علیه گروه‌های خاص را ترویج کرده‌اند.
مصادیق ایران	• صداوسیما جمهوری اسلامی: - پخش اعترافات اجباری - تبلیغات ضد بهایی - تحریک خشونت علیه معترضان - تحقیر اقلیت‌های قومی - تبلیغات جنگ طلبانه • روزنامه‌ی کیهان و رسانه‌های وابسته به سپاه • شبکه‌های مجازی حکومتی (سایبری سپاه و بسیج) • منابر و خطبه‌های جمعه‌ی رسمی

نمونه‌ی تاریخی

پرونده‌ی رسانه‌ی رواندا — ICTR

در پرونده‌ی «رسانه‌ها» (Media Case) ۲۰۰۳، ICTR سه مدیر رسانه‌ی رواندایی را به اتهام تحریک مستقیم و علنی به نسل‌کشی محکوم کرد:

- فردیناند ناهیمانا (مدیر رادیو RTLM)
- ژان بوسکو باراگویتزا (مدیر رادیو RTLM)
- حسن نگزه (مدیر روزنامه‌ی کانگورا)

اصل تثبیت‌شده: «رسانه‌ای که آگاهانه و مستقیماً به خشونت و نسل‌کشی تحریک کند، مسئولیت کیفری دارد.»

فعالیت دادگاه

۱. آرشیو کامل برنامه‌های تحریک‌آمیز صداوسیما
۲. تحلیل محتوای نفرت‌پراکنی (content analysis) به روش علمی
۳. شناسایی مسئولان تولید و پخش
۴. تدوین کیفرخواست سایه برای مدیران ارشد
۵. ارائه‌ی مستندات به UNESCO و سازمان‌های آزادی رسانه (CPJ, RSF)

د. ۲.۱۴: موضوع ۲.۱۲: سربازگیری و بسیج کودکان

عنصر	شرح
تعریف	بررسی و مستندسازی استفاده از کودکان و نوجوانان زیر ۱۸ سال در: جنگ ایران-عراق (بسیج دانش‌آموزان، عملیات‌های انتحاری، مین‌روبی انسانی) نیروهای نیابتی (فاطمیون، زینیون) — اعزام نوجوانان افغان و پاکستانی به سوریه بسیج دانش‌آموزی و آموزش‌های نظامی تشکیل «دسته‌های خودجوش» در سرکوب اعتراضات
مبنای حقوقی	ماده ۸(۲)(ب)(xxvi) اساسنامه‌ی رم: سربازگیری کودکان زیر ۱۵ سال جرم جنگی پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درباره‌ی مشارکت کودکان در مخاصمات مسلحانه اصول پاریس (۲۰۰۷) — آزادسازی و بازپذیری کودکان سرباز
نمونه‌ی تاریخی	پرونده‌ی توماس لوبانگا (ICC ۲۰۱۲): اولین محکومیت ICC — سربازگیری کودکان در کنگو سابقه‌ساز پرونده‌ی دومینیک اونگون (ICC ۲۰۲۱): ارتش مقاومت خداوند (اوگاندا) — سربازگیری و بردگی جنسی کودکان سیرالتون: کودکان سرباز انقلابیون — SCSL

د. ۳.۱۴: موضوع ۳.۱۲: تخریب و غارت میراث فرهنگی

عنصر	شرح
تعریف	مستندسازی تخریب عمدی یا ناشی از بی‌توجهی میراث فرهنگی ایران: تخریب بافت‌های تاریخی شهری آسیب به محوطه‌های باستان‌شناسی به واسطه‌ی سدسازی و طرح‌های عمرانی تخریب گورستان‌ها (گورستان بهائیان، خاوران و ...) سرقت و قاچاق آثار باستانی تغییر نام‌ها و محو هویت تاریخی مکان‌ها تبدیل اماکن تاریخی به ساختمان‌های حکومتی/مذهبی
مبنای حقوقی	کنوانسیون لاهه (۱۹۵۴) برای حمایت از اموال فرهنگی در مخاصمات مسلحانه کنوانسیون میراث جهانی UNESCO (۱۹۷۲) ماده ۸(۲)(ب)(ix) اساسنامه‌ی رم: حمله‌ی عمدی به اماکن تاریخی و مذهبی پرونده‌ی المهدی (ICC ۲۰۱۶): تخریب مقابر تیمبوکتو (مالی) — اولین محکومیت صرفاً برای تخریب میراث فرهنگی

د. ۴.۱۴: موضوع ۴.۱۲: نقض حقوق بین‌المللی بشردوستانه در مخاصمات خارجی

عنصر	شرح
تعریف	بررسی مسئولیت جمهوری اسلامی در نقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در خارج از مرزهای ایران از طریق نیروهای نظامی یا نیابتی: سوریه: نقش سپاه قدس و نیروهای فاطمیون/زینبیون در حمایت از اسد — مشارکت در محاصره و بمباران غیرنظامیان عراق: نقش شبه‌نظامیان حشد الشعبی وابسته به ایران — اتهامات پاکسازی قومی یمن: حمایت از حوثی‌ها — حملات موشکی به غیرنظامیان عربستان لبنان: حزب الله به‌عنوان بازوی نظامی ایران — جنگ ۲۰۰۶ و پس از آن فلسطین / غزه: حمایت از حماس و جهاد اسلامی — پیچیدگی‌های حقوقی
مبنای حقوقی	کنوانسیون‌های ژنو (۱۹۴۹) و پروتکل‌های الحاقی مسئولیت دولت برای اقدامات خارج از سرزمین (<i>extraterritorial obligations</i>) مسئولیت تسهیل (<i>complicity</i>) در جرایم بین‌المللی ماده ۲۵(۳)(ج) اساسنامه‌ی رم: معاونت و مساعدت
نمونه	پرونده‌ی تیلور (<i>SCSL</i>): رئیس‌جمهور لیبریا به دلیل حمایت از شورشیان سیرالئون محکوم شد الگوی مسئولیت برای حمایت از گروه‌های مسلح پرونده‌ی نیکاراگوئه (<i>ICJ</i> ۱۹۸۶): مسئولیت آمریکا برای حمایت از کنتراها حقوق بین‌الملل عرفی درباره‌ی مداخله

ذ. ۵.۱۴ موضوع ۵.۱۲: عدالت جنسیتی و خشونت جنسی سیستماتیک

عنصر	شرح
تعریف	مستندسازی خشونت جنسی و جنسیتی به‌عنوان ابزار سرکوب سیاسی: تجاوز در بازداشتگاه‌ها (کهریزک ۱۳۸۸ و ...) «ازدواج‌های اجباری» پیش از اعدام (دهه‌ی ۶۰) آزمایش بکارت اجباری خشونت جنسی در سرکوب اعتراضات (جنش زن ژیان نازادی) حجاب اجباری به‌عنوان خشونت جنسیتی نهادینه
مبنای حقوقی	پرونده‌ی آکایسو (<i>ICTR</i> ۱۹۹۸): تجاوز به‌عنوان عنصر نسل‌کشی پرونده‌ی کونارچ (<i>ICTY</i>): تجاوز به‌عنوان جرم علیه بشریت ماده ۱۷(ز) اساسنامه‌ی رم: تجاوز، بردگی جنسی، فحشای اجباری به‌عنوان جرایم علیه بشریت قطعنامه‌ی ۱۳۲۵ شورای امنیت (۲۰۰۰): زنان، صلح و امنیت کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان (<i>CEDAW</i>)

عنصر	شرح
خروجی	۱. بانک اطلاعاتی اختصاصی خشونت جنسی با بالاترین سطح محرمانگی ۲. پروتکل مصاحبه‌ی حساس به جنسیت (<i>gender-sensitive interview protocol</i>) ۳. حمایت روان‌شناختی تخصصی از شاهدان ۴. تحلیل الگوی سیستماتیک (<i>pattern analysis</i>) ۵. کیفرخواست سایه برای فرماندهان مسئول

د. ۶.۱۴ موضوع ۶.۱۲: حق تعیین سرنوشت و حقوق اقوام

عنصر	شرح
تعریف	بررسی وضعیت حقوقی اقوام و ملیت‌های ساکن ایران در چارچوب حقوق بین‌الملل: • کردها، بلوچ‌ها، عرب‌ها (اهوازی‌ها)، آذری‌ها، ترکمن‌ها، لرها، گیلکی‌ها و ... • حق تعیین سرنوشت داخلی (<i>internal self-determination</i>) — نه لزوماً جدایی بلکه خودمختاری، فدرالیسم یا عدم‌تمرکز • حقوق زبانی و فرهنگی • عدم تبعیض در توسعه‌ی اقتصادی مناطق

ملاحظات حساس

هشدار بسیار مهم

- این موضوع بالاترین پتانسیل اختلاف‌زایی در اپوزیسیون ایرانی را دارد. دادگاه در سایه باید:
- از تبدیل شدن به ابزار هر جریان سیاسی خاص (تجزیه‌طلب یا مرکزگرا) بپرهیزد
 - بر حقوق فردی و جمعی مستند در حقوق بین‌الملل تمرکز کند
 - موضع صریح درباره‌ی تمامیت ارضی نگیرد (خارج از صلاحیت دادگاه)
 - صرفاً نقض حقوق را مستند و ارزیابی کند

• مبنای حقوقی   • ماده‌ی ۱ مشترک میثاقین (حق تعیین سرنوشت) • اعلامیه‌ی حقوق اشخاص متعلق به اقلیت‌ها (۱۹۹۲) • اعلامیه‌ی حقوق اقوام بومی (<i>UNDRIP</i>) ۲۰۰۷ • ماده‌ی ۲۷ میثاق حقوق مدنی و سیاسی (حقوق اقلیت‌ها)

د. ۷.۱۴ موضوع ۷.۱۲: نقض آزادی مذهبی و عقیده

عناصر	شرح
تعریف	مستندسازی نقض سیستماتیک آزادی مذهب و عقیده: • بهائیان: سرکوب‌شده‌ترین اقلیت مذهبی — محرومیت از تحصیل، شغل، مالکیت؛ زندان؛ اعدام؛ تخریب اماکن مقدس • مسیحیان تازه‌ایمان (<i>converts</i>): زندان و شکنجه به اتهام «ارتداد» • سنی‌ها: ممنوعیت ساخت مسجد در تهران؛ تبعیض در استخدام دولتی • دراویش گنابادی: سرکوب خشونت‌بار ۲۰۱۸ • یهودیان: فشار مستمر و تبلیغات ضدسامی • زرتشتیان: محدودیت‌های اجتماعی و حقوقی • بی‌دینان و ملحدان: مجازات اعدام برای «ارتداد» در قانون مجازات
مبنای حقوقی	• ماده‌ی ۱۸ میثاق حقوق مدنی و سیاسی • تفسیر عمومی شماره‌ی ۲۲ کمیته‌ی حقوق بشر • گزارش‌های گزارشگر ویژه‌ی آزادی مذهب و عقیده • قطعنامه‌های مجمع عمومی درباره‌ی مبارزه با عدم تحمل مذهبی

د. ۱۵ جمع‌بندی نهایی پیوست ک

خلاصه‌ی فهرست موضوعات

این پیوست ۱۲ حوزه‌ی موضوعی با بیش از ۴۰ موضوع مشخص برای بررسی دادگاه در سایه شناسایی کرده است:

۱. تحریم‌ها (۶ موضوع)
۲. مستندسازی جرایم (۳ موضوع)
۳. مداخله‌ی بشردوستانه و *R2P* (۴ موضوع)
۴. تحریم‌ها — طبقه‌بندی و ارزیابی (۴ موضوع)
۵. عوامل و نقوذی‌ها (۳ موضوع)
۶. وابستگان سران (۲ موضوع)
۷. همکاری بین‌المللی (۳ موضوع)
۸. افشا و مستندسازی (۳ موضوع)
۹. صلاحیت جهانی (۲ موضوع)
۱۰. موضوعات ویژه (۶ موضوع)
۱۱. درس‌های تاریخی (۱۵ مورد تطبیقی)
۱۲. موضوعات تکمیلی (۷ موضوع)

اصول راهنما:

- فهرست باز و قابل بسط است
- هر موضوع دارای تعریف، مبنای حقوقی، پرسش‌های کلیدی، و نمونه‌های تاریخی است

- اولویت‌بندی موضوعات توسط هیئت عالی انجام می‌شود
- برخی موضوعات (مداخله، اقوام) حساسیت بالا دارند و نیازمند احتیاط ویژه هستند

ذ. ۱۶: حوزه‌ی اول: مواجهه با وابستگان مقام‌ها

حساسیت موضوع

این حوزه از حساس‌ترین موضوعات داوری است. هرگونه اقدام علیه «وابستگان» باید از آزمون‌های سخت‌گیرانه‌ی مسئولیت فردی (*individual responsibility*) و تناسب عبور کند. مجازات خانوادگی (*collective punishment*) ممنوع است.

ذ. ۱۱۶: موضوع ۱۰۱: اخراج فرزندان و بستگان سران

عنصر	شرح
تعریف	درخواست از دولت‌های ثالث (کانادا، بریتانیا، آلمان، ...) برای لغو اقامت یا تابعیت و اخراج فرزندان و بستگان سران جمهوری اسلامی.
نوع پرونده	نوع ب (داوری تصمیم سیاسی) + نوع الف (مستندسازی ثروت‌های نامشروع)
تعاریف لازم	سران: رهبر، رئیس‌جمهور، اعضای شورای نگهبان، فرماندهان سپاه و بسیج (از سطح سرتیپ به بالا)، رؤسای قوه‌ی قضائیه، دادستان‌ها و قضات حکم‌دهنده‌ی اعدام سیاسی، وزرای اطلاعات و کشور، فرمانداران استان‌ها در دوره‌های سرکوب. وابستگان نسبی: فرزندان، همسران، والدین، خواهران و برادران. وابستگان سببی: داماد، عروس، خویشاوندان سببی درجه‌ی اول. وابستگان عملکردی: اشخاصی که رابطه‌ی خویشاوندی ندارند اما از ثروت یا نفوذ مقام بهره‌مند شده‌اند (شرکای تجاری، واسطه‌های مالی).

آزمون سه‌لایه‌ای پیشنهادی

آزمون ویژه‌ی وابستگان

لایه‌ی ۱ — ذی‌نفعی فعال: آیا شخص از ثروت‌های حاصل از فساد یا سرکوب بهره‌مند شده؟ (مثلاً تحصیل در دانشگاه گران‌قیمت خارجی با پول مشکوک)

لایه‌ی ۲ — مشارکت فعال: آیا شخص خودش در فعالیت‌های حکومتی، تبلیغاتی، اطلاعاتی، یا اقتصادی حکومت نقش دارد؟

لایه‌ی ۳ — غرابت ایدئولوژیک: آیا شخص فعالانه از ایدئولوژی حکومت دفاع یا تبلیغ می‌کند؟
نتیجه‌گیری:

- هر سه لایه مثبت **اخراج توصیه‌شده**
- لایه‌ی ۱ و ۲ مثبت **تحریم مالی توصیه‌شده**
- فقط لایه‌ی ۱ مثبت **بررسی بیشتر**
- هیچ لایه مثبت نیست **اقدامی توصیه نمی‌شود**

عنصر	شرح
نمونه تاریخی	اوکراین (از ۲۰۲۲): اتحادیه اروپا فرزندان و خویشاوندان بسیاری از الیگارش‌ها و مقام‌های روسی را تحریم کرد — اما فقط آن‌هایی که خود ذی‌نفع فعال بودند. مدل ذی‌نفعی فعال. کره‌ی شمالی: تحریم‌های شورای امنیت شامل اعضای خانواده‌ی رهبری نیز هست — اما این مدل بسیار استثنایی و بحث‌برانگیز است. درس: تحریم خانوادگی فقط بر اساس رابطه‌ی خویشاوندی — بدون اثبات ذی‌نفعی یا مشارکت فعال — مجازات جمعی محسوب می‌شود و با حقوق بین‌الملل مغایرت دارد.
ملاحظات ویژه	• فرزندان خردسال هرگز مشمول نمی‌شوند. • فرزندان بالغ فقط در صورت اثبات ذی‌نفعی فعال. • حق دفاع: هر شخص نام‌برده حق دارد از طریق وکیل تسخیری دفاع شود. • جمهوری اسلامی تلاش خواهد کرد از این موضوع بهره‌برداری تبلیغاتی کند — آزمون سه‌لایه‌ای مستدل، بهترین سپر دفاعی است.

د. ۲.۱۶ موضوع ۲.۱: عوامل، نفوذی‌ها و دست‌نشانندگان

عنصر	شرح
تعریف	شناسایی و مواجهه با اشخاصی که در خارج از کشور به نفع جمهوری اسلامی فعالیت می‌کنند: عوامل اطلاعاتی، لابیست‌ها، فعالان رسانه‌ای حکومتی، اعضای شبکه‌های نفوذ (<i>influence networks</i>)، و مدیران مالی ثروت‌های حکومتی.
نوع پرونده	نوع الف (مستندسازی) + نوع ب (توصیه‌ی اقدام)

طبقه‌بندی پیشنهادی

سه سطح عاملیت

- سطح ۱ — عامل مستقیم (*Agent*): شخصی که مستقیماً از نهاد اطلاعاتی-امنیتی جمهوری اسلامی دستور می‌گیرد (مأمور وزارت اطلاعات، سپاه قدس، ...). بالاترین سطح خطر. توصیه: گزارش به مراجع قضایی و امنیتی کشور میزبان.
- سطح ۲ — نفوذی (*Influence Agent*): شخصی که بدون رابطه‌ی رسمی اطلاعاتی، اما به‌صورت آگاهانه و مستمر منافع حکومت را در فضای عمومی، رسانه‌ای، یا سیاسی پیش می‌برد. توصیه: افشای عمومی مستند + درخواست ثبت به‌عنوان *foreign agent*.
- سطح ۳ — همراه ناآگاه (*Unwitting Asset*): شخصی که بدون آگاهی کامل، مورد بهره‌برداری اطلاعاتی حکومت قرار گرفته. توصیه: تماس محرمانه و هشدار. افشای عمومی فقط در صورت عدم تغییر رفتار.

عنصر	شرح
i.	استاندارد اثبات عاملیت چقدر باید سخت‌گیرانه باشد؟ (خطر اتهام ناروا بسیار بالاست)
ii.	تفاوت بین «لابی‌گری مشروع» و «نفوذ اطلاعاتی» کجاست؟
iii.	آیا اشخاص ایرانی‌تبار شاغل در رسانه‌های دولتی (<i>HispanTV</i> , <i>Press TV</i>) عامل محسوب می‌شوند؟
iv.	سازوکار حفاظت از افراد ناحق متهم‌شده چیست؟
v.	آیا افشای عمومی در همه‌ی موارد مناسب است یا در برخی موارد اقدام محرمانه بهتر است؟
نمونه‌های تاریخی	قانون <i>FARA</i> آمریکا (۱۹۳۸): قانون ثبت عوامل خارجی — الزام به افشای فعالیت‌های لابی‌گری به نفع دولت‌های خارجی. ایران یکی از کشورهایی است که عوامل آن بارها <i>FARA</i> را نقض کرده‌اند. استرالیا (<i>FITS Act</i> , ۲۰۱۸): قانون مشابه <i>FARA</i> اما سخت‌گیرانه‌تر — پس از کشف نفوذ گسترده‌ی چین در سیاست استرالیا تصویب شد. بریتانیا (<i>National Security Act</i> , ۲۰۲۳): جدیدترین قانون ضد جاسوسی و نفوذ خارجی — شامل جرم‌انگاری فعالیت اطلاعاتی پنهان و الزام ثبت فعالیت‌های سیاسی به نفع دولت‌های خارجی. کانادا (<i>Foreign Influence Transparency Registry</i> , ۲۰۲۴): قانون جدید شفافیت نفوذ خارجی — واکنش به نفوذ چین در سیاست کانادا. قابل استفاده به‌عنوان مبنای درخواست ثبت عوامل ایرانی نیز هست.

د. ۱۷. حوزه‌ی دوم: «خاکستری‌ها» — جایگاه افراد بینابینی

چرا این بخش مهم است؟

در هر فرایند گذار سیاسی، بزرگ‌ترین بخش جمعیت نه در اردوگاه سرکوب‌گران قرار دارد و نه در صف مقاومت فعال. این «اکثریت خاکستری» سرنوشت گذار را تعیین می‌کند. نحوه‌ی مواجهه با آن‌ها از مهم‌ترین تصمیمات راهبردی هر جنبش آزادی‌خواهانه است.

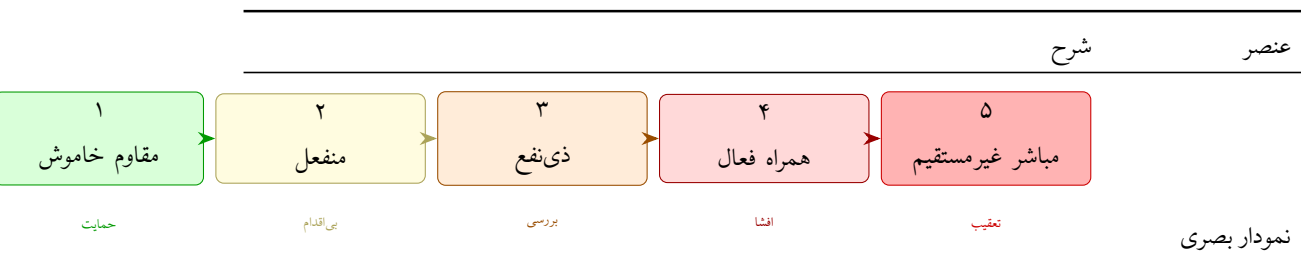
د. ۱۷.۱ موضوع ۱.۲: تعریف و شناخت «خاکستری‌ها»

عنصر	شرح
تعریف	افرادی که نه کاملاً حکومتی‌اند و نه کاملاً اپوزیسیون:
	ورزشکارانی که پرچم حکومت را حمل می‌کنند اما اعتراض نمی‌کنند و شعار نمی‌دهند؛ هنرمندانی که در نهادهای حکومتی فعالیت دارند اما در خفا از جنبش حمایت می‌کنند؛ تاجرانی که با نهادهای حکومتی کار می‌کنند اما به مردم هم خدمت می‌رسانند؛ اساتید دانشگاه‌های دولتی؛ کارمندان دولت بدون نقش سرکوب‌گرانه.

عنصر	شرح
چالش اساسی	معضل اخلاقی آیا در شرایط انقلابی، سکوت مساوی با همراهی است؟ یا باید شرایط فشار بر افراد داخل ایران را در نظر گرفت و پذیرفت که بسیاری انتخاب‌های محدودی دارند؟ دادگاه در سایه باید بین دو افراط بپرهیزد: • افراط ۱: هر کس ساکت است، مقصر است مجازات جمعی و بی‌عدالتی • افراط ۲: هر کس سرکوب نکرده، بی‌گناه است نادیده گرفتن تسهیل‌کنندگان سرکوب

ذ. ۲.۱۷ موضوع ۲.۲: «نردبان خاکستری» — طبقه‌بندی پنج‌پله‌ای

عنصر	شرح
تعریف	«نردبان خاکستری» یک طیف پیوسته است که از سکوت همدلانه تا مشارکت غیرمستقیم در سرکوب را در بر می‌گیرد. هدف: جایگزین کردن قضاوت سیاه‌وسفید با ارزیابی ساختارمند و عادلانه.
پله‌های نردبان	نردبان خاکستری — پنج پله ۱. خاکستری روشن — مقاوم خاموش: کارمندان و متخصصانی که بدون مشارکت در سرکوب، به دلایل معیشتی یا وطن‌دوستانه در ایران مانده‌اند و در خفا با جنبش همدل‌اند. هیچ اقدامی علیه آن‌ها توصیه نمی‌شود. در صورت امکان، حمایت شوند. ۲. خاکستری روشن — منفعل: افرادی که نه مشارکت فعال در سرکوب دارند و نه حمایت پنهانی از جنبش. صرفاً سکوت کرده‌اند. اقدامی توصیه نمی‌شود. اما انتظار همکاری آتی وجود دارد. ۳. خاکستری میانه — ذی‌نفع بدون مشارکت: کسانی که از امکانات حکومت بهره‌مند شده‌اند (بورسیه‌ی حکومتی، قرارداد دولتی، ...) بدون مشارکت مستقیم در سرکوب. بررسی موردی. اولویت: شفاف‌سازی منابع مالی. ۴. خاکستری تیره — همراه فعال: کسانی که فعالانه (اما نه در نقش سرکوب‌گر) با حکومت همکاری می‌کنند: تبلیغات، لابی‌گری، حضور در مراسم رسمی، دفاع رسانه‌ای. افشای مستند. درخواست ثبت به‌عنوان عامل خارجی در صورت فعالیت خارج از کشور. ۵. خاکستری بسیار تیره — مباشر غیرمستقیم: کسانی که بدون حضور مستقیم در صحنه‌ی سرکوب، اما با تأمین مالی، فنی، یا اطلاعاتی به دستگاه سرکوب کمک کرده‌اند. مستندسازی + کیفرخواست سایه + درخواست تحریم هدفمند.

- معیارهای تشخیص
- منبع درآمد: آیا از بودجه‌ی عمومی، نهادهای حکومتی، یا شرکت‌های وابسته حقوق می‌گیرد؟
 - فعالیت عمومی: آیا در رسانه‌ها، مراسم رسمی، یا فضای مجازی از حکومت دفاع می‌کند؟
 - نقش در سرکوب: آیا مستقیم یا غیرمستقیم در عملیات سرکوب، سانسور، بازجویی، یا قضاوت مشارکت دارد؟
 - دسترسی به اطلاعات: آیا به اطلاعات حساس حکومتی دسترسی دارد و آن‌ها را افشا نمی‌کند؟
 - ثروت نامتناسب: آیا ثروتی بسیار فراتر از درآمد رسمی خود دارد؟
 - رفتار در لحظات بحرانی: در جریان اعتراضات ۱۳۸۸، ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱ چه موضعی گرفت؟

ویژگی پویایی نردبان

اصل مهم: نردبان پویاست

افراد می‌توانند بین پله‌ها حرکت کنند:

- فردی در پله‌ی ۴ (همراه فعال) که استعفا دهد و اطلاعات افشا کند می‌تواند به پله‌ی ۱ برود
- فردی در پله‌ی ۲ (منفعل) که قرارداد مالی با نهاد سرکوب‌گر ببندد به پله‌ی ۳ یا ۴ می‌رود
- ارزیابی دوره‌ای (هر ۶ ماه) ضروری است

ذ. ۳.۱۷: موضوع ۳.۲: «خروج از خاکستری» — معیارها و مشوق‌ها

عناصر	شرح
تعریف	«خروج از خاکستری» یعنی تغییر وضعیت از سکوت یا همراهی منفعلانه به موضع‌گیری فعالانه در برابر حکومت. این فرایند می‌تواند تدریجی یا ناگهانی باشد.
معیارهای خروج	اعلام موضع عمومی: بیانیه‌ی رسمی، مصاحبه، حضور در تجمعات (حتی اگر کوتاه باشد). استعفا از سمت حکومتی: استعفای علنی از هرگونه موقعیت در نهادهای دولتی، قضایی، یا نظامی. همکاری با نهادهای مستقل: ارائه‌ی اطلاعات، کمک مالی، یا مشارکت در پروژه‌های مستقل. حمایت از زندانیان سیاسی: کمک به خانواده‌ی زندانیان، امضای نامه‌های آزادی، یا حمایت رسانه‌ای. تحریم شخصی: تحریم خودخواسته از هرگونه همکاری با حکومت (حتی در سطح خرد). سوت زنی (<i>whistleblowing</i>): افشای اطلاعات داخلی درباره‌ی فساد یا سرکوب — بالاترین ارزش خروج.

عنصر

شرح

مشوق‌های خروج

بسته‌ی تشویقی خروج از خاکستری

دادگاه در سایه باید نه فقط «تنبیه خاکستری‌ها» بلکه تشویق خروج را هم در دستور کار داشته باشد:

۱. عدم تعقیب گذشته: افرادی که پیش از نقطه‌ی مشخصی از حکومت جدا شوند، از بررسی فعالیت‌های گذشته‌شان (در پله‌های ۱-۳) معاف شوند
۲. حمایت امنیتی: حفاظت هویت سوت‌زن‌ها و افشاگران
۳. حمایت حقوقی: مشاوره‌ی رایگان برای کسانی که به دنبال استعفا یا فرار از ایران‌اند
۴. به رسمیت‌شناسی عمومی: تقدیر از افرادی که با شجاعت از حکومت جدا شده‌اند (با رضایت خودشان)
۵. نقش در دوره‌ی گذار: وعده‌ی مشارکت در ساختارهای آینده برای متخصصانی که به‌موقع جدا شوند

i. آیا «خروج از خاکستری» باید توسط خود فرد اعلام شود یا توسط نهادهای مستقل تشخیص داده شود؟

ii. چه مدت زمانی باید از «خروج» بگذرد تا فرد از وضعیت خاکستری خارج شود؟

iii. آیا «خروج» یک‌باره است یا تدریجی؟

iv. آیا «بازگشت به خاکستری» پس از خروج ممکن است؟ (مثلاً فردی که پس از اعلام مخالفت، دوباره با حکومت همکاری کند)

v. آیا «خروج» باید مستند شود یا صرف ادعای شفاهی کافی است؟

vi. آیا برای افراد داخل ایران (که خطر دستگیری دارند) معیارهای متفاوتی باید تعریف شود؟

ذ. ۴.۱۷: موضوع ۴.۲: نمونه‌های تاریخی مرتبط

نمونه	شرح	درس برای ایران
نازی‌زدایی آلمان (Denazification) ۱۹۴۵-۱۹۵۰	جمعیت به پنج دسته تقسیم شد: (۱) مجرمان اصلی (Major Offenders)، (۲) مجرمان (Offenders)، (۳) مجرمان جزئی (Lesser Offenders)، (۴) پیروان (Followers)، (۵) تبرئه‌شدگان (Exonerated). بیش از ۸ میلیون نفر بررسی شدند.	درس مثبت: طبقه‌بندی ساختارمند از عدالت کور جلوگیری کرد. درس منفی: فرایند بسیار کند بود و بسیاری از مجرمان واقعی از لایه‌لای طبقه‌بندی فرار کردند. «نردبان خاکستری» دادگاه در سایه باید ساده‌تر و عملیاتی‌تر باشد.

نمونه	شرح	درس برای ایران
گاچاچا — رواندا ۱۹۹۴-۲۰۱۲	دادگاه‌های محلی جمعیت را به سه دسته تقسیم کردند بر اساس سطح مشارکت در نسل‌کشی. افراد دسته‌ی سوم (پیروان) با اعتراف و خدمات اجتماعی آزاد شدند. بیش از ۲.۱ میلیون پرونده رسیدگی شد.	مدل عدالت ترمیمی محلی. اعتراف در ازای تخفیف مجازات — آیا مدلی مشابه برای «خاکستری‌ها»ی ایرانی طراحی‌شدنی است؟
جنبش ضد آپارتاید آفریقای جنوبی	افراد بر اساس میزان همکاری با رژیم آپارتاید طبقه‌بندی می‌شدند: از همکاران فعال تا مخالفان خاموش. بازیکنان فوتبال، هنرمندان، و دانشگاهیانی که از رژیم جدا شدند، نقش نمادین مهمی در تضعیف مشروعیت حکومت داشتند.	تأثیر نمادین «خروج» افراد سرشناس بسیار بیشتر از تأثیر عملی آن است. کمسیون حقیقت و آشتی (TRC) بستی برای «خروج رسمی از خاکستری» فراهم کرد: اعتراف کامل در ازای عفو.
همبستگی (Solidarność) لهستان ۱۹۸۰-۱۹۸۹	کارگران در کارخانه‌ها به‌صورت تدریجی از همراهی با رژیم خارج شدند: (۱) اعتراضات محلی، (۲) تشکیل سندیکای مستقل، (۳) اعتصاب سراسری، (۴) مذاکرات با حکومت.	الگوی خروج تدریجی: لازم نیست خروج ناگهانی و قهرمانانه باشد. مراحل میانی (مانند عدم شرکت در انتخابات فرمایشی، عدم حضور در مراسم رسمی) هم ارزشمند است.
مفهوم «همدلی پنهان» (Hidden Sympathizers)	در بسیاری از جنبش‌های مقاومت (فرانسه‌ی اشغالی، اروپای شرقی، آفریقای جنوبی)، افرادی وجود داشتند که در ظاهر همراه رژیم بودند اما در خفا از مقاومت حمایت می‌کردند.	درس کلیدی: نباید فرض شود که هر کس در دستگاه دولت حضور دارد، دشمن است. بسیاری از تحولات بزرگ تاریخی با «خیانت نخبگان حکومتی» (elite de-fection) آغاز شده‌اند — و دادگاه در سایه باید بستری برای تسهیل این فرایند باشد.

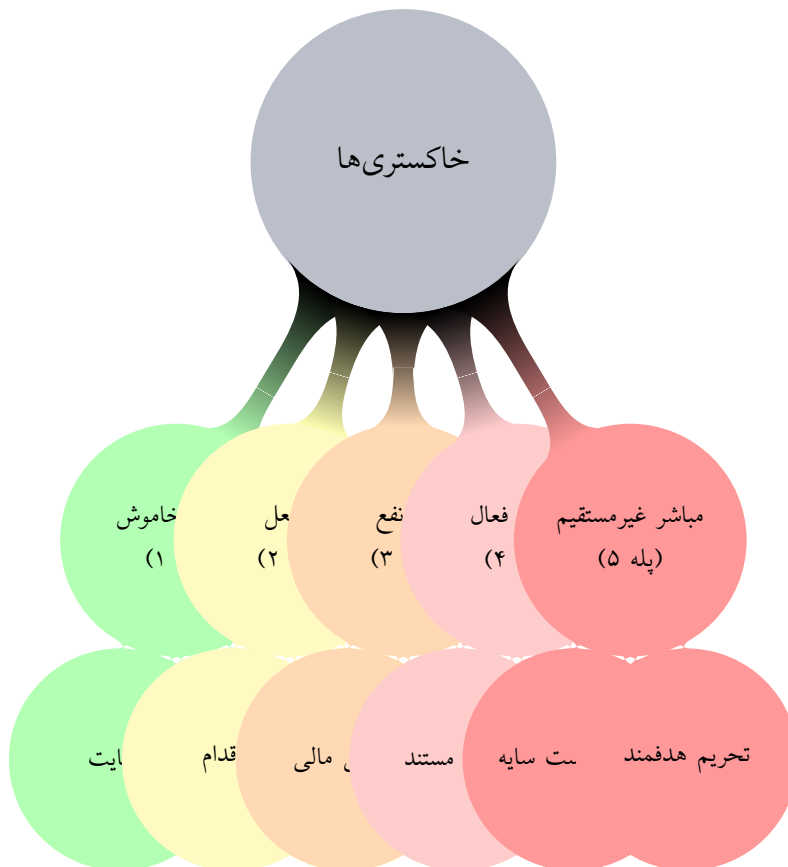
د. ۵.۱۷ موضوع ۵.۲: ملاحظات اخلاقی و خطوط قرمز

اصول بنیادین مواجهه با خاکستری‌ها

۱. اصل تفاوت بین داخل و خارج: افراد داخل ایران تحت فشار شدید زندگی می‌کنند و انتخاب‌های محدودی دارند. معیارهای ارزیابی آن‌ها باید ملایم‌تر از معیارهای ارزیابی افراد مقیم خارج باشد.
۲. اصل بار اثبات: برای هر ادعایی درباره‌ی «خاکستری تیره» بودن فرد، بار اثبات بر عهده‌ی مدعی است — نه بر عهده‌ی فرد متهم.
۳. اصل تناسب پیامدها: پیامدهای ارزیابی هر پله باید متناسب با سطح مشارکت باشد. هیچ‌گاه از ابزارهای پله‌ی ۵ (کیفرخواست) برای فرد پله‌ی ۲ (منفعل) استفاده نشود.
۴. اصل تشویق، نه تنبیه: هدف اصلی نردبان خاکستری تشویق خروج از حکومت است — نه «تنبیه ساکتان».
۵. اصل حق دفاع: هر فرد ارزیابی‌شده حق دارد از طریق مکانیسم اعتراض رسمی، رتبه‌بندی خود را به چالش بکشد.
۶. اصل عدم انتشار عمومی: رتبه‌بندی افراد در پله‌های ۱ تا ۳ هرگز به‌صورت عمومی منتشر نمی‌شود. فقط پله‌های ۴ و ۵

۵ (با ادله‌ی محکم) ممکن است موضوع افشای عمومی شوند.
 ۷. اصل محرمانگی داخل: هرگونه اطلاعات درباره‌ی «مقاومان خاموش» (پله‌ی ۱) باید با بالاترین سطح امنیتی محافظت شود — افشای هویت آن‌ها مستقیماً جان آن‌ها را به خطر می‌اندازد.

جمع‌بندی بصری: نقشه‌ی مفهومی حوزه‌ی خاکستری‌ها

پایان بخش — مواجهه با وابستگان، عوامل و خاکستری‌ها

نسخه‌ی پاک‌سازی شده — بدون تکرار.

ذ. ۱۸ جمع‌بندی: ماتریس کلان موضوعات قابل بررسی

توضیح

جدول زیر فهرست یکپارچه و نهایی تمام موضوعاتی است که دادگاه در سایه می‌تواند در دستور کار قرار دهد. هر موضوع با اولویت، نوع پرونده و سطح حساسیت مشخص شده است.

ردیف	حوزه	موضوع	نوع پرونده	اولویت	حساسیت
۱		اعدام‌های سیاسی و کشتار ۶۷	الف	متوسط	
۲		شکنجه و بدرفتاری سیستماتیک	الف	متوسط	
۳	آزادی	بازداشت خودسرانه و ناپدیدسازی	الف/ب	متوسط	
۴	آزادی	سرکوب اعتراضات (آبان ۹۸، ژینا ۱۴۰۱)	الف	کم	
۵		سرکوب آزادی بیان و رسانه	الف/ب	کم	
۶		نقض حقوق اقلیت‌های قومی و مذهبی	الف	بالا	
۷		حجاب اجباری و نابرابری حقوقی	الف/ج	کم	
۸	تنوع جنسی	خشونت جنسی سیستماتیک در بازداشتگاه‌ها	الف	بالا	
۹	تنوع جنسی	سرکوب اقلیت‌های جنسی (+LGBTQ)	الف	بالا	
۱۰		نقض حقوق آموزشی زنان	الف	کم	
۱۱		ارزیابی شرایط <i>R2P</i>	ج	بسیار بالا	
۱۲	<i>R2P</i>	مناطق پرواز ممنوع و کریدور بشردوستانه	ج	بسیار بالا	
۱۳		ارجاع به <i>ICC</i>	ب	بالا	
۱۴		تأسیس دادگاه ویژه / هیبریدی	ج	بالا	
۱۵		تحریم‌های هدفمند فردی (مگنیتسکی)	ب	کم	
۱۶	تحریم	تحریم‌های بخشی — ارزیابی و پیشنهاد	ج	متوسط	
۱۷	تحریم	تحریم‌های ثانویه و فراسرزمینی	ج	بالا	
۱۸		ارزیابی شدت و تناسب — شاخص‌سازی	ج	متوسط	
۱۹		شناسایی عوامل اطلاعاتی و نفوذی‌ها	الف	بسیار بالا	
۲۰	معیار	معیارهای ادله و دادرسی منصفانه	ج	بالا	
۲۱		سازوکارهای مواجهه و نتایج	الف	بسیار بالا	
۲۲	تعریف	تعریف سران و وابستگان	ج	بالا	
۲۳	مستندسازی	مستندسازی ثروت و درخواست مسدودسازی	ب	متوسط	

ردیف	حوزه	موضوع	نوع پرونده	اولویت	حساسیت
۲۴		درخواست لغو اقامت و اخراج (فردی/مستند)	ب		بالا
۲۵	تنوع رسانه‌ها	همکاری با گزارشگران ویژه‌ی سازمان ملل	ب		کم
۲۶		همکاری با <i>IIMM</i> و هیئت‌های حقیقت‌یاب	ب		کم
۲۷		مشارکت در تدوین قطعنامه‌ها	ب		کم
۲۸	مستند	بانک اطلاعاتی جامع نقض حقوق بشر	الف		متوسط
۲۹		شناسایی مسببین و زنجیره‌ی فرماندهی	الف		بالا
۳۰		حفاظت از شهود و قربانیان	—		بسیار بالا
۳۱	سازمان بین‌المللی حقوق بشر	تعقیب از طریق صلاحیت جهانی	ب		متوسط
۳۲		شکایت در <i>ICJ</i> از طریق دولت ثالث	ب		بالا
۳۳	تنوع رسانه‌ها	اکوساید و جرایم زیست‌محیطی	الف/ج		متوسط
۳۴		جرایم سایبری دولتی و قطع اینترنت	الف		کم
۳۵		فساد سیستماتیک و غارت ثروت ملی	الف/ب		متوسط
۳۶		گروگان‌گیری دولتی	الف/ب		کم
۳۷		نقض حقوق آموزشی و آکادمیک	الف		کم
۳۸		نقض آزادی مذهب و عقیده	الف		متوسط
۳۹		رسانه‌ی نفرت‌پراکن و مسئولیت کیفری	الف		متوسط
۴۰	تنوع رسانه‌ها	سربازگیری و بسیج کودکان	الف		متوسط
۴۱		تخریب و غارت میراث فرهنگی	الف		کم
۴۲		نقض حقوق بشردوستانه در مخاصمات خارجی	الف		بالا
۴۳		عدالت جنسیتی و خشونت جنسی سیستماتیک	الف		بسیار بالا
۴۴		حق تعیین سرنوشت و حقوق اقوام	ج		بسیار بالا

ردیف	حوزه	موضوع	نوع پرونده	اولویت	حساسیت
جدول ذ.۵۳: ماتریس کلان ۴۴ موضوع قابل بررسی در دادگاه در سایه					

راهنمای جدول

- نوع پرونده: الف = اعلام دادخواهی داخلی؛ ب = اعلام دادخواهی بین المللی؛ ج = تحلیل گفتمانی
- اولویت: = فوری و حیاتی؛ = بلندمدت
- حساسیت: بسیار بالا = بالاترین خطر سوء استفاده و اختلاف زایی؛ کم = اجماع گسترده

د.۱۹ نقشه‌ی راه زمانی: اولویت بندی موضوعات

شکل د.۱۹: نقشه‌ی راه زمانی: اولویت بندی موضوعات

یادداشت پایانی

جمع بندی

این فهرست شامل ۴۴ موضوع اصلی در ۱۲ حوزه‌ی موضوعی است که دادگاه در سایه می‌تواند آنها را در دستور کار خود قرار دهد.

فهرست بر اساس:

۱. موضوعات مطرح شده توسط پیشنهاددهنده
 ۲. تجربه‌ی ۱۵ کشور و بحران تاریخی
 ۳. اصول و موازین حقوق بین‌الملل
 ۴. واقعیت‌های سیاسی و عملیاتی
- تدوین شده و قابل بازنگری و توسعه است.
- اصول حاکم بر انتخاب و اولویت‌بندی موضوعات:
- فوریت و شدت نقض حقوق بشر
 - دسترسی به ادله و امکان مستندسازی
 - اثرگذاری بر فشار بین‌المللی
 - اجماع‌پذیری در اپوزیسیون
 - پتانسیل بهره‌برداری منفی حکومت
 - ظرفیت عملیاتی دادگاه در هر مرحله

پایان پیوست — فهرست موضوعات قابل بررسی

این پیوست بخشی از سند جامع «دادگاه در سایه — بسته‌ی پیشنهادی نخبگانی» است.

«عدالت تأخیری، عدالت انکاری است.

اما عدالت شتاب‌زده، عدالت نیست.

ما راهِ سوم را پیشنهاد می‌کنیم:

عدالت اندیشیده.»

تمام حقوق این سند متعلق به هیچ‌کس و همه‌کس است.

مهدی سالم؛ ریچموند هیل

Creative Commons BY-SA 4.0

نسخه‌ی ۶.۰ — ۳۰ بهمن ۱۴۰۴

برای بحث، نقد، و بهبود.